

KONYA

İÇİNDEKİLER

Konya	Naci Fikret Baştağ
Selçuk tarihinin devamı	H. Fehmi Turgal
Şikâri tarihi	
Müzekki—n nüfus'un dil bakımından değeri . . .	Hicri Göncel
Konya ile ilgili en eski bir Selçuk vakfiyesi . . .	Abdülkadir Erdoğan
Divan—1 Sultan Veled'den bir not	Konya
Eski Karaman vilâyetine aid kanunlar	Ferit Uğur
Bu nushadaki Selçuk tarihine aid iki ek	H. F. T.

Halkı tarafından aydabir çıkarılır

Konyada Karatay medresesi'nin kubbesi içindeki çini tezeyinat

KONYA REVÜSÜ: 6

KONYA

Halkevi Tarafından Aydabir Çıkarılır.

K O N Y A

[Preistorik devirde Konya .— Hitit medeniyeti ve Konya .— Frikya medeniyeti ve Konya .— Yunanlılar ve Romalılar zamanında Konya .— Selçuklular zamanında Konya]

NACİ FİKRET BAŞTAK

III. üncü makalenin devamı

HİTİT MEDENİYETİ VE KONYA

Tarihte Hitit'lerin Mevcudiyetini haber veren membala

Suriye'nin bir üçüncü hittası olan Frat vadisi de Hitit'ler ile doğrudan doğruya münasebette bulunmuştur. Gazi Ayıntap'tan çıkan bir yol şarkta (Birecik) e varır ve burada nehir geçilir; bu mahalden çıkan bir kral heykeli'nin Hitit tesirâtı altında vücuda getirildiği zannolunmaktadır Birecik'in şimalinde Uryama var idi; bundan aşağıdaki Kelebekli'de iki (stèle) vardır. Daha sonra gelen (Carrabus = Kargamış) İsadan evvel VIII. inci asra kadar tarihte azîm bir rol oynamıştır; burada İngilizler tarafından hafriyat yapılmıştır. Kargamış'ın cenubunda ve fakat nehrin sol yakasında bulunan Tellühmer'de Thureau—Dangin tarafından hafriyat yapılmıştır. Bunun karşısında munsabı olan (Sacur) ırmağı boyunca eskiden kalma bir çok harabeler vardır ki bunlardan en mü-

himleri şunlardır :

Tellülbeşşar, Tellülebyaz ve Tellülhalid.

Fratın ötesinde ve Suriye'nin karşısında, İsa'dan evvel XIV. üncü asırda (Mitanni) memleketi var idi. Burada Arkeolojik taharriyat maalesef henüz başlamış bir halde bulunmaktadır. Hatta buranın paytahtı olan (Wassugani) n'in nerede bulunduğu el'an malûm değildir. Yalnız Tellühalef'te Baron Fon Oppenheim tarafından hafriyat icra edilmiştir. Şimalen Halep ve cenuben Şam arasında mahsur kalan vasatı Suriye yanî (Nehrülâsî = Oronte) vadisi de Hitit'lerin faaliyetlerinin izlerini muhafaza etmiştir ki bu faaliyet Mısır Ülâ'daki Tellülamar-na'da bulunan yazılı vesikalar ve mektuplar ile de teeyyüt etmiştir.

Bu havaliye seyahat etmiş olan

Burkhardt tarafından 1812 de Hama' da ilk defa olarak Hiheroğlifik bir Hitit kitabesi işaret edilmiştir. Hama' dan yukarıda (Restan) civarında ve Nehrülâsî yanındaki bir küçük tepe üzerinde bulunan bir kitabe şimdi Luvr müzesindedir.

Humus'un şimali şarkisinde Mişri-fede (Comte du Mesnil du Buisson) tarafından yapılan hafriyat; burasının büyük Hitit kralı Suppilulyuma tarafından tahrip edilmiş olan eski (Katna = Qatna) şehrinin mevkii olduğunu meydana çıkarmıştır. Oronte mecrasının yukarı taraflarında Humus gölünün cenubunda Kadeş vardır ki burada Hitit'ler ile Ramses II. arasında büyük bir muharebe vukubulmuştu. Bu şehir şimdiki Tell Nebi Men üzerinde bulunmaktadadır. Burada Pézard tarafından hafriyat yapılmıştır. Şimdi burada, mail yolları görmek için Malatya'ya giden büyük şark caddesile Maraş'a giden cenubu şarkî yolu arasındaki hittaya ırcı nazar etmeliğimiz icap ediyor. Hiç bir boğazın bu dağlık arazideki boğazlar kadar dar olmadığını ve burayı geçmeye karar vermiş olan askerleri esnayı hareketlerinde tevkife buradan daha müsait bir yer bulunmadığını Bizans ve birinci Ehlisalip tarihleri isbat etmektedir.

Hakimiyetlerini burada kuvvetli bir surette yerleştirmek ve muhafaza etmek Hitit'ler için zarurî idi. Buranın merkezî noktası Sarman Dağı bakır madenleri civarındaki Elbistandır. Buradan etrafa yedi yol ayrılır: Birincisi (Piramus = Ceyhan) vadisi ile Maraş'a doğru iner. Bunu takip eden ve müşterek bir kökten ayrılan diğer üçü Harmansu mültekasındaki

İzgin'e kadar giderler. (İzgin'de bir meseile = Obélisque ile Hiheroğlifik bir kitabe vardır). İkincisi Efesus tarihile ve Göksu vadisini çıkarak Gök-sun'e doğrulur. Üçüncüsü Harmansu vadisile Kemere gider. Dördüncüsü Tohma Suyu vadisindeki Gürüne gider; Beşinci yol Elbistan'dan çıkarak Yapalak ve Aşağa arasından geçer ve Palanga ve sonra Darende ye varır. Yapalak ile Aşağa arasındaki Arslantaş mevkiinde kireç taşından iki Arslan heykeli ile Hiheroğlifik bir kitabe vardır ve Palanga'da Arslanlar ile bir insan heykeli vardır. Altıncı yol Söğütlüçay vadisile Malatya'ya gider ve Kürettepe de Alaca Dağı'ı aşarak Frat vadisine dahil olur. Yedinci yol Elbistan'dan çıkarak Fırat üzerindeki (Samsat = Samosate) istikametinde cenubu şarkîye doğru iner ve Sarvandağı ile Nuruhak Dağı'nın etrafını çevirir.

Şimdi Anadolu'nun merkezî kısmına ve bilhassa Kapadokya, Likaonya ve Friky a havalisine avdet edelim :

1933 Senesindenberi bir demiryolu Erciyeş Dağı'nı Akdeniz sahillerine rapteylemiştir. Bu yol vasıtasile Kayseri, İncesu, Develikarahisar, Niğde, Bor ve Kilisehisar (Tyane) şehir ve kasabaları yekdiğerile ittisal peyda etmişlerdir. Bu yol üzerinde bir takım Hitit abidelerinin mevcudiyeti haber verilmiş ise bunların çoğu yerlerinde bulunamamıştır. Andaval'da insan çehresi arzeden bir kabartma ile kitabe, Niğde'de nakrolunmuş bir taş Bor'da kitabe ile beraber bir şahsı gösteren bir taş vardır. Bu parçalar, ağılebi ihtimale göre Akgöl havzasının en mühim şehri olan ve bu gün Kilisehisar denilen (Tyane=Tuwanuwa)

dan gelmişlerdir. ihtiva ettiği asar-atika Strabon tarafından bildirilmiş olan bu şehirde o vakit yalnız Midas ismini ihtiva eden bir Friky a kitabesi malûm idi. Eskişehir'in mevkii şimdi yeni evlerle işgal edilmiş olduğu cihetle şimdi burada hafriyat yapmak müşkül olacaktır.

Garp cihetinde bu havaliyi çevirmiş olan Karacadağın zirvesinde ve bir Bizans kilisesini taşıyan bir kayanın üzerinde iki Hitit kitabesi hâk olunmuştu. Buradan bir kaç kilometre uzakta Kızıldağ ismindeki bir tepe üzerinde aynı bir kralın kabartma resmi ile onun adına yazılmış diğer Hiheroğlifik kitabeler vardır.

Tuwanuwa ile Kuwana (Konya) arasındaki ovada Karadağ vardır ki bunun şimalinde bulunan ve Arıssama Dağı denilen münferit bir kütle bulunuyor; Bunun zirvelerinden biri üzerinde bir istihkâm vardır ki oraca Arıssama Kale denilmektedir. Buradan çok uzakta olmyan Eski Kışlada eski bir mevkii izleri arasında taştan bir (mihrap = mezbah = autel) vardır ki üzerindeki Hitit kitabesi nazarı dik-kati celbeder. Beş kilometre cenubu şarkîde bulunan Emir Gazi köyünde diğer bir mezbahın bir parçası vardır.

Konya şehrinin 58 kilometre şarkındaki Yağlı Bayat köyünün de klasik devirlerde Savatra denilen Saladuvara Hitit şehrinin yerinde olduğu anlaşılmıştır.

Anadolu yaylasının cenubu garbî hittası Hitit abideleri itibarile o kadar zengin değildir. Bulunanlar içinde en karakteristik olan Ilgın kasabasının 45 kilometre şarkında Kolit oğlu yaylası denilen mahalde eski bir şehrin hara-

beleri içinde bulunan bir kitabedir. Bu mevki malûm hiç bir yol ile Hattus'a irtibat peyda etmemiştir. Konyanın 80 kilometre şimali garbîsindedir.

Konya'nın cenubu garbîsinde ve Beyşehirin 15 kilometre şimalinde Eflâton pınarı denilen yerde mevcut bir duvar üzerinde hükümdar isimlerini çerçeveleyen tezyinat ile iki tarafı kanatlı Kursu Şemsi ihtiva etmekte ve asarı mahkûkeyi havi bir takım taşlar da yerde yatmaktadır.

Beyşehirin şarkında ve Konya'dan Beyşehir giden yolun üzerinde Fasıllar karyesinde bulunan bir stèle iki arslan arasında bulunan bir şahıs ile bunun omuzları üzerinde ayakta duran diğer bir şahsı göstermektedir.

Anadolu yaylasından Kilikya ovasına (Külek Boğazı = Portes ciliciennes) vasıtasile inilir. Bu geçit (Pozantı = Podandus) dan başlar ve (Berdan = Cydnus) ırmağı vadisile Tarsusa müntehi olur. (Tarsus Hitit'ler zamanında Tarsa).

Büyük Hitit İmparatorluğu zamanında Kilik'yanın, hiç olmazsa kısmı garbîsi Arzawa krallığının bir kısmını teşkil ediyordu. Kısmı garbîsinin ise Kizwadna krallığına ait olduğu zannolunmaktadır. Kilikyada hiç bir Hitit abidesi işaret edilmemiştir.

Yalnız ötede beride nadiren bazı höyüklerle tesadüf olunmaktadır. İşte (Misis = Mopsueste) de bulunan höyük bu kabildendir.

Büyük Şark caddesi ile büyük Tuz Gölü arasında Kızıl Irmak vadisi pek çok kadim mevkiler arz etmektedir. Nehrin sağ kıyısında Çok Göz Köprü ile Yenliha arasındaki yolun üzerinde ve nehrin kenarından 160 metre mürteti bir noktada bir terasa üzerinde

cesim bir kartal rekt edilmiş idi. Diğer kıyıda (Bohca) da ihtimale göre doğrudan doğruya Hattus'tan Tuwanuwa'ya giden bir yol üzerinde bir sütun kaidesi üzerinde, sathında bir kitabeyi ihtiva eden bir stel rekt edilmiştir. Arapsun'da nehrin cereyanına nazaran biraz aşağıda diğer iki abide vardır. Karaburna'da nehrin şimal kıyısında atik istihkâmattan birinin medhalinin solunda kaya üzerine hâk edilmiş bir kitabe vardır. Bu mevkiin karşısında nehre munsap olan bir küçük selin membana doğru takriben 30 kilometrelik bir mesafede Suasa Köyü bulunur ki burada da bir Hiye-roğlık kitabe vardır ki buna Topada Kitabesi denmiştir.

Garp caddesi Mezopotamya'dan ve Ermenistan dağlarından başlayarak Malatya ve Erciyas havalisinden geçerek Ege Denizi'ne kadar devam ederdi. Bu yol bilâhare İran Hükümdarları (Achémenides) zamanında (Suse)dan (Sardes) e kadar uzanan ve Hükümdar caddesi (Route Royale) denilen yolun geçtiği noktalardan geçirdi. Hattus'tan çıkınca bu yol evvelâ Büyük Nefes Köyüne doğrulurdu ki halâ bazı noktalarda âsârına tesadûf olunmaktadır. Sonra Sekili'de Delicesuyu ve Çeşme'de Kızıl Irmağı aşardı. Bu iki nokta arasında hangi noktalardan geçtiği hususunda tereddüt edilmektedir. Ya şimalden Denek Madeni yanındaki Denek Dağı'ndan veyahut bu dağın cenubundan Kılıçözü Vadisinden ve İğdebeli geçidinden geçiyordu. Bu tarıkın şimalinde, iki cadde Hattus ile Ankara'yı yekdiğerile birleştiriyordu. Bunların birinin, Denek Dağı'nın şimal kenarından geçen büyük yol ile karışan ilk kısmı üzerinde üç höyük vardır ki

bunlardan birisi Chantre tarafından keşfolunmuştur. Yol Kızıl Irmağa varmadan 8 kilometre önce Keskin Çayı vadisinden ve gerek klasik devirlerde ve gerek Bizanslılar zamanında kullanılmış olan ve şimdi Kırık Kale denilen bir mevki müstahkemin dibinden geçer. Burada bir tepe vardır ki burası hiç olmazsa kısmen Hitit'ler tarafından işgal edilmiştir. Burada nakışlı toprak kaplar bulunmuştur. Buraya yakın bir mezarlıkta Hitit kaplari birlikte orta imparatorluk devrinde nakrolunmuş bir Mısır heykeli bulunmuştur.

Kırık Kale'nin şimalinde, uzaktan görünen Keskin Sivrisi yükselmektedir. Bunun bir yarında oyulmuş bir çift mağara vardır ki ağıle ihtimale göre burası, gayri muayyen bir devirde, bu dağın mabudu için bir ibadet mahalli olmuş olmalıdır. Yahşihan'ın cenubu şarkisinde demir yolunun Kızıl Irmağı aştığı noktanın 12 kilometre şimalinde bir geçit mahalli olan Ahah'da bu kabilden diğer bir mağara işaret edilmiştir. Yahşihan ile Ankara arası 50 kilometredir. Hattus ile Ankara arasındaki diğer yol, evvelkinin şimalinde bulunup evvelâ Budak Özü vadisini takip ve Bozköy karşısında Delicesuyu ve Kalecikte Kızıl Irmağı murur ediyordu.

Ankara civarında (Amaksız) da, (Kalaba) da ve (Yalancak) ta kabartma halinde bir takım arslanlar bulunmuştur. Ankara civarında bir takım tümülüsler vardır ve bunlardan bazılarında hafriyata başlanmıştır.

Ankaranın cenubu garbisinde Çalkal mevkiinde büyük, toprak kaplar ve üç tümülüs; sonra Gâvur Kalesi'nde kaya üzerine nakrolunmuş kabart-

malar vardır. Burada Von der Osten tarafından hafriyat yapılmıştır.

Garbe ve Ege denizine doğru teveccüh etmiş olan yol Sakarya üzerindeki Yarre'den geçer. Burada kabartmalar vardır. Sonra tamamen Frıkyâ Hittasında Doğanlı Deresinden geçer. Burada da kayalar üzerinde kabartmalar ve Beyköyü'nde kitabe vardır. Yol (Murad Dağı=Dindyme) in cenubunu dolaşır. (Gediz=Hermus) vadisinde (Manışa=Sipylos) Dağında kaya üzerine kabartma olarak nakredilmiş olan bir mabut resmi, Hattus'tan bu kadar uzak bir hıttada İzmir Körfezi'ne giden yol üzerinde Hitit'lerin bulunmuş olduğuna şahadet etmektedir. (Bozdağ = Tmolus) de, Karabel Geçidinde bulunan diğer bir kabartma o devir için Sardes Nahiyesile Küçük (Menderes = Cayster) in munsabına doğru Efes Nahiyesi arasında bir münasebet ve irtibatın mevcudiyetine delalet eder.

**

Buraya kadar Hitit İmparatorluğunun paytahtı olan Hattus'tan etrafa inşa eden başlıca yolları ve bu yollar üzerindeki atık şehir harabeleriyle bir takım abideleri zikrettik. Fakat maalesef pek çok mevkilerin eski isimlerini bulmak şimdilik gayri mümkündür. Hitit vesikaları bir takım eski şehirlerin isimlerini zikrediyor. Fakat bunların yer üzerine tatbiki henüz sahai fiile gelmemiştir. Şimdi tatbiki tahakkuk etmiş olanlara gelelim :

Payitaht Hattus, şimdiki Boğaz Köyü'dür. Alishar Höyüğü, eski Ankuwa şehrinin harabelerini ihtiva ediyor. Kültepe, Kayseriye'nin şimali şarkisinde ve Sivas yolu üzerinde eski Kanesh şehrinin yerindedir. Malatya, eski Mal-

diya şehridir ki asırların arasından geçerek ismini hemen değiştirmeksizin bize kadar isal etmiştir. Fakat şehir iki defa yerini değiştirmiştir. Fırat üzerinde Cerabulus, eski Kargamış şehrinin yanındadır. Halep ismini hemen olduğu gibi muhafaza etmiş ve pek eski zamanlardanberi şimali Suriyede mühim roller oynamıştır. Bunlardan başka, tarih noktai nazarından haizi ehemmiyet daha bir kaç şehir var ise bunların mevkilerinin tayini tamamen faraziyyat dairesinde kalmaktadır. İşte Kussar bu kabildendir. XIII. üncü asırdaki Hitit kralları, eski Kussar Prenslerini kendilerinin ecdadı olmak üzere telâkki ederlerdi. Bazı Hititologlar tarafından Kussar, Hasan Dağı'nın şimali garbisinde ve (İrmak=Hylas) üzerindeki Aksaray'ın klasik devirlerde yerinde bulunan (Garsaura) ya yaklaştırılmak istenmiştir. Diğer bir kısmı ise bunu Ankara'nın cenubu garbisindeki Gâvur Kalesi harabelerinde görmek istemişlerdir.

Nesa şüphesiz Menderes üzerindeki (Nisa = Nyssa) değildir. Çünkü o Anadolunun pek çok garbindadır. Fakat belki Kızıl Irmağın cenubi kavsi üzerinde bulunup Peskopos Saint Grégoire ile şöhret almış olan (Nysse) dir.

Hitit Hükümdarlarından Anitta ; Salativara'yı almak için Hula Irmağını geçmeye mecbur olduğunu söylüyor. O halde Hylas yani Aksaray'dan geçen Melendiz Irmağı Nisa'yı Salativara'dan ayırıyor demektir. Kapadokya tabletlerinde, diğer üç şehirle beraber zikri geçen Zalpa'yı da her ne kadar Küçük Asya'nın kenarlarında değil fakat ortalarında aramak lâzım gelmekle beraber el'an mevki gayri

muayyen bulunmaktadır. Her halde paytahtı bu Zalpa şehri olan krallık haizi ehemmiyet bir hükümet idi. Çünkü Hitit kralı Anitta buranın kralı olan Huzziya'yı mağlup ettiği zaman kendisini büyük hükümdar ilân etmekte haklı görmüştü.

Salativara Hitit şehri klasik devirlerdeki Savatra'ya takrip edilebildiğinden onun harabelerini şimdiki Konya'nın 60 kilometre şarkında bulunan Yağlı Bayat köyünde aramak icap eder.

Purushanda'ya gelince; Salativara gibi Kapadokya tabletleri denilen metinlerde ismi geçen bu şehri de (Kanes = Kültepe) civarında aramak icap eder ki her halde Kayseriye şehrinin aynı olmak icap eder.

Nihayet arınna şehrini zikretmek icap eder. Burası Güneş Mabudesinin himayesi altında bulunan büyük bir şehir idi. Bunun da Boğaz Köyün 28 kilometre şarki şimalisinde bulunan Höyük'ün aynı olarak kabulü teklif edilmiştir.

Şimdi Hitit'lerin zamanında Küçük Asya'nın münkasi olduğu hittalar ile buralarda oturan kavimleri hulâsa olarak tâdat edelim :

1 — Hatti : Kızıl Irmağın teşkil ettiği büyük kavsin içerisi, yani Yozgad, Çorum, Amasya ve Tokad vilâyetleri.

2 — Hayasa : Trabzon ve Lâzistan vilâyetleri.

3 — Azzi : Gümüşhane ve Erzurum vilâyetleri.

4 — Suhma : Erzincan ve Dersim vilâyetleri.

5 — İsuwa : Elaziz ve Malatya vilâyetleri.

6 — Alshé : Muş ve Diyarbekir vilâyetleri.

7 — Hurri ve Mitanni ; Diyarbekir Mardin ve Urfa vilâyetleri.

8 — Astala : Eski Zor sancağı.

9 — Nuhasse : Halep ve Hama havalisi.

10 — Kizuwadna : Ordu vilâyeti (Götze, Forrer ve Garstang'a nazaran); Cebeli Bereket vilâyeti ve İskenderun sancağı (Sayce'e nazaran); Maraş ve Malatya vilâyetleri (Diğer âlimlere nazaran).

11 — Gasga : Samsun, Sinop, Kastamonu, Çankırı ve Bolu vilâyetleri (Cavaignac ve Götze'ye nazaran); Kayseri veya Malatya ve Maraş vilâyetleri (Diğer âlimlere nazaran).

12 — Palâ : Bolu vilâyeti. Ve diğerlerine nazaran : Bilecik ve Eskişehir vilâyetleri.

13 — Zippasla : İzmit ve Bursa vilâyetleri.

14 — Ahhiyava : Balıkesir ve Çanakkale vilâyetleri ve Muğla vilâyeti.

15 — Assuwa : Manisa ve İzmir vilâyetleri.

16 — Karkısa — Aydın vilâyeti.

17 — Masa : Denizli vilâyeti.

18 — Willusa : Burdur ve Isparta vilâyetleri.

19 — Millawanda : Antalya vilâyeti.

20 — Seha : Afyonkarahisar vilâyeti.

21 — Arzawa : Antalya İçel ve Mersin vilâyetleri.

22 — Pitassa : Konya şehri ile Ak-saray arası.

23 — Hulaya : Konya ile Ulukışla arası,

24 — Hapalla : Konya ile Akşehir

arası.

25 — Lugga — Konya vilâyeti : Konya şehri ve etrafı yani klasik devirlerde Lycaonia denilen hıtta. Zaten Lycaonia kelimesi ile Lugga kelimesi arasındaki müşabehet şayanı dikkattir. İhtimalki bunların hepsi de Kurt memleketi demektir. Çünkü Yunanca Lykos ve lâtince Lupus ve Fransızca Loup

ve Louve Kurt demek olup bunlarla Lugga arasında da gerek imlâ ve gerek telaffuz itibarile büyük bir yakınlık vardır.

Bu hittanın da merkezi Kuwanna'dır ki klasik devirlerde İconium ve Selçuklular zamanında (Konya) olmuştur.

SELÇUK TARİHİNİN DEVAMI

(Aksaray'dan)

H. FEHMİ TURGAL

Cihan Padişahı Ulcaytu'nun cülûsu :

Kazan Han'ın saltanat müddeti tükenince saltanat tahtı Ulcaytu'nun cülûsile bezendi. Zamanın asafı Reşidüddin ile sahibi divan Saveli Sadeddin vezirleri idi. Her ikisi de dirayet ve kemal sahibi idi. Onların gölgesinde bütün cihan halkı emniyet ve sükûn içinde bulunuyordu. İrincin'in Anadolu'ya gelmesi bu sırada idi. Memleketi teftiş ederek Konyaya yöneldi. Türk beylerinden İlyas namında birisi Alâeddin Hanına tahassun eylemişti. Temerrüdünden İrincin'e karşı çıkup ubudiyet arzylemedi. Türkten Tacikten mürekkep bir kuvvet gönderilerek tam muhasara altına alındı. İki ay yirmi bin kişilik bir süvari kuvveti gice gündüz uğraştı. Bir taş parçası koparmağa muvaffak olamadı. Ne mancınık, ne de neft ateşi para etmedi. Bundan sonra nerede bir han veya hastane gibi hayır yerleri

varsa tuğyan sahiplerinin tahassun yeri oldu. (1).

Sahibi Divan'ın biraderi Şerefeddin Misafir Anadolu işlerini düzeltmek, maliyesini yoluna koymak üzere Anadolu'ya gönderildi. Kendisi hakikaten güzel ahlâklı temiz bir insandı. Ancak kötü ruhlu, fena huylu Hacıpler, Naipler laşeye üşüşmüş kuzgunlar gibi etrafını sarmıştı. Kendi meş'um garazlarını

(1) - Vezir Reşidüddin Camiü'ttevarih sahibi tabip Reşidüddin'dir. Ulcaytu Tarihi sahibi (Abdullah Kaşani) bu kitabın iki yerinde Camiü'ttevarihin kendi eseri olup Reşidüddin'e kendisine isnat eylediğini anlatır, Meselâ, birisinde şöyle der :

Camiü'ttevarih bu fakirin eseridir. Onu hükümdarın mübarek adına tamamlamıştım. Hoca Reşidüddin'e kendisine takdim eyledi. Hakikî o kadar ihsanlar yapıldı ki hiç bir tarihte bir misli görülemez. Derecesi o nisbette yükseldi. Başı göklere değdi. Kendisine yolda elli tüman mal getiren iktalar verildi. Her vilâyetten iki büyük köy de tefviz olundu. Bunlar senede yirmi tüman varidat veriyordu. Kendisiyle bu in'amları yarı yarıya taksim edecektik. Bana bir denk bile vermedi. Bir kaç yehudi de ayrıca bundan iratlara nail oldular.

Tarihi Ulcaytu. Ayasofya Kütüphanesi.

temin için onnn parlak nasiyesini karartıyorlardı. Birisi Bahaeddin Baru, diğeri Rudi Hule adında iki naibi vardı. Her ikisi de bir ekmeğe bin adam feda edecek tıynetide idi. Şerefeddin Misafir bir şey yapmağa muvaffak olamıyarak döndü.

Sultan Mes'ud'un Vefatı :

Bu müddet içinde Sultan Mes'ud çok vahim hastalıklara uğradı. Başlıca hastalığı felç idi. Bütün hisleri hareketten kalmıştı. Ne söyleyebiliyor, ne bir şey tutabiliyor, ne de bir şeyin tadını alabiliyordu. İzzet ve gurur dolu göksü gam deryasına düşmüş bir gemi gibi idi. Bin zorluk ve sıkıntı içinde ömrünün rakamlarının sıfıra enmiş olduğunu gördü. Saltanat güneşi söndü, taht ve dünyasına veda ederek gözlerini kapadı (2).

Alakuş'un Vezirleri :

Bu sıralarda sahip Alakuş yanında Ağaçeri adında bir emir olduğu halde altun tamgalı yarlığla Anadolu'ya geldi. Erzeni Rum hududundan Antalyaya, Sinop sahilinden Diyarbekir'e kadar bütün memleket ona ısmarlanmıştı. Ağaçeri'nin debdebeli maiyeti ile davulları, sancakları, nak-karelerle halka müessir olmak istedi. Halka yüklettikleri ağır vergilerin davul ve debdebe ile tahsili imkânsız olduğunu az zaman içinde anladılar. Ağaçeri'ye İrincin hiç iltifat etmedi. Bunun üzerine Âlâhazrete gitti. Oru-

(2) - Fatih Kütüphanesinde 4519 No. da kayıtlı bulunan Selçukname adındaki Nigdeli tarihinde müellif şu satırları yazar :

Sultan Gıyaseddin Mes'ud Kayseride 708 tarihinde öldü. Tabutu oradan başka bir mahallâ kaldırıldı. Benim zaınnı galibime göre Simre'ye nakledildi.

nunu pekitmek istiyordu. Yarlığını tazeletmekten başka bir netice elde edemiyerek geldi. Vezir Alakuş güvendiği elçisi Ağaçeri'den bir hayır göremeyince İrincin'in devlet terkisine atıldı. Vilâyetlerden bin tezvire biriktirdiği servetini İrincin ile yarı yarıya taksim eyledi. Ağaçeri uzaktan bakıyordu. Nihayet Alakuştan büsbütün meysus olarak eli boş dönmeye mecbur oldu.

[Artık müellifimizin zevki kaçmış bulunuyor. Bir senelik tarih vak'aları için yirmi sahifelik yazı veriyorken uzun seneler için tek söz söylemiyor. Burada beyaz bırakılmış bir sahifeden sonra da sırf Aksaray'da geçmiş bazı vak'aları tarih sırası gözetmiyerek anlatmaya başlıyor.]

O yıl içinde Kazan Han'ın yarlığıyla memleketlerin evkafına mütevellî idim. Memreş adında bir Türk müteberi Alâeddin Hanı'nın bir kaç burcuna tahassun eylemişti. Han bu yüzden harap olmuştu. Konya ve Aksaray bu harabîdan zarar görüyordu. Tüccar gidip gelemiyordu. Al tamgalı yarlıg hükmü ile buraya on bin adet sarfederek tamir eyledim. Han eski parlaklığını buldu. Yollara emniyet ve huzur geldi. Tüccar gelip gitmeye başladı. Derken Türklerden İlyas Bey adında birisi İrincin'e isyan ederek mezkûr hana tahassun eyledi. İrincin daha evvelce de söylediğimiz gibi yirmi bin adamla burasını muhasaraya aldı, fethetme muvaffak olamadı. Bir takım müfsitler bahusus Senkit Oğlu, İrincin'i fitlediler. Bu han tamir edilmemiş olsaydı İlyas oraya iltica edemiyecek

binaenaleyh bu kadar Moğol kanı dökülmiyecekti diye hiddetlendirdiler. İrincin bunun üzerine ölen Moğollar için benden tazminat istedi. Sarfettiğim on bin adede ilâveten altı bin adet daha tazminat tediyesine mecbur tutuldum.

Başka bir vak'a :

Sektor oğlu Oktay yarlıg hükmile İncu ve Haslar üzerine memur olarak Aksaray geldi. İrincin'in te'sirile hiç bir iş göremiyerek Ağaçeri gibi eli boş dönmiye mecbur oldu.

Ali Paşa'nın hükûmetine ilk önce muvafakat eyledi. Çünkü Aksaray onun irs tarikiyle mülkü hükûminde idi. Senkit oğlu İrincin'e güvenerek adeti veçhile Ali Paşa'ya muhalefet eyledi. İrincin katında gerek Ali Paşa ve gerek kardeşi Ahmed hakkında fena sözler, kötü iftiralar arzeyledi. İrinci'nin Ali Paşa hakkındaki fikrini bozdu. Her ikisinin de adamlarıyla birlikte mahvine müsaade aldı. Bu sebeple iki taraf arasında savaş başladı. Dört ay Aksaray meydanında muharebe oldu.

Senkit Oğlu her sabah tahassun eylediği Aksaray Darüşşifasından çıkıyor, beri taraftan Ali Paşa ve Ahi Ahmed adamlarıyla geliyor, meydanda karşılaşıyorlardı. Akşam oluncaya kadar döğüşülüyor, Akşam olunca yerlerine dönüyorlardı. Atlıdan yayalıdan her iki taraftan zayıat ve yaralı oluyordu. Nihayet bir hile olmak üzere büyük bir Moğol ordusunun gelmekte olduğu havadisi yayıldı. Bu eracif üzerine Ali Paşa (Müellifin benim mülkümdür dediği) Salime Kal'asına gitti. Oradaki akraba ve dostlarına dayanıyordu. Ayrıca

kalenin kâtibile de münasebeti vardı. Hasılı burada tahassun eyledi Senkit Oğlu ile Merendî hafidi olan Aksaray Kadısı arkalarından gitti. Kadının ve Senkit Oğlunun ahdü peymanlarına kanarak zavallı Ali Paşa sulh ederek tışarı çıktı. Hemen andlarını bozarak Ali Paşa ile bazı adamlarını öldürdüler. Müellifin oradaki malları da yağma edildi.

Şeyh Cemaleddin Hamuşî vak'ası :

Zavallı bu kavgalardan Aksaray bırakıp bir feragat köşesidir diye Salime Kal'asına çekilmişti. Seccadesine düşkün, aziz, abit, yüz yaşında bir piri fani idi. Onu da bağlı olarak şehre getirdiler. Yirmi gün kadar işkence altına aldılar. Öldüreceklerdi. İhtiyarlığı için sakladığı on bin sultanîsile diğer eski selatine ait kıymetli meskûkâtını zorla gasbeylediler. Bu yağmaların ancak beşte birini İrincin'e vererek kalanını yuttular.

Memreş Oğlu vak'ası :

Memreş Oğlu bazı adamlarıyla Karaman Oğlu'ndan yüz çevirmiş Alâeddin Hanı yanında bozularak Sulay'ın iznile Eyyuphisar kalesine yerleşmişti. Senkit Oğlu sebepsiz bu kalenin üzerine gitti, muhasara eyledi. Kaleyi düşüremeyince döndü. Bir müddet sonra Memreş Oğlu bir suizanna uğramamak için şehre gelerek bir mescit civarına kondu. Senkit Oğlu mutat hile ve yalanlarıyla Ali Paşaya yaptığı gibi onu da kandırdı. Memreş Oğlu hiç bir şeyden şüphe etmiyerek ihtiyatsız davranı-

yordu. Adamlarını yanında bulunduramazdı. Senkit Oğlu bir gün ansızın üstüne atıldı. Memreş Oğlu mescidin şerefi dolayisile taarruzdan kurtulurmuş diyerek mescide girdi. Senkit Oğlu mescide ateş verdi. Mescitten çıkmağa mecbur edilen Memreş Oğlu hemen öldürüldü. Bundan sonra şehir bir ay yağmaya uğratıldı. Ambarlarda evlerde ne varsa hep gasbedildi. Hepsisi de nakledildi. Ayrıca naip ve mütemetler de işkenceye uğratılarak Eyyuphisar'ın saklı gömüleri araştırıldı ve bu suretle de iki katır yükü altın ve gümüş kaldırıldı. Sükût hakkı olarak İrincin'e az bir şey verilerek hepsinin üstüne oturdular.

Başka bir vak'a :

Bu baskınlar ve şekavetler üzerine Aksaray ileri gelenlerinden, imam ve meşayihinden, maktullerin vereselerinden mürekkep yüz kişilik bir kabile Yabanlu Yaylağına gittiler. İrincin'e Senkit Oğlu'ndan şikâyet edeceklerdi. Senkit Oğlu gasbettiklerinden birazını İrincin'in dilini bağlamak için feda eyledi. Bu kadar irfan ehlinin, âyan ve mazlumların şikâyetleri dinlenmedi, meysen geri döndüler.

İrincin'in Âlâhazrete gidiş ve tekrar gelmesi :

Bu vak'alardan sonra İrincin kulluk arzilemek üzere Âlâhazrete gitti. Türlü suyurgamışlara mazhar oldu. Yarlıklarını yenileyerek, gelirlerini artırarak dönüp geldi. Bu yıl Niksar'ı kendine kışlak itti haz eyledi. Şerhi uzun sürecek bahanelerle memleketin bütün varlığına vaz-ı yed eyledi. O kadar şiddet gösterdi ki mal ve mülk sahipleri canlarını kurtarmak için

mallarından vaz geçtiler.

Halkın Allah'tan başka iltica edecek yerleri olmadığından onun inayetini bekliyorlardı. Ulcaytu'nun saltanatı sonuna varmış, kayını İrinci'nin zevali çatıp gelmişti. (1).

Ebu Said Bahadır Han'ın Padişahlığı :

Ulcaytu'nun saltanatı nihayete varınca; saltanat Ebu Said Bahadır Han'a geçti. Memleket ve devlette bir yenilik baş gösterdi. Saltanat tebdilile Anadolu Türkleri muhalefete geçtiler. Bu korku bilmez Türkler Kurt gibidir. Fırsat bulunca hemen fırsatı ganimet sayarlar. Hasımlarını çok kuvvetli görünce de kaçar, sinerler. Hasılı Anadolu'nun her tarafında tezelzüller başladı.

Noyen—i Âzam Emir Çoban'ın Anadolu'ya gelişi :

Büyük Noyen Emir Çoban müslümanların huzur ve sükûnunu yerine getirmek, umumun işlerine bir istikrar vermek üzere kalın bir kuvvetle Anadolu'ya yöneldi, gelerek Karabünük mevkiinde kışladı. Memleketin her tarafına güzel tedbirlerle, adaletlerle heybet saldı. Türklerin kalplerine ürkü ve korku düştü. Her taraftan Türk ümerası itaat arziletiler.

Anadolu Türk Beyleri :

Borlu'dan Feleküddin Dündar, Gurgurum'dan Eşref Oğulları, Karahisar Devle'den Sahip Fahreddin torun-

(1) - Ulcaytu'nun ölüm tarihi :

717 senesinin Ramazan yirmi yedinci çarşamba günü Yani Çağşabat ayında yılan yılında ikinci zamanı öldü.

Tarihi Ulcaytu - Ayasofya Rütüphanesi.

'arı, Kütahya ve hudut kalelerinden Germiyan ve Alishir oğulları, Kastamoni'den Süleyman Paşa yerlerinden kalkarak hepsi de Karabünük kışlağına geldiler. İtaat ve ubudiyet arzylediler. Ermen Meliki Tekfur da huzura geldi. Şahane armağanlar, atlar, altun tulğalar ve zırhlar, nefis silâhlar ve kumaşlar sunarak hepsi de gönül ferağile döndü. Uçlar sükün ve emniyet buldu.

Yalnız Karaman oğulları itaat arzilemekte ihmal gösterdiler. Bunun için ilk baharda Konya tarafına hareket olundu. Saltanat merkezi olan Konya Karamanlıların elinden kurtarıldı (1).

(1) - Emir Çoban'ın Ruma gelmesi : (Ulcaytu tarihine göre)

714 yılının Rabiülevvelinde İran taraflarında bir takım temerrüt ve inad sahipleri ayaklandılar. Doğuşe, savaşa çemrendiler. Beri tarafta Anadolu'da Karamanlılar ayaklandılar. Bunlar büyük bir kuvvet ve sağışsız bir düşmandı. Kendileri Türkmendi. Selçuklulara ait olan Konyayı, etrafını ve tevabiiini zaptettiler. Bütün Anadolu'nun hazur ve rahati berbat oldu. Anadolu halkı ise Emir İrincin'in ceviri ve zulmünden şikâyet ediyorlardı. Ulcaytu Sultan Mehmed Karaman Türkmenlerinin yayıldığını, cesaretlerinin arttığını anlayınca Emir Çoban'ın maiyetindeki askere üç tümen çeri daha katarak Türkmenlerin kökünü kazımak üzere Ruma yolladı. Çoban işte bu tarihte yıldızlar sağışında bir kuvvet ile yürüdü. Mesafeleri kestirerek sınıra geldi. Bir çok serkeş ümera hulluk arzetmek üzere karşı geldiler. Yalnız Karamanlılar gelmedi. Kalelerinin sağlamlığına, yollarının güçlüğüne, sarplığına güvendiler, kuvvetlerini, derneklerinin çoklucundan başları havada idi. Emir Çoban büyük ordusu ile yürüyüp Konya'nın tışına kondu. Karamanlılar yenilmez bir kuvvet karşısında olduklarını anlamışlarsa da zahiren bile bir itaat emmaresi göstermiyorlardı. Hiç birisi Hoşgeldiye gelmedi. Bu sırada Anadolu da çekirge hücumuna uğramıştı. Yiyecek, hayvan yemi yok gibi idi. Ramazan 14 te elçiler gelmeğe başladı. Karamanlılar ürktüler. Böyle bir

Hüsrevi adil Timür Taş'ın kaymakamlığı :

Noyeni Azam Emir Çoban bu ıslahattan sonra Âlâhazrete avdet eyledi. Makamlarında oğlu Hüsrevi adil Timür Taş'ı bıraktılar. Bahar gelince Timur Taş Kayseri merkezine azimet etti. O sırada vezirlik Ala Kuş üzerinde idi. Adalette atalet gösterdiği için Ulu Noyen Çoban tarafından itimat göremedi. Anadolu'nun kadim ümerasından Arız Oğlu Sinaneddin'i oğlunun musahipliğine tayin buyurdu. Onun müşaviri ve sırdaşı olacaktı. Bir müddet birlikte çalıştılar, sağlığı devam ettikçe memleket işlerini iyi yürüttüler. Bir gün apansızın Sinaneddin öldü. Sahip Alakuş'un da vezirliği sona geldiğinden Âlâhazret, Hoca Celali vezirliğe getirdi. Hoca Celal tanınan bir surette vezirliğini ifa ediyordu. Beklenilmediği bir anda Divan Uluları arasına ayrılık düştü. Hoca Reşidüddin ile Sahip Sadeddin'in arası bozuldu. Hoca Reşidüddin'in Sahip Sadeddin'i mahvetmek hususunda aldığı tedbirler muvaffak oldu. Bu uğurda Divan sudurundan Celal Türe

ordu ile çarpışmak boş olduğuna karar vererek hediyelelerinin hazırlanması için bir kaç gün mühlet istediler. Mühlet bitince gece yarısı Karaman Beyi atlanarak Lârende yolunu tuttu. Hüsrev-i-Adil Çoban Noyan duyar duymaz bir müfrezeyle arkasından koşturup kendisini yakalattı. Boynuna kefenini dolamış olarak geldi. Emir Çoban kendisine can amanı verildi. Konya şehrini teshir eyledi. Konyaya Emir, Şahna ve âmillerle kâtipler tayin eyledi. Nâilî hassı Ebubekirle nügerlerinden Emir Hezare Kuluşah'ı Sultaniyede bulunan Padişah Cihanpenaha gönderdi. Padişah hoşlandı. Ebubekire hil'atler giydirdi, suyurgamışlar buyurdu.

Tarihi Uleaytu - Ayasofya 'ütüphanesi

Mubarek Şah gibi büyükler de kaza kılıncına uğradılar. Daha sonra Hoca Reşidüddin'de o kadar isabetli reylerle sahip iken onun hakkında da töhmetler ve tezvirlere yapıldı. Onun ömrüne nihayet verildi. (1)

Ceylanlı Taceddin Ali Şah'ın vezirliği :

Bundan sonra vezirlik, Sahibi Divanlık tam bir istiklal ile Ceylanlı Taceddin Ali Şah'ta kararlaşdı. Hayır sever bir vezir idi. Tabrizde temelini atığı mescide ancak Dimeşek'taki cami benziyebilirdi.

Anadoluda bulunmakta olan Hoca Celal'in da işleri bozuldu. Âlâhazrette, onun da mahvı için elçiler geldi. Hüsrevi adil Timurtaş kendisini himaye eyledi. Büyük cehitlerle helâk vartasından kurtarabildi ve kendisine vezir yaptı.

Sahip Alakuş'un vezirliği ve ölümü :

Zikri geçen bu ahval arasında Alakuş'un kötülüklerinden, maayibinden bazısı Büyük Noyen Çoban'a ulaştırılmıştı. Moğol ümerasile naiplerde şikâyetle bulundular. Alakuş hakikaten katı yürekli bir vezir idi. Öğüt, nasihat kendisine müessir olamazdı.

(1) Bizzat Reşidüddin Camiü'ttevarih'in mukaddimesinde şöyle demektir :

Bu abdi zaif Tabib Reşid deye meşhur Hemedan'lı Fazlullah bin Ebilhayr bin Âliyül Hemedanî Allahın tevfiğiyle bu kitabı telif eyledim. ve bu nüshayı da vakfettiğim para ile istinsah ettirdim. Her sene birer nüshanın istinsahını da şart koştum. Aynı zamanda bu hitabımla diğer kitaplarımdan da birer nüsha yazılmasını o şarte ilhak eyledim. Bu nüsha Tebriz'de Reşidiye İmaretindeki kubbeye bulunacak olan müderrisin emrinde kalacaktır.

Kibir ve azamet gökünde oturur, oradan bir takım kifayetli insanlara hakaretle bakardı. Nihayet onun da katline hüküm sadır oldu. Kayıt ve bendi için büyük elçiler geldi. Hiç bir tedbir kurtulmasına yaramadı. Elçilerin elinden kurtulmak için zehir bile içtiği halde kendi haline bırakılmadı. Gürz darbası altında ve son derece feci bir surette öldürüldü. Ölümünden kimisi rahate, kimisi de servete kavuştu.

Hüsrevi adil Timurtaşın İrincin ile karşılaşması : [1]

Bu hadiselerden sonra Hüsrevi adil Timurtaş Karaman hudutlarını teftis için Niğde taraflarına gitti. İrincin'in kibir ve gururu göklere çıkıyordu. Ancak göksel bir afet onun eteğinden yakalamış, güzergâhına şekavet dikenleri döşemişti. Tâli yıldız ihtirak derecesine gelmişti. Gururundan gözleri bulanmış, serabı zülali âmalı sanıyordu. Tefevvuk sevdası dimağını sarmış olduğundan Büyük Noyen'e karşı mukavemete kalktı. İş muharebeye vardı. Ulu Noyen mukatelede o kadar ileri varmadı. Yüzünü saltanat dergâhına çevirerek Cihan Padişahı Ebu Said Bahadır Han'ın fermanlarını bekliyordu. İşte bu sırada yüce Noyen Çoban Anadoluya yönelmişti. İrincin karşısındakilerin dizgin kırmasını mağlûbiyetlerine vererek zaferini Anadolu'daki Hezare Kumandanlarına ilân eyledi. Gelenler Timurtaş'ın merkezinden ileri çekildiğini görünce zaferi gerçek sanarak Noyen'in

(1) - İrincin Ulcaytu'nun karısı Tuğar Hatun'un kardeşi ve Ulcaytu'nun kayın biraçeri idi.

merkezini yağmaladılar. Bütün kıymetli eşyasını kıymetli atlarını talan ettiler. Noyen iki üç gün sonra Danişmend vilâyetine geldi. Biraz sonra Emir Çoban EbuSaid Bahadır Han'ın muvafakatile ve büyük bir ordu ile gelmiş, ilk hamlede İrincin'in ordusunu dağıtmıştı. Timurtaş Danişmend ülkesinde yarın ne tecelli edecektir diye hayretle beklerken zafer haberini aldı. İrincin esir olmuş ve asılmıştı. [1] Nimete küfranla mukabele edenler, İrincin'in zulümlerine uyanlar cezalarını buldu. Kör Boğa ve Boğa kılıç darbeleri altında fasit emellerinin kurbanı oldular. Bularğu da veballerinin pamalı oldu. [2] Samakar torunu İcil bir fûrce aramışsa da nihayet sığındığı Hisar onun ölüm ağı oldu. Sutay oğlu Barenbay büyük bir çeviklikle ortadan çekildi, Diyarbekir'e can attı. Aşağılık bir tabakadan müstevfiliğe yükselmiş olan Devletşah ta ölüm yumruğunu yedi gitti.

(1) Eflâkî'de geçer ki :

Mesnevîhan Sadeddin rivayet eyledi ki : Emir-i Kebir İrincin bir gün Sultan Veleddi ziyarete gelmişti. Bizim Bahşiler dünyanın Hudavendleri kırkıtır derler ve buna itikat ederler. Bu gerçek midir, yoksa asılsız mıdır, ne dersiniz diye Sultan Veledden sual eder. Sultan Veleddi demiş ki bu kırkı birisi büyüktür, diğer otuz dokuzu ona tâbi ve mahkûmdur. Hepsisi de Allahlıklarını ondan alırlar. Kırkinci Tanrı hepsinin hakimidir. Ondan yücesi yoktur, diye cevap vererek ona tevhidi anlatmıştır.

(2) - Bularğu bumudur :

706 Yılında Sultanı Cihan, Rum çerisi Başbuğluğunu ol diyarın valisi olan Emir İrincine tefviz buyurdular. Kendisi Padişahın kavını idi. Ruma mühim bir kuvvetle revan oldu. Yasavula, Mangalaya (Pişdar) Tuğaçar Noyan ailesinden ve akrabasından Bularğu'yu memur eyledi, ileri yolladı.

Ulcaytu tarihi.

Türk ümerasıyla barış yapması, Karaman Beylerini okşiyarak yola getirmesi üzerine her tarafta emnü aman belirdi. Herkes kendi yerinde korkusuz huzur içinde yaşıyordu. Âlâhazretten birbir arkasına elçiler geliyor, kendisini davet ediyorlardı. Hüsrevi adil Âlâhazrete ubudiyet arzına karar verdi. Bu yıl bu seferle geçti. Hüsrevane nüvazişler ve iltifatlar içinde döndü. Merkezine gelince islâm dininin takviyesine Mehdi gibi sarıldı.

Beklenen Mehdi'nin zuhurunu gösteren emmarelerden birisi kötülüklerin anası ve kaynağı olan şarabın yasak edilmesi idi, bir başkası da Yahudilerin, Hristiyanların İslâm elbisesi giymelerini meneylemesidir. O hale gelmişti ki mümin, kâfir şeklen hiç ayırt edilmez olmuştu. Yahudiler, Nasraniler başka elbise, başka külâh giyecek, sarı sarıklar bürüneceklerdi, Bunda İslâmın şerefi, dalâlet ehlinin tezlili kasdolunuyordu [3]

(3) Görülüyor ki müellif boş kalan Selçuk tahtını Emir Çoban ailesine yakıştırmaktadır, yahut ta bu sahifeler yazdığı sırada Çobanlıların hükmü geçiyordu. Elimizdeki yazma nushanın ötesine berisine sonradan ilâve edilen bazı kaviîlere göre müellif eserini Timurtaş'a ithaf ediyordu. Anadolu Türk Beylerine karşı Gerek Selçukluların, gerek Moğolların, gerek başka sahibi zuhurların çatmaları neden ileri geldiğini anlamak için tarihin verdiği neticeye bakmak kâfidir. Hepsisi yok oluyor. Anadoluya ancak bu Türk Beyleri sahip oluyor. Sonunda Milli vahdet meydana gelerek Osman oğullarının idaresine geçiyor. Timurtaş'a kulluk arzına gelen Türk ulu arı arasında Osman oğullarını göremiyoruz. Onlar o sıralarda Bizans hudutlarında geişlemeğe, yerleşmeğe çalışıyordu. Birbirleriyle uğraşan yüzlerce hanedanın rağmine onlar gaza ve cihat yolunda ilerliyorlardı. Çobanlıların böyle bir gaye taşıdıklarına ve işe başlamış olduk-

larına deliller çoktur. Ravzatüssafadan aldığımız aşağıdaki parça bizi aydınlatır. Ayrıca çobonları da Konya Revüsü'nde neşredeceğimizden fazla tafsilata lüzum görmedik.

(Anadolu Hakimi olan Emir Çoban oğlu Timurtaş'ın, Anadoludaki muhalifleri izalesi sebebiyle, kafasında benlik ve gurur ve istiklâl havası esmiye başlamıştı. Bir takım müfsitlerin tahrikile adına hutba okutmaya başlamış ve kendi adına para kestirmişti. Kendisine ahir zamanın mehdisi diyorlardı. Mısır ve Şam elçileri birbirini takip ediyordu. Irak-ı Arap ve Acemin, hatta Horasan ülkelerinin de zaptını düşünüyordu... ilâh.)

Müellif en sonunda Şeyh Muhiddin'in Selçuk İmparatoruna yazdığı mektubun suretini koymuştur. Bu mektupta vahdetçi Muhiddin Hristiyan ve Müslümanları harekât ve sekenatta ayırmayı tavsiye eder bir siyaset takip eylemektedir. Biz bu mektupları ileride Fütuhâtı Mekkiyeden aynile alıp mecmuaya koyacağımızdan şimdilik neşrini muvafık bulmuyoruz, Timurtaş'ın Müslümanları memnun etmek istemesindeki ruhi haletten bahsetmek gerekti. Bir sahife önceki hamışte İrincine atfen Eflâkinin söyledikleri bizi tenvire yarar sanırım.

ŞİKÂRÎ TARİHİ

(ÜSTÜ GEÇEN SAYIDA)

Ravi ider Mehmed Bey'in bir ket-hudası var idi. Moğol Beylerinden idi. Bir gün ana ider (eyder) : « Ey Ata bey ! beni Alâeddin ile dost mı oldı sanursın ? Muradım hiledir, sen on bin Moğol askeri ile Konya'da kal ben Engürü'ye behane idüb gideyim, ben gidince Alâeddin cümle askerin dağıdır, heman sen fırsat bulduğun gibi zencire çek, ben dahi geleyim, andan sonra cümle Pum ve Yunan bizim olsun » didi. Bu tedbiri idüb Mehmed Bey divana geldi; Şah önünde yer öpüb ider : « Moğol Engürü'yü zabt eylemiş vurub hakkından geleyim, ben gelince Ata Bey hizmetinizde olsun » didi. Sultan dahi destur virüb onbin er ile tabl-ü nekkare döğüp Engürü'ye azm eylediler. Ezincanib Sultan Alâeddin cümle Karaman Beylerini dağıdub her biri vilâyetine gittiler. Alâeddin kendü beyleri ile iş-ü safaya başladı. Ravi ider Ata Bey fırsatı ganimet görüb karındaşı Cafer'e dört bin er virdi, didi ki : « Sen varub Konya'yı zabt eyle, zindandan Devletşah'ı ve Babuk Han'ı kurtar, ben dahi dört bin er ile varub Alâeddin'i tutub getüreyim, diyüb gitdi. Ravi ider : Cafer gelüb şehri zabt eyledi,

zindandan Devletşahı ve Babuk Han'ı çıkardı. Nida idüb didi ki : « İl, gün Ertena Oğlu Mehmed Şah'ındır. » Karamanîler duyub kaçdılar. Şehre inkılâb düşdi.

Ravi ider Ata Bey Alâeddin'i kırk pehlivanla basub, zencire alub zindana koydu ve bir mektub yazub Mehmed Bey'e gönderdi. Peyk gelüb mektubu sundu. Mehmed Bey okuyub tacın feleğe atdı. Askerin cem idüb, ilgar idüb Konya'ya geldi, tahta geçdi, irtesi divan idüb zencir ile Şah Alâeddin'i divana getürdiler. Alâeddin Mehmed Bey'i görüb güldi. İder : « Ey Mehmed eyliğe eylik olsa kara öküzü bıçak olmazdı. Ben seni Rum'a Şah idüb İbn-i Kürdi helâk idince çok cefa çekdim. Nice senin, benim gibileri dünya aldatmışdır. Dünya sanada kalmaz. didi. Mehmed Bey söylemeyüb Ata Bey'e ider : « Götür, Muhkem habs eyle, eğer kurtulacak olursa halimiz harab olur, yarın siyaset idelim » didi. Ata Bey Alâeddin ile kırk pehlivanı habs eylediler. Zindancının adı Rüstem idi. Alâeddin sabah helâk olacağın bilüb önce ağlayub Allah'dan meded taleb iderdi. Münacat eyledi. Karındaşı Davud Bey bir iki bin yiğit ile Bey-

şehrine İsmail Ağa'ya gelüb ahvali bildirdi. Ağa heman on bin er ile Davud Bey'i alub gitdi, Şahı helâk eylemedin irişevüz didi. Ilgar eylediler. Davud Bey'in başına on bin yiğit gelürdi. Bunlar Konva'ya gelmekde olsun. Ravi ider. Devletşah gice ile kal-kub Babuk Han'a geldi. Babuk Han ider : Ey Devletşah bu zalim oğlan sabah Sultan'ı helâk eyleyeceğine şübhem kalmadı. Alâeddin'i bu def'a helâke iletmek insaf deg'ldir, nekadar olsa Şahımız oğlandır, velinimetimizdir, bu oğlan bizim nemizdir. Devletşah ider : Benim dahi fikrim budur, gel varub kurtaralım. Bunlar gelmekde olsun; bizim kıssamız Alâeddin'e geldi. Ravi ider : Lâ'l Ağa dirlerdi bir hadim var idi, Alâeddin onu Mehmed Beye bağışlamışdı, Alâeddini muhkem severdi, erte Mehmed Bey Alâeddin'i helâk ideceğin bilüb, sürüb zindana geldi, içeri girüb Alâeddin'le buluşdı, halin perişan gördi, çıkub zindancıya ider : Sana bin filori vireyim ve hem seni Bey ideyim, gel lutf eyle. Sultanı çıkaralım didi. Zindancının gönli olmadı. Ol halde iken devletşah ile Babuk Han içeri girüb, Sultanın dizin öpüb özür dilediler. Senin tutulub habs olduğun bizden oldu, fakat sen dahi bize çok cefa eyledin idi; velinimetimizsin, seni bu oğlanın helâk eylemesini makûl görmedik deyüb özürlerin dileyüb, zindandan çıkarub kaçırivirdiler, ol kırk yiğid ve hadim ve zindancı çıkub gitdiler, Konya'dan yana dağa düşdüler. Ol gice yalın ayak ve başı kabak yürüdüler. Sabah bir su kenarına irişdiler. Gördüler ki bir azım asker konmuş oturur, kaçub bir mağaraya girüb casus gönderdiler ki görelim kimdir, ve hem nafaka getir-

meğe Göcer'i gönderdi; zindancı bile gelüb bir adama sordular. Ol adam ider : Bunlar Moğol askeridir, Beyleri İsmail Ağa'dır ve Sultan'ın karındaşı Davud Bey'dir. Konya'ya Sultanı kurtarmağa giderler didi. Bunlar dönüb gelüb Sultana muştuladılar. Sultan Göcer'i gönderdi, var gör hile olmasun didi. Göcer ve Firuz gelüb orduya irişdi. Azım otağ gördüler, gelüb içeri girdiler. Gördüler ki Karaman Beyleri Davud Bey ve İsmail Ağa ile oturub musahabet iderler. Göcer seğirdüb, dizlerin öpüb feryad eyledi. Beyler Göcer'i ve Firuz'u görüb fiğan eylediler ve didiler ki eyilik bilmez oğlanın elinden nice kurtuldunuz, Sultanı neyledi, helâk mi eyledi, yohsa elinde zebun mu ? Bunlar başlarından geçen kıssayı, birbir haber virdiler. Göcer ider : Bihamdillâh Sultan bizimledir, sağ esendir. Cümlesi bundan bu sözü duyub Karaman Beyleri yalın ayak, başı kabak seğirdüb, mağaraya gelüb Sultanın ayağına düşdüler, bir zaman ağlaşdılar, andan Sultanı alub askere götürüb Tacı Şahî ve Libası Şehinşahî geydirüb tahta geçürdiler. Ağa ider : Buyur imdi, cümle hizmete bel bağladık, yar o dur ki bun deminde yar ola, şadilikde sad hezar yar olur deyüb Sultana bir siyah at çekivirdi. Heman oradan göçüb Beyşehrine geldiler, etrafa muştucular saldılar, İl, gün Sultan Alâeddin'indir deyu çağırdılar. Otuzbin er birikdi. Gargar (Gurgur?) kal'asının dizdarı Mir Yusuf geldi, Okluk kal'asının Beyi geldi. Ravi ider : Sultan tahta oturduktan sonra adam saldı. Arız Piri getürdiler, Mahmud Paşa geldi, onu vezir eyledi, Melik Arslan oğlu Halil'i vezir eyledi, Hızır Paşayı vezir eyledi, Kökez'i

kapucu başı eyledi, Rüstem'i Mir Ahur eyledi, Oğuz Han'ı Kethuda eyledi. Heman buyurdu; otuz bin diâver ile Beyşehrinden göçüb Sırıstad kal'asına geldiler. (*) Beyine Galencan dirlerdi. Kissayı duyub kal'a kapuların bağladı.

Alâeddin otuz bin asker ile kal'ayı çevirüb yirmi sekiz gün cenk eyledi, almağa kadir olmadı. Bir gice kemend atub burca çıkdılar. Kırk pehlivanı yukarı çekdiler. Alâeddin dahi çıkdı. Cümle üç yüz adam çıkardılar. Kökez Bey önlerine düşüb Galencan'ın sarayına gelüb kapusun yıkub içeri girdiler, Galencan'ı bağladılar, Hısar kapısına yürüdüler, Kapıcıları helâk eylediler, kapuyu açub cümle Karaman askerin içeri sokub kal'ayı zâb eylediler. Çok mal ve hazine ve cebhane çıkdı. Cümlesini askerine bağışladı, Galencan'ı azad eyledi, Gene kal'ayı ana virdi, bir kaç gün sakin olub oturdu. Ravi ider : Mehmed Bey Alâeddin'in kaçduğun duyub game düşdü. Ata Bey'i on bin er ile gönderdi. Cehd idüb her diyarı teftiş idüb ele getüre. Ezincanib; Sultan kendini tecessüs için çıkdıklarını haber alub on bin dilâverle Kökezi ve Davud Bey'i gönderdi ki Ata Bey'i tutub getüreler. Ravi ider : Sultan cümle Karaman'ın pir ve civanların ve ülemanın ve Beylerin cem idüb Konya sahrasına irişdi. Bir zıba yere konub kırk gün ibadet eyledi ve kırk gün de fukaraya riayet idüb ziyafet eyledi. Hikmeti İlâhî evveli bahar ayı, Nevruz günü idi. Ülema tevhid ile tahta geçürdiler, dua ve sena eylediler. Ezincanib; Davud Şah Konya'ya geldi. Ata Bey ve Ali Bey on bin er ile irişüb ...uhkem cenk eylediler. Yedi bin er ile

(*) - Sursad. Ali Emiri nushası.

Kökez dahi irişdi. Rum askerin muhkem kırdılar, Ali Beyi tutub zencire çekdiler. Moğol sınıb kaçdı. Dört bin adam esir eylediler ve alub Alâeddin'e götürdüler. Alâeddin emr eyledi. Ali Bey'in başın kesüb Konya'ya Mehmed Beye gönderdi. Atabey kaçub Konya'ya geldi, doğru divana gitdi içeri girüb Mehmed Bey'in önünde küçük karındaşı Ali Beyin başın gördü. Beyleri ider Ey Şahı Rum! Alâeddin'in başında kırk bin asker var. Senin ana eylediğin cefayı ol dahi sana ider, gafil olma didiler. Mehmed Bey ider : Askerim çoktur, varub cenk iderim. Ata Bey ider : On bin er ile karındaşın Ali Bey'i katl eyledi, sana dahi bir iş ider ki kıyamete değin soylene. Sen onunla cenge kadir olamazsın. Gel Sivas gidelim, zira rüsvaylık idersin didi. Bunlar bunda müşaverede iken ilçî içeri girüb mektubu sundu, Mehmed Bey alub okudu. Dimiş ki : «Ey Mehmed Bey ! Ben ol Şah Alâeddin'im ki senin yolunda malımı, başımı virmiş idim, İbni Kürd gibi dilâveri helâk idüb seni Rum Padişahı eyledim. Buna İvaz sen dahi beni gafil zencire alub, ırzımı paymal idüb, boğazıma zencir dakub, çarşularda, sokaklarda ve zindanlarda beni rüsvayı cihan itdin, vaktına hazır olasın, imdi vardım.» Ravi ider: Mehmed Bey Karaman Oğlu'nun cengine kadir olmayub adına Ali Zerger dirler bir kulu var idi. Konya'ya ana virüb kendüsü cümle malın ve rızkın alub, Sivas'a azm idüb gitdi. Ezincanib; İlçî gelüb Mehmed Beyin çıkdığın haber virdi. Bey'ler ider : Ey Şahı Kişverküşa ! Lâyik olan budur ki, hainler elinden evvel tahtını

kurtarub Süleyman Bey'in ruhunu Şad eylesin, andan sonra düşmanın helâk olunması kabildir. Alâeddin gördü ki bu söz makuldir. Heman asker çeküb Ermedsun'a geldi. Ravi ider : Mirza gani olmuş idi. (*) Alâeddin'e karşı çıkub alub sarayına götürüb ziyafet eyledi. Esnayı kelimde ider : Ey Sultanı Cihan ! Kuvvetin ziyade olsun. Karaman Şah'ın ruhunu şad eyledin. Bu caniler katî kuvvet buldular, gayret gerek. Alâeddin; Ey Pir duadan unutm diti. Heman göçüb menzil bemenzil gitdi. Ravi ider : Mirza Bahadır ve Arız Pir bunlar yüz yirmi sekizer yaşında vefat eylediler. Bunlar Karaman'ın müneccimleri idiler. (**) Ezincanib; hainler Sultanın geldüğün duyub asker cem idüb cenge karşı çıkdılar ve Turgud Oğlun, Bayburd Oğlun şehirde koyub gittiler Yakub, bahşayış, Lâ'l Ağa, Kaya Oğlu ve Turgud Oğlu bunlar didiler ki, Alâeddin bizim Şahimiz oğludur, ne münasebet ki hakkı nanı koyub biz bu hainlere yardım eyleyelim, aslı nedir deyüb, on sekiz bin er cem idüb bunlar dahi hainlerin askeri ile çıkdılar. Hainler bunları kendularına yardım ider kıyas eylediler. Alâeddin kırk bin er ile gelüb alay bağlayub cenge başladılar. Heman Sultan atın depüb Turgud ve Kaya bey'e çağırdı : Ey Turgud Oğlu ve Kaya Oğlu, Yahşihan ve Yakub ve Lâ'l Ağa siz dahi hainlerden mi oldunuz, sizin her birinizi mülk sahibi iden Karaman Oğlu Mehmed Şah değil midir, (***) sizin pederleriniz Karamanın rikâbında

(*) - Mirza ve Kaya pir olmuşlardı. Ali Emiri nushası.

(**) - Yüz yirmi. Ali Emiri.

(***) - Mahmud Şah. Ali Emiri.

yürümezlermiydi ?

Hakkı nan-ü nemek ne oldu didi. Bu beş Beyler cümle askerlerle gelüb ayağına düşdüler, rikâbın öpüb didiler ki : Biz senin bendenüzüz, amma müdara eyledik, bugün geldik ki yoluna can baş oynadavuz. Alâeddin şad oldu, hil'at geyürdi. Hainler bunların kendularından kaçub Alâeddin'e vardığın görünce takat getüremeyüb kaçub şehre girdiler. Sultan buyurdu; kimesneyi kaçırmamak için şehrin etrafın çevirdiler. Ezincanib; Sultan Alâeddin tablu nekkare döğüb şehre geldi, mısulleyl idi, bir karanlık gece idi, göz gözü görmez idi. Karaman, Kasım, Sadeddin ve Halil ve Memişah yirmi altı nefer kimesne (1) on bir bin asker ile taşra çıkub, her biri kılıç ve gürz çeküb yürüdüler. İki asker birbirine karışub öyle cenk eylediler ki kılıçlar yıldırım gibi yalpidı, gürzün kütakütünden sahra sarsıldı. Şöyle giriv kopdu ki gice zulmetinde kıyamet kopdu sandılar. Bir canibden Sultan yürüdü, bir canibden Moğol yürüdü, bir canibden Turgud ve Kaya yürüdü, bir canibden Kökez yürüdü, iki gün iki gice azım cenk oldu. Üçüncü gice karanlıkta kaçub şehirden taşra çıkub gittiler. Sultan ardlarınca sekiz bin Moğol gönderdi, dahi on bin Bulgar kavmi ile Kökez'i gönderdi, kendüsü şehre girüb doğru sarayına geldi. Cümle şehir kavmi gelüb istikbal idüb özürlerin dilediler. Dedesinin sarayların mamur eyledi. Hainler Karaman Beylerinden otuz altı nefer adem haba eylemişlerdi. Anları zindandan çıkarub yine mansıbların virüb hil'at geydirdi, bacu haracı kaldırub adl eyledi.

(1) - Yirmi. Ali Emiri nushası.

Gümle reaya rahat oldular. Lârendeyi mamur eyledi. Ülemaya ve Şeyhlara riayet eyledi. Her gün meclisinde ülemeden ve şüyuhdan iki yüz kimesne otururdu. Ezincanib; Davud Bey ve Kökez Bey yedi bin yiğid ile cümle hainleri tutub Lârende'ye getürdiler. Ravi ider : bir sehar Sultan divan idüb dört vezir, ikiyüz âlim ve âbid, iki yüz seksen (1) pehlivan, yüz elli serhenk, dört yüz kapucu, kırk bin dilâver cem olub, divan kurub kime adalet kime siyaset iderken Davud Şah ve Kapucu başı Kökez içeri girüb hainleri arzylediler. Alâeddin emreyledi; Celladlar siyaset etmeğe başladılar. Meydan açıldı, hainlerden, evvel Taceddin'i getürdiler, Züamadan idi. Alâeddin Şah ider : Bire zalim ! Süleyman Şah'ın her gün etmeğin yerdin, sana ne eyledi ki helâk eyledin. Cevab virmedi. Emr eyledi, pare pare eylediler. Andan sonra Hacı Beyler Oğlu Halil'i helâk eylediler. Andan sonra Şeyh Yunus'u getürüb helâk eylediler. Bu Süleyman Bey'in Şeyhi idi. Andan sonra Kasımı helâk eylediler. Andan sonra Karamanı getürdiler. Alâeddin ider : Ey Karaman ! Süleyman Bey ammi zaden idi, niçin kıydın !... Anı dahi pare pare eylediler. Andan sonra Alâeddin Huda'ya şükr idüb Süleyman Bey'i ziyaret eyledi, canı için fukarayı konuklayub çok mal bezl eyledi. Andan sonra tahta geçdi, hükûmete başladı. Moğol Beyleri Devletşah ve Babuk Han asker çeküb Lârende'ye geldiler. Divana girüb Sultan Alâeddin'le buluşdular, destimallerin boğazlarına dakub, tevbe ve istiğfar idüb özür dilediler.

Gene Alâeddin mürüvvet idüb bunların suçun bağışladı, mansıbların virdi. Ravi ider : Alâeddin bir gün buyurdu : Otağın sahraya kurdular. Müradi nida idüb Konya üstüne göçmek yerağın gördü. Alâeddin, Devletşah ve Babuk Han'ı yirmi bin Moğol askeri ile, karındaşı Davud Şahı dahi serdar idüb ve on bin er virüb, Mehmed Bey'in ardınca Kayseri'ye ve Sivas'a gönderdi. Bunlar menzil be-menizil gitmede... Ezincanib; Sultan Alâeddin otuz bin er ile kona göçe gelüb Konya şehrine karşı kondu. Ravi ider : Ali Zerger. Rum askeri ile Konya kapusun bağlayub cenge başladılar. Karamaniler aşağıdan, Rumiler burcdan kütaküt cenk eylediler. Ezincanib; Davud Bey Kayseriye'ye gelince Mehmed Bey kaçub gitdi. Ölümünü dirimini kimse bilmedi. Davud Bey Sivas'a bir hakim kodu ve Kayseriye'ye geldi. Kayseri etrafın bölük bölük Moğol Beylerine bağışladı. Kendüsü Kayseriyede kalub yirmi altı bin er ile Moğol Beylerin Konya'ya gönderdi. Moğol Beyleri Konya'ya gelüb Sultanla buluşub olan kıssayı beyan eylediler. Fetihnameler getürdiler. Sultan Mektubu Devletşahla Zerger'e gönderdi. Devletşah kal'a kapusına gelüb, açub içeri girüb mektubu Ali Zerger'e virdi. Açub okudu. Dimiş ki : Ey Zerger ! Şah olamazsın. Malûmundur ki ced beced Han İbni Han'ım. Konya benim tahtımdır. Kal'ayı teslim idesin, sana külli riayet idem. Ezincanib; Zerger ider : Ey Şahı Moğol ! Konya bana emanettir, emanete hiyanet eylemezem ve Konya gibi şehre malik olan Bey, Sultan binefsihi gelse virmezem didi. Devletşah ider : Kimin kal'asına emanet

dirsın, Mehmed, hiyanet üzre olduğu için, Şah mı oldu sandın ? Kal'a hod ezelden Sultan Alâeddin'indir. Zerger ider : Şimdi Şah benim, yirmi dört bin div gibi kürde malikim, bildiğiniz ne ise arı eyleyin.. Kapuları bağlayub burca alâtı cenk çıkarub cenge başladı. Devletşah gelüb Sultana haber virdi. Ravi ider : Zerger nazar eyledi, sahra askerle dolmuş, ol kadar bargâh kurulmuştur ki haddi, adedi yokdur. Elhasıl kırk gün cenk eylediler, hısar almak mümkün olmadı. Bir gün cenk iderken Sultan Lârende kapusına geldi. Devletşah ta kapının altında durur idi. Yukarıdan Zerger mektub attı. Mektubu Sultan okudu. Dimiş ki : Bu şehre ivaz bana yüz deve yükü buğday, bal ve yağ ve kumaş ve yüz bin flori gönder ki kal'ayı teslim idüb çıkub gideyim. Alâeddin ider : varın, virin. Mahmud Paşa cümlesini birikdirüb bir katır yüz deve, kırk yuk kumaş, yüz bin flori alub kapuya geldi. Kapuyu açub, içeri alub Mahmud Paşa'yı habs eyledi, Devletşah'ı taşra atub (1) kapuyu bağlayub cenge başladılar. Devletşah gelüb Sultana ider : Padişahım ! Mel'un yavuz hile eyledi. Sultan ider : Gam değil, benim rızım yabana gitmez. Sultan emr eyledi; asker serapa çinpulada gark oldular, hısarı çevirdiler, kırk yerde mancınık kurdular; her birin üç yüz yiğid çekerd, her biri seksen bir batman taş atardı. Öyle taş atdılar ki şehrin için doldurdular, çok evler harab eylediler. Ravi ider : Sultan yedi bin Bulgar taifesin sürüb Kökez Bey ile bir gice Lârende kapusına geldiler. Bir ağaçdan cami var idi, yıkub kapunun önüne yığdılar, ve

ateş virdiler. Şöyle yandı ki kapunun demir direkleri eridi, burclar kireç olub yıkıldı, Bulgar kavmi ateşi şehre atdılar, ve çok mahalle yakdılar. Sultan emr eyledi; Cümle Moğol kavmi içeri yürüdüler, anın ardınca Karamaniler yürüdü. Ezincanib; Kürd taifesi karşı gelüb muhkem cenk oldu, sokaklarda su yerine kan akdı, şehir leşle doldu, Zerger kaçub Ahmedek'e girüb kapuyu bağladı. Burca çıktı. Elhasıl Alâeddin cenk idüb giderken Ahmedek Kapusuna geldi.

Yukarı bakub Zerger'i gördü; hezan yaprağı gibi titreyüb durur. Alâeddin ider : Ey merdi ebter ! Canını elimden nice kurtarırsın... Zerger ider : Ey Sultan; Hata benden, Ata senden. Lutf idüb günahım bağışla, inüb kal'ayı teslim ideyim. Sultan ider : Bihakkı Huda bağışladım, gel aşağı in didi. Andan sonra Ali Zerger, Hisar kapusın açub taşra çıktı, Sultanın ayağına düşdü, Sultanın merhameti galib idi. terahhüm idüb günahın bağışladı. Elhasıl Rum, Yunan Beyleri cem olub Sultan tahta geçüb oturdu. Ne kadar hazine koyub gitdi ise cümlesin buldu. Tamam âyin ve erkânı divanı düzüb, bacı haracı kaldurub, adalet eyledi. Cümle harabe yerleri memur eyledi. Ravi ider : Ekseri musahabeti ülema ile idi. Cümle beyler ile gelüb Hazreti Mevlâna'yı ziyaret eyledi. Konya'da ne kadar Evliya var ise hep ziyaret eyledi, kurban kesdi, fukaraya riayet eyledi, yedi ay sakin olub bir gün göçüb, kusun çalub, yetmiş bin er ile Lârende'ye geldi, tahta geçüb oturdu, divan eyledi. Dört vezir kırk sekiz âlim, şeyh, müfti vaiz, miri miran ve pehlivan makamlarında karar eylediler. Davud Bey'

Konya'ya gönderdi. Melik Arslan Oğlu Halil Bey'i gene Aksaray'a gönderdi. Yakub dirler bir küçük biraderi var idi. Onu da Kayseri'ye hakimiyet eyledi. Devletşah'a Engürü'yi viridi, İsmail Ağa'ya Beyşehrini viridi. Her Beyine bir diyar viridi, kendüsü bir ay ibadet eyledi. Andan sonra kâh işret, kâh ibadet, kâh siyaset... Ravi ider : Bir gün Alâeddin ehli divanla musahabet idüb otururken : «Ey Beyler ! Hacı Beyler evladından kimse kalmış mıdır » didi. Mahmud Paşa ider : Padişahım, bir muhkem kal'a vardır. İskender zamanından kalmıştır. Yunan kavminden (Umran bin Kıtas) namında bir Şah yapmıştır. Dünyada bir böyle kal'a yoktur, her kapunun eşiginden bir pınar çıkar ki şekerden tatlıdır. Üstad ol kal'ayı İlmî Hendese kaidesince yetmiş dört (*) burc üzerine bünyad eylemiş, yüz arşun mikdarı bülend eylemiş, ve bir köşk bünyad eylemiş, ol kadar san'at harç eylemiş ki dünyada misli yoktur. Ol kal'anın karşısında bir dağ vardır, ne kadar şükûfe var ise ondadır : Sünbül, Miski Rumî, Zambak, Zağferan, Gül, Yasemin, Erguvan.. Amma dirler ki Camasb Hakimin gördüğü kuyu andadır. Mihrü Vefa'nın gördüğü mağara ol dağdadır.

Hükemayı Yunan hep ol dağda bir şey bulmuştur ve Daniyal'in ilmi hikmet tahsil eylediği mekân ol dağdadır. Ana (بدسيه) kal'ası dirler. Haki miskü abirdir. Hacı Beyler oğlu Süleyman Paşa senin havfinden ol kal'adadır, Amma Padişah'ım helâk edecek adem değildir, ehli kalemdir, dünyada ne kadar ilim

(*) - Dört. Ali Emiri nüshası.

var ise tahsil eylemiştir » didi, ve ol kadar medh eyledi ki Padişahı Süleyman Paşa'ya âşık eyledi. Sultan ider : Var imdi götür, ol kadar ilme malik ise vezir ideyim. Bir muhabbetname yazub Mahmud Paşa'ya virüb gönderdi. Ravi ider : Karaman'ın Lârende'ye gelüb Hacı Beyleri katl eylediği zamanda oğlu Halil yedi bin yiğitle kaçub, gelüb Bedsiye kal'asının mamur idüb sakin olmuşdu, Oğlu Süleyman ol kal'ada doğmuşdu. Halil'i de Alâeddin katl eylemişti. olvakit Süleyman dahi yirmi yaşında yokdu. Ezincanib; Süleyman'a dideban irişdi, didiler ki : Ne durursun, Sultan seni helâk eylemeğe asker gönderdi, kaç. Süleyman ider : Emir Hudanır. Dedem Hacı Beyleri Karaman helâk eyledi, babam Halil'i Alâeddin öldürdü, nihayet beni dahi öldüreler deyüb bin yiğid ile karşı çıkub Mahmud Paşayı istikbal eyledi. Mahmud Paşa Alâeddin'in muhabbetnamesini sundu. Süleyman Paşa dahi Mahmud Paşa'yı ve Kökez'i alub kasrı Umrana götürdü, Muhkem ziyafet eyledi ve didi ki : Sultan Alâeddin'in kuluyum, kal'a dahi anındır, amma ab-ü havası güzel yaylakdır, Sultan tahsili mizaç için bari gelüb seyr itse, ve hem bu diyarı müşerref eylese didi. Ravi ider : Süleyman Paşa bir gün ol diyarın tuhfelerinden alub ve Mahmud Paşa ile Lârende'ye gelüb kondular. İrtesi Sultan divan idüb Rum ve Yunan ve Moğol Beyleri, ülema ve fuzala ve şeyh yetmiş sekiz âlim, iki yüz otuz yedi dilaver ve yetmiş bin Türkmen ve Kürd ve Bulgar ve Moğol ve Karaman askeri kapuda durdular. Dört vezir ile Mahmud Paşa Süleymanı alub divana getürdi. Süleyman içeri girüb,

ayarı devlet ve erkânı saltanatı seyr eyleyüb, Sultana nazar eyledi. Gördü ki bir nevcivandır, henüz irişmiş, edeb birle dizin öpüb kenara çekildi. Anı gördü ki bir gümüş sandalı kodular. Sultan işaret eyledi, Süleyman Paşa geçüb oturdu. Sultan başın kaldırub Süleyman Paşa'ya nazar eyledi, gördü ki bir nüktedan rindi cihandır. Muhabbet eyledi ve didi ki : Hoş geldin ey Süleyman ! Pederin gibi serkeşlik eylemedin. Süleyman Paşa ider : Padişahım, eşiginde kul olmak dehre Sultan ölmadan yeğdir. Bu söz Sultan'a hoş geldi ve anı vezir eyledi. Ravi ider : Alâeddin Süleyman Paşa'nın her ilimde kâmil idüğün bildi. Bir ilim yokdu ki bilmiye ve tamam istikamette görüb cümle mülkü ana ismarladı. Nice ruzgâr hizmetinde oldu. Bir gün vüzera ile meclis idüb otururken kal'nın ahvalinden sual eyledi. Süleyman Paşa ider : Umran dirler bir şah var imiş, Silifke tahtı onun imiş, Bedsiye kal'ası vaylağı imiş, etrafında ol kadar pınar vardır ki hesabın Allah bilir. Hükemayı Yunan'dan dört yüz kişi medfundur ve Dakyanus Tarsus'da iken anda sakin olur imiş... Sultan av bahane idüb cümle beyleri ile ol dağa çıkub ol kal'ayı seyr eyledi. Etrafı bağ ve bağçedir ki cennet misaldir. Ol kasrı Umrana geldiler. Yüz seksen ayak neredübanı var idi. Sultan ve cümle Beyler ol kasrın üstüne çıktılar. Safî laciverd ve altun ile muhalla bir kasırdır ki bir günlük yoldan der-yayı seyr ider, her kullesi asümana çıkmış. Kasrın mukabelesindeki taşın yarığından bir azım su çıkmış akar. Sultan ider : Bu su ne canıbdan çıkar ? Süleyman Paşa ider : Hak Tealâ'nın hikmeti çokdur, bu mağara teferrüc-

gâhdır, güz zamanı olduğu vakit varub mağarada suyun çıktığı yerde otururuz, suyun içinden enva dürlü nimet gelür; Elma gibi, Nar gibi, Şeftali gibi. Kanden geldiğin kimse bilmez. Ne bu dağın tepesine çıkmış vardır, ne de bu mağaranın dibine varmış vardır. Alâeddin taaccüb eyledi. Ravi ider : Şultan bu kasrın sağında bir mermer taş gördü, Lacüverd ile ve altunla yazmışlar, gelüb okudu. Yazmış ki : Bu kasrın yüksekliği dört yüz arşundur ve dahi sahibi Umran bin Kınas bin Eskilan bin Kıtas dimiş. Andan sonra Sultan Beylerle kasırdan aşağı inüb mağaraya geldiler, gördüler ki bir taş yarığından deryaya benzer bir azım su feryad idüb çıkar. Sultan emr eyledi. Yirmi adem olub bir kayık dbzdüler, vafir yel mumları dökdüler. Mevlâna Arız'ın bir oğlu var idi, Zal dirlerdi. İki kimesne dahi var idi. İlmî ve fak ve ilmi nücum ve nari necatda (*) mahir idiler. Birine Nizameddin ve birine Süleyman bin Nasır dirlerdi. Sultan bunları alub vafir zahire ile gemiye girüb sürüb gitdiler. Suyun feryadı zehreler çâk iderdi. Üç gün zulmetde şem'alar yakub gitdiler, gice gündüzü fark eylemediler. Dördüncü gün bir şavklı yere çıktılar. Su bir azım göl oldu, gölün kenarında ol kadar meyva ağacı bitmiş ki sayılamaz, Elmalar var ki adem kellesi gibi. Sultan buyurdu; taşra çıktılar. Bir sahradır ki çemenzar, etrafı yalın kaya insan çıkamaz, divar gibi. Meyva ağaçları var ki her giz gözler görmemiş. Çiçekler açılmış, kokusu insana hayat verir. Sultan dürlü otlar seyr eyledi, toprağı miske benzer.

(*) Neyyiri necat -- Ali Emiri.

Pınarlar akar ki ab-ü zülâle benzer. Biraz gitdiler, kırk dane kubbe seyr eylediler, her biri asümana irmiş, içeri girüb bunları seyr eylediler. Orada dört yüz tabut gördüler, o tabutları açdılar, bir meyyitin göğsünde bir mücelled kitab buldular. Arız Hakim'in oğlu açub hattın seyr eyledi, hiç okumağa kadir olamadı, bildikleri değildi. Alâeddin ider : Birisin alub taşra çıkaralım, ola ki kâfirde, yahudîde okur bulunur. Kitabın birisini götürdüler. Elhasıl yedi gün bağ içinde sakın olub acaib ve garaib meyvalar yediler, tamam seyr eylediler. Sekizinci gün gene kayığa binüb, çok cefalar çeküb taşra çıkdılar. Süleyman Paşa gelüb, izzetü ikramla Sultanı kasma götürüb işü nuşa başladılar. Sultan gördüklerini bir bir haber viridi, taaccüb eylediler. Bir nice gün bunda iş eyleyüb bir gün Sultan beyleri ile süvar olub Lârende'ye geldiler. İrtesi divan idüb cümle ülema ve hükema gelüb oturdu. Sultan kitabı meydana kodu, Kimesne bir hâtin çıkarmağa kadir olmadı. Etrafa adem saldılar, ruhbanlar ve Yahudî âlimleri getürdiler. Lâkin ol kitabı okumağa kadir olmadılar. Ol mecliste Şamlılardan bir pir var idi. Ayak üstüne kalkub Sultanın önünde yer öpdü. İder : Padişahım ! Şam tarafında Safed nahiyesinde bir Yahudî vardır, Eğruş dirler, kati pirdir, dünyada ne kadar ilim var ise bilür, eğer bu kitabı okursa, inşaallah, ol okur didi. Sultan ol kişiye at, don ve vafir filori

virüb Şam'a gönderdi.

Ravi ider : Görkes kâfirleri, İskenderun ve Payas kâfirleri cem olub Mut'a, Gülnar'a, Tarsus'a varınca yağma idüb, nice diyar harab idüb, çok müslüman esir eylediler deyü şikâyetçi dünyayı tutdu. Alâeddin Beyleri ile müşavere itdi; didiler ki Yavuz Kırımdır. Sultan hazır olan Beyleri alub Konya'ya geldi, Türbei Mevlâna'yı ziyaret eyledi, dahi ne kadar Evliya var ise ziyaret eyledi, divan idüb etrafa, eknafa mektub saldı. Aydın Oğlu, Hamid Oğlu İlyas, Menteşe Oğlu, Eşref Oğlu, bunlar hep askerlerin cem idüb Konya'ya geldiler. Moğol Beyi İsmail Ağa vefat eylemişdi. Oğlu Eminüddeve sekiz bin Moğol askeri ile Konya'ya geldi, Devletşah Oğlu Melik Nasır geldi, Ata Bey Oğlu Kalenca geldi ve Germeyan Oğlu yardım viridi. Elhasıl kırk bin er cem oldu. Ravi ider : O gice Cuma gicesi idi. Alâeddin pâk pakize olub Hazreti Mevlâna Türbesinde sabaha değin münacat eyledi, sehar zamanında gözüne uyku gelüb bir vakıa gördü : Bir azîm cemiyetde Nuranî pirlar gördü, birisi aralarından kalkub, gelüb Alâeddin'in kulağına yapışdı. İder : « Ben Mevlâna'ylm. Anlar Peygamberlerdir. Nice Padişahlar kasd eylediler ol kal'ayı almağa kadir olmadılar. Hak sübbanehu ve Tealâ sana nasib eyledi. Anın için senin adını Ebülfeth kodular. Durma, imdi senin maksudun hasıl oldu ». Alâeddin uyanub şad oldu. Taşa çıkub Mevlâna Oğlu Arif'e buluşub tâbir ve dua itirdi. Andan sonra cümle Beyler süvar olub alem açub,

nekkare döğüb, kırk bin er ile Lârendeye gelüb Bulgar askerin cem idüb, Kökez Oğ'un ve Koson Oğlun alub Mut'a geldiler. Ravi ider : Aydın Oğluyla Hamid bin İlyas'ın bin askerle mukaddem gönderdi, ardınca Bulgar askerin Kökez oğlu ve Göcer oğlu ile göndedri. Ardınca Moğol askerin Eminüddeve ile gönderdi, andan sonra Karaman Beyleri ile Alâeddin Silleke sahrasına irişdiler. Alâeddin ald eyledi; Eger kafiri kırub Görkes kal'asını alacak olursam gaza malile Mevlâna'nın üzerine bir yeşil Türbe yapırayım didi, sonra yeşil türbeyi bünyap eyledi. Ezincanib; Kâfir Alâeddin'in geldüğün duyub otuz bin kâfir başdan turnağa varınca demüre gark olub derya gibi çalkandı. Bir yerden Aydın oğlu, Germiyan askeri, İbni Eşref irişüb iki asker birbirine karışub Müslüman askeri bir katca cenk idüb, kâfir yiğün gelüb İslâm askerin dağıtdı. Heman bir canibden Moğol askeri irişüb, İslâm askeri kuvvet bulub gene yürüdüler ve bir fasıl cenk idüb yine sındılar. Ol saat Bulgar askeri irişüb, askeri İslâmı zaif görüb, Tekbir getirüb yürüdü. İki asker derya gibi çalkandı. Allahüekber ! Bir cenk oldu ki, dağ taş kanla lâ'l renk oldu, adem leşile sahra doldu, toz dünyayı bürüdü, ol halde Karaman Oğlu irişüb bir yüksek yerden cengi seyr eyledi. Bir Hayhuydır ki sahra güm güm öter. Ravi ider : Anı gördüler ki derya yüzünden dört dane ejder gibi gemi gelüb on bin demür donlu kâfir safi ateş olub askere irişdi, öyle yürüdüler ki İslâm askerin

bölük bölük koğmağa başladılar. Ezincanib; Karaman Oğlu Alâeddin anı görüb on sekiz bin Davudî zırhlı dilâverle Tekbir getirüb, tablü nekkare döğüb, badi sarsar gibi yürüdü. Kâfir askerine şöyle koyuldular, kırmağa başladılar, dağılan asker dahi bir yere gelüb yörüdüler, üç gün üç gice cenk eylediler. Kan ırmak olub akdı. Amma kâfir kati çok idi, gene İslâm za'fa düşdü. Alâeddin anı görüb ah eyledi. Aydın oğlu ider : Ey Sultan ! Mel'unlar safi demür ne ok batar, ne kılıç keser, heman inayet Allah'a kaldı. Alâeddin atından inüb, yüzün yere sürüb ağladı. Andan başın kaldırub atına bindi, gördü ki kâfir Tuğ'a yakın gelmiş. Ah eyledi, Bulgar Beylerinin yüzüne bakdı ve didi ki : Ey Beyler ! Kaçmak erlik değildir. Bulgar askeri gayrete gelüb yedi bin sapancı bir yerden sapana taş koyub atdılar, darbile kâfirin yüzün dönderdiler. Anın ardınca on bin Moğol tir atub yürüdüler, andan sonra Türkmen ve Kürd askeri yürüdü. Sultan, Karaman Beyleriyle Tekbir getirüb, kılıç çeküb yürüdü, sahra kıyamet gününe döndü, toz dünyayı bürüdü, üç gün muhkem cenk oldu. Hikmet Hudanıdır; yine kâfir yiğün geldi, İslâm askeri kaçmağa başladı, Alâeddin ol hali görüb ağladı. Ravi ider : Alâeddin ne kadar ülema, fudala, kadı, müfti, şeyh, vaiz varsa cümlesini Beyleriyle alub sehar vaktında kâbeye karşı durdular. Feryad idüb didiler ki : Ya Muhammed, Ya Ali ! Zebun ümmetine Hak Tealâ'dan meded ve fırsat dile ; kâfir bizi

muhkem zebun eyledi. Böyle çağırış-dılar ve anı gördüler ki derya yüzün-den bir rüzgâr esdi, miskü anber kokuları zuhur eyledi, dürlü dürlü renkler göründü, yeşil, kırmızı eşkâller zahir oldu, zulmet İslâm üstünden kalkub kâfir üstüne düştü. Bildi-ler ki alâmeti hayırdır, heman at-larına süvar olub, tekbir getürdi-ler. Alâeddin İbni Karaman, Beylerine bu gün şehid olana ne saadettir, zira cümle rical bizimledir, fırsat bizimdir didi. El kılıca urub şöyle yürüdüler ki kâfiri bölük bölük eylediler. Bir saat içinde kâfir sinub kal'aya düştü. Gaziler Alâ-eddin'in bargâhın getürüb kal'aya karşı kurdular, divan eylediler. Sağ olanlar geldiler, yaralı olan-ların yarasını bağladılar. Hisab eyle-diler sekiz bin üç yüz adam şehid olmuş. Defn eylediler ve yedi gün sakin olub dinlendiler. Bir gün taşra çıkub gördüler ki derya içine bir iki münteha burc yapmışlar; öyle yüksektir ki her kullesi asümana irişmiş, üstünde adem teşahhus olunmaz; bir iki burc dahi kuruda yapmışlar, her kullesi asümana çıkmış, andan sonra bu kal'ayı ihata itmişler, dağ ta-rafına bir kal'a dahi peyda ey-lemişler, dibine bir lendeke kes-mişler, Seddi İskender gibi derya içine salmışlar. Bir başından bir başına ok irişmez. Ak mermerden san'at düzmüşler, kırk mermer direk sağına ve kırk mermer direk so-luna dizmişler, cümle zencire almış-lar. İki kal'a arasına üç yüz mermer direk dikmişler, cümlesine zencir çekmişler, iki sandık bağlamışlar, içeru girmeğe ve taşra çıkmağa

ol zencirler ve sanduklar ile gi-derler. Meğer bu kal'ayı İskender zamanınd divler yapmış idi. Sultan temaşa idüb taaccüb eyledi. Alâ-eddin ider : Meğer inayeti Huda ve Mucizati Muhammed Mustafa ola. Yoksa bu kal'a demürden muh-kemdir. Ravi ider : Kurudan tarafa Küçük Görkes dirler idi. Cümle asker ile üzerine gelüb Kürd ve Bulgar üstüne havale oldular. Alâ-eddin emr eyledi; Cümle Beyler askerin cem eyleyüb altmış bin er ile dağa çıktılar. Minare gibi çam ve katran ve ardıç ağaçla-rın yirmi gün altmış bin sipahi kesüb kal'aya yakın bir yere kaydı-lar. Bir gice şöyle siyah oldu ki göz gözü görmez. Ol gice aske-rin cem idüb sabaha değin kal'-anın etrafını bağladılar, köşe köşe ateş kodular. Şöyle yandı ki ateş alevi göğe çıktı. Kâfirler içerudan ateş alub burca çıktılar, okları yağmur gibi yağdırdılar. Bulgar kavmi aşağıdan sapan taşını öyle urdular ki iniltisi asümana çıktı. Ravi ider : Alev gitdikçe yükseldi, üç gün üç gice yandı. Kal'anın yarısı yanub yıkıldı. İçinde olan kâfirin kimi yanub kül oldu ve kimi kaçub o bir kal'aya gitdiler. Beyler içeru girüb kalan esbabı yağma itdiler. Sultan divan idüb o bir kal'ayı dahi çevirüb yedi yerde mancınık kurdular. Seksen batman taş atardı, iki yüz adam çekerdi, otuz gün döğdüler. Kâfir muhkem zebun oldu. Ne kadar ev var ise mancınık taşı yıkub harab eyledi. Ravi ider : Kâfirler Kıbrıs'a mektub gönderdiler. Ezin-canib; Sultan barûdan içeru girüb

derya tarafında iki yere mancınık kurdurub döğmeğe başlatdı. Yirmi gün döğdüler, alamadılar. Sultan mukabil bir burca vardı, üstüne çıkub hem cenk idüb hem seyr iderken anı gördü ki derya yü-zünden on pare ejder gibi gemi gelür, dahi yirmi hurde gemi gelüb kâfirler Hisar'a çıkmağa başladılar. Sultan Alâeddin askeri ve Beyleri başına cem idüb eyder : Ey serverler! Lutf idin, din aşkına gayret ge-rekdir. Cümlesi, yoluna can ve baş feda olsun deyüb safi de...üre gark olub, kırk bin süvari, yirmi bin piyade tekbir getirüb kâfire karşı yürüdüler, otuz bin dilâveri kal'aya cenge saldılar. Kırk bin er ile Şah karşı vardı. Ravi eyder : Üç kâfir Beyi var idi. Biri İskenderun Beyi ve biri Kıbrıs Beyi idi. Kırk bin demür donlu kâfir yürüdüler. Alâeddin askeri dört bölük eyledi. Saruhanlılar Aydın ve Menteşe ve Hamid ve İbni Eşref'i sağ kola ve Moğol askerin sol kola durdurdu. Kürd ve Türkmen ile Oğuz Han'ı arda aldı. Alâeddin Karaman Beylerle öne durdu. Bulgar'ın sapan en-dazı on bin sapanı bir yerden atarlardı. Öyle urdular taşı ki frenk askerin bölük bölük kıldılar. Üç gün tamam cenk oldu. Dördüncü gün kâfirin tuğun yıkıldı. On dört bin kâfir helâk eylediler. Hak Tealâ fırsat virüb, kâfir sinub kaçdı, gemilere binüb Gözkes'e vardılar. Ezincanib Sultan cümle askeri ile kal'a üstüne geldi. Bir ay tamam cenk eylediler. Bir gün kal'a içindeki kâfirler cümle rızıklarile kaçub kal'ayı boş koyub gitdiler cümle

asker gelüb kal'ayı seyr eylediler, nice yerlerin harab idüb, o yerden gidüb Lâmsi kal'asına geldiler. İçinde olan kâfirleri kırub, kimesne kur-tarmayub kal'ayı harab eylediler. Gelüb bir sahraya kondular ve dilediler ki üç gün oturub Lâren-de'ye gideler. Ol diyarın müslü-manları gelüb feryad idüb didi-ler ki : İskenderun'a varınca bu kıyılar kâfir elinde olacak müslü-manlar huzur ve rahat idemezler.

Eğer deniz kenarında olan kal'alari yıkmayasız, kâfirler gene gelüb Gör-kes'i bize yapıdırırlar didiler. Alâ-eddin Beylerine nice idelim didi. Beyler eyder : Her nice buyurursunuz öyle idevüz didiler. Alâeddin emr eyledi. Göçdüler, kûsu nekkare döğüb yetmiş bin er ile İsken-deruna varınca harab eylediler. Od kal'asına (1), Nemrin kal'asına, Ejder-han kal'asına, Enduğu kal'asına ve Payas'a irişdi. Payas kâfirleri çıkub cenk eylediler. İbni Koson anda şehid oldu, dahi yirmi bin er şehid oldu. Hahünahah kal'ayı aldılar. Süleyman Bey'in bir oğlu var idi. Adına Karaman dirler idi. Bu kal'ayı ana virdiler. Andan geçüb İskenderun kal'asına geldiler. Beyine Aç dirler idi. On bir bin kâfir ile çıkub yirmi gün cenk eyledi. Karaman Beylerinden yedi yüz er esir eylediler (2), Alâeddin'in karın-daşı Yakub'u anda şehid eylediler. Öyle muhkem cenk oldu ki Alâeddin üç kerre sındı. Ravi ider : Bir gice konub otururken kâfir kal'adan çıkub şebhun eyledi. Ol gice çok asker kırıldı. Kâfirler şöyle ikdam

(1) - Ota. Ali Emiri nushası.

(2) - Yedi adam. Ali Emiri nushası.

eylediler ki Sultan'ın bargâhına geldiler. Alâeddin sinub bir karındaşını tutdular, Amma Alâeddin Bulgar kavmile sürüb kal'aya geldi, gördü ki kapu açık, cümle kâfirler İslâm ordusuna yağmaya gitmişler. Alâeddin on bin Bulgar kavmi ile kal'aya girüb zabt eyledi. Ravi ider : Sabah oluncadek kâfirler İsiâm ordusunda gezdiler ; Moğol ve Türkmen ve Kürd ve Rum ve Karaman askeri seharin gördüler ki Sultan'ın bargâhın kâfirler zabt eylemişler, anı görünce kaçmağa başladılar. Amma Alâeddin tuğun burca dikmiş, gunagün kûsü sultanı çalmur. Karaman ve Moğol Beyleri Sultanın kûsı sadasın işidüb kal'aya nazar eylediler. Sultanın tuğun görüb bildiler ki Alâeddin sağdır. Cümle gelüb kal'aya girdiler. Sultanın ayağına yüz sürdüler. Sultan mevcud olan askeri alub tekbir getirüb kâfirler üstüne yörüdüler. Oğuz Han'ı bin yiğid ile kal'ada koyub gitdiler. Kâfirin dört canibin bağladılar.

Öyle urdular tiği ki asla can kurtulmadı. Andan sonra askerin alub kal'a üstüne geldi, emr eyledi, yere beraber eylediler, taş taş üstünde komadılar. Andan sonra göçüb menzil bemenzil Adana'ya geldiler. Bahtiyar Han karşı gelüb ziyafet eyledi. Andan göçüb Tarsus'a geldiler. Bir kaç gün Yahşihan ile safa idüb andan dahi göçüb Lârende'ye gelüb, bir kaç gün sakin olub, gaza malinden Lârende'de Hısar kurbünde binazir bir cami bina idüb yanına bir türbe yaptırdı. Kendüsü anda medfundur, Ravi ider : Osman Oğlu

Sultan Mehmed İstanbullu kâfir elinden aldığı zamandan yedi yıl sonra Gedik Ahmed Paşa'ya emr idüb Lârende'ye gönderdi. Gedik Ahmed Paşa gelüb altı yıl sefer idüb âhir Lârende'yi Karaman Oğlu Kasım Beyin elinden alub, Saray yerine Hısar yapub ne kadar azim bina var ise yıkub Hısara hare eyledi. Alâeddin'in yaptığı camii yıkub andan gayri beş cami, dört medrese, otuz üç vakıt mescidi yıkı. Birine Camii Sultan, birine Camii Kâsî, birine Karaman Şah Camii, birine Camii Kebir, birine Camii Hasanî Basrî, birisine Ak Mescid ve birisine Nizam Şah mescidi dirlerdi. Cümlesin yıkub Hısara hare eyledi. Henüz türbesi durur, Hısar kapusu kurbündedir, Alâeddin anın içinde medfundur. Ravi ider : Andan gayri dört cami üç medrese ve yirmi yedi (1) zaviye bile yıkub Hısarı yaptı. Ezincanib geldik yine Alâeddin Şah kıssasına : Diyarı Karamana dört tekve yirmi bir han yapmışdır, Ravi ider : Görkesi feth idüb cümle Beyleri ile gelüb Lârende şehrinde karar idüb kâh hükmü hükûmetle kâh iş, kâh şikâr ve kâh ibadetle meşgul olub otururken bir gün Beylerin başına cem idüb musahabet iderken bir pir içeru girüb Sultan önünde yer öpüb ider : Padişahım ! Konya'nın öte yanında iki kal'a vardır. Birisine Ebu Sar dirler (2) , birisine Endugi dirler. Ben kuluna Hacı Mustafa dirler. Endugi kal'ası benim elimdedir. Ebu Sar Mukbil dirler bir Haramî'nin elindedir. Öyle Haramî'dir ki bin yiğide

(1) - Yedi zaviye. Ali Emîrî nushası.

(2) - Ebu Sarı. Ali Emîrî nushası.

malikdir. Yüz bin erden yüz çevirmez, Ziyade bahadır kişidir.

At üstünde iki yiğidi kapub kaldırı ve vilâyet Beyleri şöyle korkar ki her ne istese gönderirler. Yirmi yıldır yolları, belleri kesdi; men'ine kimse kadir değildir, Kal'ai Ebu Sarı altun ve gümüş ile doldurmuşdur. Sultan ider : İnşaallah anı biz yola getirürüz. Mektub yazdı ve mührü urub Kökez Bey'i gönderdi. Ravi ider : Kökez Bey Oğuz Han ile birlikde kırk kişi alub bir gün Ebu Sara geldi. Hısar kapusunun iç yanında Mukbil'in bin yiğid ile oturub musahabet ettiğin gördü, mektubu sundu, Mukbile nazar eyledi, gördü ki bir uzun boylu kara yağız, siyah sakallı, dilâver yiğididir, beğendi. Ezincanib; Mukbil mektubu okuyub demiş ki : Ben Sultan Alâeddin bin Halil bin Mahmud bin Karaman'ım. Ey Mukbil; mektubum sana vardıkda cümle askerin alub tahtgâhım olan Lârende'ye gelesin, Haramîliğe tevbe ve istiğfar eylesin. Mukbil bu sözü duyub gazaba geldi, gözleri kanla doldu. Hacı Mustafa bile gelmiş idi. Anı tutub habs eyledi. Kökez'e ider : Öyle bin Sultanı bir çöpe saymazın, var bildüğinden kalmasun didi. Ve Kökez'e bir yay virdi, didi ki : Bu yayı var Sultanına ilet, eğer çekebilirse beri gelsin cenk idelim, eğer çekemezse anın gibi Sultan bunda çok olur. Ravi ider : Kökez Bey ve Oğuz Han yayı alub Lârende'ye geldiler, divana girüb yayı Sultanın önüne kodular, geçen kıssayı bir bir hikâyet eylediler ve Hacı Musrafayı habs eyledüğün beyan eylediler. Sultan'ın yanında olan Beyler : Bir Haramî senin gibi dilâver

Sultanı saymayub bize yayın göndere ve ademimizi habs ide, bu ne demektir ? Varub kal'asın yere beraber idüb kendüsünü helâk idelim didiler. Sultan bir zaman sükûla vardı, andan sonra başın kaldırub, sabr idelim, görelim hak ne gösterir didi. Ravi ider : Bir zaman sakin oldu, tamam bir yıl geçdi. Bir gün Sultan kırk dane bahadır ve dilâver yiğid alub kendüsü da tebdili suret eyleyüb Konya'ya geldi. Andan göçüb Çiğil Dağlarına çıktı, bir adem bulub Mukbil'in, yaylağın kangısında idüğün haber alub kırk yiğidle ol makama gitdi. Bunlar gördüler ki Mukbil cümle Beylerle konub oturur, safa ile mukayyed. Alâeddin de mukabelesine kırk yiğid ile bargâh kurub safaya başladı. Anı görüb Mukbil'e didiler ki : Karşunuza kırk adem kondur, amma ne kimesnelerdir bilemedik. Mukbil adem gönderdi, varın görün kimdir didi. Bir ademisi Alâeddin'in bargâhına gelüb sordu, kimlersiz, ya nereden gelürsüz ? didi. Alâeddin ider : Moğol Beylerindenim, adım Halil'dir, Sultan Alâeddin'in kuluyum. Sultanın bir hemşiresi vardır, gayet güzellerdendir, anı istedim, didi ki : Her kim erlik ile Mukbil'in başını kesüb bana getirür ise hemşiremi ana vireyim ve hem vezir ideyim didi ; ben dahi geldim ki, ya Mukbil'in başını alam, muradıma irem ve yahud helâk olam » didi. Ol adem gelüb kıssayı Mukbil'e tafsil üzre haber virdi. Mukbil kahkaha ile güldü ve Alâeddin kendüsü elimden halâs olur mu ola.. deyüb üç gün oturub dördüncü gün sehar vaktında bin yiğid ile süvar olub beru gelsun görelim, ne makule ademdir deyu haber

gönderdi. Sultan dahi kırk yiğid ile süvar olub meydana geldi. Mukbil Alâeddin'i görüb beğendi. Dilâverliğin ve mehabetin ve kaddü kametin beğenüb atın sürdü, Sultanın yanına vardı ve itdi : Ey yiğit! Sen Moğola benzemezsin, niçün bir kızdı otürü helâk olmağı ihtiyar idersin. Alâeddin ider : Aşk yolunda nice kelleler paralanmışdır. Mukbil ider : Bir nevcivan yiğidsin canım seni sevdi, gel var git, benim başım almağa gayet bahadır er gerekdir. Sultan ider : Gel beru, bir katca seninle güreşelim görelim hak ne gösterir. Mukbil kalkanın çevirüb yörüdü; Alâeddin gürzün çeküb yörüdü ve rikâb üstüne kalkub şöyle urdu ki kalkanın bendin kırub yere düşürdü. Andan sonra kılıç havale eyledi, sonra sünü (1) havale eyleyüb atın öldürdü, öğle zamanına varınca kütaküt cenk eylediler. Hak Sübhanehu ve Tealâ fırsat virüb Mukbil atdan yıkıldı, Sultan dahi atından aşağı inüb kemer kemere, yaka yakaya bir zaman döğüşdüler. Heman Sultan fırsat bulub kemerinden kapub yere urub muhkem bağlayub Göcer'in eline viridi. Anı gören bin yiğid Alâeddin ile kırk yiğidi ortaya alub akşama değin muhkem cenk eylediler; Mukbil'i alamadılar. Ravi ider : Karaman Beyleri Sultanın gayib olduğun duyub firasetle Mukbil'e gitdüğün bildiler, yedi bin yiğidle Bulgar askerinin Kökez'e virüb Sultanı aramağa gönderdiler. Kökez Bey kona göçe Sultanın cenk eyledüğü yaylağa geldi. Ezincanib; Sultan Mukbil askeri ile bir gün bir gece

(1) Süngü.

cenk kıldı. Mukbil askeri galebe idüb Sultanın bendinden Mukbil'i kurtardı. Ravi ider : Sultan iki yerde yara yemiş idi, muhkem zebun olmuş idi. Ezincanib; Mukbil bend den kurtulub atına binüb askerine bu nevcivan Sultan olmak gerekirdi. Askerin Sultanın üstünden kaldırdı ve gördü ki yaralanmış ziyade zebun olmuş. Mukbil Sultanın yanına geldi, ve itdi : Yiğidim gel; bu gice bende haneye gidelim, bizim müsafirimiz ol, sabahın ya başım kesüb alub gidesin, yahud beni diri alub Sultana iletisin deyüb izzet ve ikram ile alub sarayına geldi. Sultanın yarasın bağlayub taze libaslar getürdi. Ol gice anda sakın oldular, cerrahlar getirüb yarelerin timar eylediler. Mukbil kâhî firasetle dirdi ki bu Sultan değildir, bir makbul ağası olmak gerekirdi... bir hafta Ebu Sar'da kaldılar. Bir gün Sultan ve Mukbil oturub musahabet iderken tablu alem ve kûs sadası dünyayı tutdu. Sultan bildi ki gelen kendü Beyleridir. şad oldu. Mukbil Sultana bakdı, ider : Ey Bey, bu gelen Karaman Oğlu askeridir, bunlar yavuz taifedir, aman virmeyüb beni helâk iderler, bana düstur vir gideyim didi. Sultan ider : Ey Mukbil; bunlar senin bir kılına hata getirmezler, yerinde sakın ol didi. Amma Mukbil ızıraba düşdü. Altı bin er ile Kökez Bey irişdi, on bin er ile Davud Bey irişdi. Sultanı Mukbil ile bir yerde oturub gördüler. Bu iki Bey seğirdüb Sultanın haki payına yüz sürdüler, atın çekdiler, başına Tacı Şahî koyub parmağına Mührü Şehinşahî takdılar, cümle halk el kavşırub hizmetine durdular. Mukbil ol hali görüb Sultan idüğün bilüb,

Alâeddin'in ayağına yüz sürüb özrün diledi. Sultan hil'at virüb gene kal'asın kendusına bağışladı, Mukbil'i makbul idindi. Hacı Mustafa'yı habsden çıkarub yirmi iki yıldanberu tahsil eyledüğü mali, rızkı getirüb Sultanın nazarında kodu. Kal'aları Hacı Mustafa'ya virüb Mukbil bahadır olmağa Alâeddin yanına alub kapu ağası idindi. Hasılı kelâm; Sultan askerinin cem idüb kona göçe Konya'ya (1) geldi. Altı ay (2) anda işü safada olub bir gün Beylerin cem idüb Lârende canibine teveccüh eyledi. Sultan Alâeddin yedi ay anda sakın olub bir gün Süleyman Paşa Bulgar dağının şikârın medh eyledi, av yerağın gördüler. Cümle Karaman Beyleri süvar olub şikâr idüb giderken bir alay Türk gelüb Külek Kal'ası'nın kâfirlerinden şikâyet eyleyüb didiler ki : Biz yaylağa çıkamaz olduk ve kârban geçemez oldu. Sultan emr eyledi, av iderek kal'anın üstüne vardılar. Kâfirler Sultanın geldüğün duyub kal'ayı muhkem bağladılar. Sultan Kökez Oğluna buyurdu; On bin asker ile kal'ayı çevirüb cenge başladılar, üç gün cenk idüb kal'ayı alamadılar, dördencü gün nerdübanlar kurub burca çıkdılar, aşağı inüb kâfirin cümlesini kırdılar, içine müslümanlar koyub Hısar Erenleri yazdılar. Andan geçüb Lârendeye geldiler, işü safaya mukayyed oldular. Ravi ider : Ol zamanda Kayseriye Beyi Ertana Oğlu Mehmed Bey Sultanı zarafetle zencire alub ve öldürüb cümle Rumu kendüsü zabt eylese gerek idi. Talii kuvvet bulmayub, Alâeddin kaçub Beyşehrine gelüb cümle askerinin cem

(1) - Lârendeye. Ali Emiri nushası.

(2) - Yedi ay. Ali Emiri nushası.

idüb ve tekrar zuhur idüb, asker çeküb Mehmed Beyin üstüne gelüb Mehmed Bey kaçub gitmiş idi. Alâeddin cümle Rum, Yunan ve Ermeniye zabt eylemişdi. Amma Mehmed Bey nabadid olmuş idi. Ölünün dirisir kimse bilememiş idi. Bir oğlu kalmış idi. Adına Ertana dirler idi. Ravi ider : Ertana bin Mehmed; bin yiğid ile gelüb Yavaş Karahisarın mamur idüb, mekân idinüb haramîliğe başladı. Niğde nahiyesinde olan karyeleri muttasıl yağma iderlerdi. Ezincanib Sultana İbni Mehmedden şikâyet eylediler. Sultan on bin er ile Mukbil ve Rüstemi ve Kökez oğlunu ve Oğuz Han'ı gönderdi. Ezincanib; Niğde Beyi Kutlu Şah Lârendeye gelüb divana girüb Sultana ider : Padişahım, İbni Mehmed Karahisarı Yavaş'ı muhkem idüb bin yiğid ile çıkub Niğde etrafının koyunun, devesin, katırın ve sığırın cümle sürüb alub gitdi. Asker çoğaltmadın bir çare eyle, yohsa sonu güç olur didi. Sultan eyder : Ben asker gönderdim, sen kal'anı muhkem bekle didi. Hacı Kutlu Şah dört bin yiğid ile gelüb Niğde kal'asın muhkem zabt idüb oturdu. Ezincanib; asker ile Mukbil ve Rüstem ve Oğuz Han Kal'ai Yavaş'a irişüb, bir gice konub sakın oldular, İbni Muhammed sabah olüb, Hısar'ın kapusın açub sahraya nazar eyledi. gördü ki asker ile dolmuş; heman askerinin alub taşra çıkub cenk eyledi. Hasılı kelâm Mukbil zor ile kal'ayı alub İbni Mehmed firar itdi. Kal'ayı zabt idüb rızk ve malın Sultan'a gönderüb kal'ayı yıkdılar. Ezincanib İbni Mehmed yiğirmi ademle firar idüb Moğol askerine geldi. Meğer

Babuk Han vefat idüb Esen dirler bir oğlu bey olmuşdı. Esen Mehmed Bey oğlun alub kabilesine götürüb riayet ayledi. Alâeddin'den şikâyet idüb didi ki Dedem Ertenayı bunlar helâk eyledi. Sizin babalarınıza dahi çok cefalar itmişdir didi. Esen eyder benim dahi cenk itmek muradımdır diyüb heman yiğirmi bin er cem idüb Esen ile İbni Mehmed Niğde etrafın yağma idüb yaylağa çıkdılar. Sultana şekvacılar gitdi. Ravi eyder Keykubad zamanında Nogay Tatarı otuz bin er ile gelüb Ruma çıkmışlardı. Keykubad bunlara riayet idüb asker idinmiş idi. Bunlar yedi bölük idi. Her bir bölüğüne bu diyarların yaylağın ve otlağın virmişlerdi. Bunlar şehre girmezler idi. Heman etrafta olan yaylaklarda olurlardı. Zira konar göçer ulus idi. Her kim Rum'a Şah olsa bunları asker idinürdi. Ol zamanda bunlardan yavuz asker yoğıdı, Ravi eyder Moğolun bir bölüğü Ishaklu etrafında olurdu. Eta Bey vefat idüb oğlu Bahtiyar ve Melik Nasır Bey olmuşdı. Ravi eyder : Babuk Han oğlu Esen bunlara mektub gönderüb cümlesin başına aldı, didi ki İbni Mehmed Han Oğlu Handır, yine cehd idüb Rum'a Şah idelim didi. Yedi bölük Moğol cem olub cümle diyarı yağmaya başladılar. Yiğirmi bin Moğol on bin Rum askeri ile Ertena Niğde üsrüne düşüb zor ile döge pöge Niğde'yi Hacı Kutlu Şah'ın elinden alub Ertena bin Muhammedi Şah eylediler. Kutlu Şah kaçub Lârendeye geldi. Ertena Karahisarı Yavaş'a gelüb esenle bahtiyar, Hısarı mamur eylediler. Gene İbni Muhammed gecüb Herakle kal'asın zor ile aldılar. Moğol askerine Esenla Bahtiyar Serdar olub Rum askerine İbni Muhammedi ser-

dar idüb didiler ki Sultan sana zulm eyledi. Eğer asker gönderirse sana arka virüb muhkem cenk idevüz. Ravi ider : Hacı Kutlu Şah divana girüb, kıssayı Sultana haber virüb didi ki Moğol taifesini varub İbni Muhammed başına birikdirdi. Ravi ider : Sivas Beylerinden Rüstem dirler bir Bey var idi. Kati bahadır kimesne idi, zamanın Rüstemi idi, anın Sultanla dost idüğünü kimesne bilmez idi, nice yıl Haramîlik eylemiş idi, ol zamanda Haramîlik ile meşhur idi. Sultan asker gönderüb [ele getürememiş idi. Hikmet Huda'nın, kendu iradetile gelüb Sultana buluşub özrün dilemiş idi. Bu mahalde, divanda otururdu. Sultan Rüstem'i تنها çağırub ider : Ey Rüstem ! Benimle gelüb buluşduğun kimse duymasın, gene Haramî şekline girüb on bin Davudî zırlı yiğid ile var, her kangı yaylakda Moğol obası varsa şöyle yağma eyle ki üryan, büryan olalar. Ravi ider : Bu reyi Sultana Mukbil öğretti. Rüstem, Mukbil ve Oğuz Han otuz bin Kürd ve Türkmen ve Karaman askerini Haramî şekline koyub Ilgın ovasına gelüb gece Moğol obasın basub şöyle yağma eylediler ki atın, devesin, rızkın aldıktan sonra avretlerin dahi üryan itdiler. Andan geçüb İshaklı'ya geldiler. Moğol kaçub Sultan Dağına çıkmış idi. Çevirüb cümle Moğolun esbabın alub bir mangıra muhtaç eylediler, andan sonra Niğde canibine yörüdüler. Ezincanib; Moğol Beylerine feryadçı geldi : Ne durursuz, bir Haramî peyda oldu, evlerinizi yağma ve avretlerinizi üryan eylediler, her kande kaçdıksa ardımızca geldiler, yağma eylediler, bir mangıra muhtaç

eylediler deyu feryad eylediler. Meğer Moğol Beyleri Sultanın askerin gözedürlerdi, geleler cenk ideler.. muradları İbni Muhammede yardım eylemek idi. Ravi ider : Avretleri ve Oğulları üryan ve rüsvey gelüb buluşdular, bu rüsveyliği görüb cümle avretleri yaylağa çıkardılar. Kendileri Eseni serdar idüb Haramîlere karşı cenge gitdiler. Bir ovada rast gelüb üç gün peyapey muhkem cenk eylediler. Haramîler galebe idüb Moğol taifesin sıdılar. Moğollar kaçub yaylağa çıkdılar. Haramîler ardınca irişüb yağmaya başladılar, andan kaçub Niğde kal'asına geldiler. Bir alayı da Karahisarı Yavaş'a geldiler. İbni Muhammed anda idi. Bir alayı da Herakle kal'asına girdiler. Ezincanib; Moğol kavminin kaçdıkların mektub ile Sultan Alâeddin'e bildirdiler. Sultan otuz bin Bulgar ve Rum ve Karaman askeri ile nekkare döğüb, alem şakların açub kona göçe menzil bemenzil gelmekte. Ravi ider : Beyşehirinde olan Moğol İsmail Ağa oğulları Sultan'a âsi olmuşlar idi. Moğolların çekdikleri felaketi duyub yirmi bin Moğol askeri ile Sultanın ardından yürümüşlerdi. Sultan Niğdeye gelüb Hısarı çevirüb cenge başladı. Bunlar aşağıdan, Moğol burcudan yirmi bir gün muhkem cenk eylediler. Moğol zebun oldu. Ravi ider : Haramîler gelüb Sultana buluşub cümle Moğoldan aldıkları rızkı arz eylediler. Nice bin deve, nice bin at, katır, koyun ve sığır... Ezincanib Moğol zebun olub aman el'aman deyüb feryad eylediler. Sultan Mukbil'e ve Rüstem'e ider: Hısarın kapusun açub çıkdıkları gibi heman kırım. Ravi ider : Bu sırada Ağanın oğulları yirmi bin Moğol askeri ile irüb, haki

payine yüz sürüb Sultan kal'ada olan Moğol askerini kırmak istediğinde Eminüddeve gelüb Sultanın dizin öpüb ider : Padişahım, bunların suçu yokdur. Bu fitneyi peyda iden Babuk Han oğlu Esen'dir ve İbni Muhammeddir. Lutf idüb bunların günahların af eylesin didi. Cümle Karaman Beyleri mâkul budur didiler. Sultan sözlerin sımayub cümle günahlarını bağışladı. Moğol Beyleri kal'adan çıkub, gelüb özürlerin dilediler. Sultan af eyleyüb ne kadar rızıkları zayı oldu ise hep virdi ve mansıbların gene ihsan eyledi. Ravi ider : Sultan divan idüb cümle Beyler cem oldular. Günahın bağışladığı Moğol Beylerinden birinin adına İsa, birisinin adına Hacı Kösten, birine İmdüddin dirler idi. Sultan bunlara ider : Kavgayı iden ve bu fitneyi çıkaran kimdir? didi. İmaçüddin, biri Babuk Han oğlu Esen'dir ve biri Melik Nasır'dır ve biri Devletşah oğlu Galenca oğlu Bahtiyardır, birisi dahi İbni Muhammed'dir. Sultan ider : Asker cem olsun, gidelim! Rüstem ve Mukbil yirmi bin Kürd ve Türkmen ile Yavaş Karahisar'a irişdiler. Sultan Alâeddin otuz bin Bulgar ve Karaman askeri ile yörüdü. Yirmi yedi bin asker ile de Moğol yörüdü. Herakle Kal'asını çevirdiler. İbni Muhammed anı gördü ki Sultan kal'ayı çevirdi. Eğer ele girürse aman virme-yüb helâk ider. Bir gice fırsat bulub yedi bin er ile kaçub Yavaş Karahisar'ına geldi. Mukbil ve Rüstem ile muhkem cenk idüb Hısar'a girdi. Esen ve Bahtiyar anda idi. Bırakub Mer'aşa kaçdılar. İrtesi kal'a kavmi çıkub kal'ayı teslim eylediler. Mukbil, Hacı Kösten'i

anda Bey idüb göçüb Herakle Kal'asına geldiler. Sulten Herakle kal'asını Moğol Beylerinden Uzun Hasan'a virdi. Andan sonra asker çeküb kona göçe diyarı Mer'aş'a revan oldular, Ravi ider : İbni Mehmed Mer'aş'a gelüb Zülkadir oğlundan yardım istedi. Zülkadir oğlu on bin er virdi. İbni Mehmed'in başında yirmi yedi bin er cem oldu. Bir gün haber geldi ki Karaman Oğlu azım asker ile Mer'aş'a geliyor didiler. Esen ider : Biz bunda Karaman oğlu ile cenk iderken, sen on bin er ile varub Kayseriyeyi zabt eyle. Ravi ider : Ertena'yı on bin er ile Kayseriyeye gönderdiler. Moğol Beyleri Esen ve Bahtiyar yirmi bin Moğol ile, Zülkadir oğlu yirmi sekiz bin Mer'aş askeri ile Karaman oğluna karşı gelüb cenge başladılar. Ezincanib Sultana haber oldu ki; İbni Mehmed Kayseriyeye gitdi. Mer'aş askeri ile Moğol askeri karşı geldi, cenk ideyörür didiler. Sultan yirmi bin Kürd ve Türkmen askerin Mer'aş kavmi ile cenge koyub kendi otuz bin Karaman ve Bulgar ve Moğol askerile gelüb şehri Mer'aş'ı zabt idüb oturadüşdü. Zülkadir oğlu cenk iderken haber irişdi ki şehrinü Karaman oğlu zabt eyledi didiler. Can başına sıçrayub diledi ki dönüb şehre gele. Sultan buyurdu. Eminüddeve, Mukbil ve Azudüddeve yirmi bin Moğol askerile karşı varub Mer'aş'a komadılar. Akibet neylesün, dönüb İbni Mehmed'e, Kayseriye'ye gitdi. Ezincanib; İbni Mehmed Kayseriye'ye gelüb, şehre karşı konub. Ercies bey'i Evran bey yedi bin Türkmen ile gelüb İbni Mehmed'e buluşub, Hısara yürüyüş eylediler. Kayseriyede Karaman

oğullarından Hızır Bey İakim idi. Dört bin kulu var idi. Ahvali duyub kapuları bağlayub, burca cenge çıkdılar. Nice gün cenk olub kal'ayı alamadılar. Elhasıl Zülkadir oğlu Melik Nasır Mer'aş'dan kaçub Kayseriyeye geldi. Ezincanib; İbni Mehmed karşılayub, buluşub ahvalin sordu. Zülkadir oğlu ider : Karaman oğlu hile idüb biz beride Beylerle cenk iderken o varub Mer'aş'ı zabt eylemiş. Andan sonra kırk iki bin er ile üstüne gelüb cenk eyledi. Askerim takat getüremedi. Kaçub bunda geldim didi.

Esen ve İbni Mehmed ider : Karaman oğlu Mer'aş'da iken biz Kayseriyeyi alub karındaşını helâk idelim didiler. Cümle otuz yedi bin (1) er oldu. Kayseri'nin etrafını çevirüb cenge başladılar. Ezincanib; Şah Alâeddin yirmi gün Mer'aş'ı zabt idüb, bir Bey nasb idüb kendüsü Kayseriye canibine teveccüh eyledi. Mukbil ve Rüstem ve Oğuz Han'ı otuz bin Kürd ve Türkmen askeri ile mukaddem gönderdi. Ravi ider : İbni Mehmed ve Zülkadir oğlu ve Bahtiyar ve Esen kal'a üstünde cenk iderken otuz bin Kürd ve Türkmen ile Mukbil ve Rüstem irişüb cenge başladılar. İbni Mehmed asker geldiğin duyub dönüb Karaman'ileri ortaya alub muhkem cenk eylediler. Mukbil ve Rüstem zebun oldu. Ol saat yirmi bin Moğol irişdi. Mer'aş askerin giru bıraktılar. İbni Mehmed ikdam idüb cümle Ercies Beyleri (Erciyas), Moğol Beyleri, Mer'aş Beyleri tiğ üryan idüb yürüdüler.

(1) - Otuz bin Ali Emiri nushası.

Karaman askeri gene zebun oldu. Ol saat toz kopdu, nekkare sadası dünyayı tutdu, Tuğu Şahî göründü. Yirmi bin Davudî zırhlı dilâver ile tiğ çeküb tekbir getirüb Karaman oğlu Zülkadir Beylerinin üstüne yürüdü. Yirmi altı bin Kürd ve Türkmen ile Mukbil ve Rüstem Ercies Beylerin iki bölüb kırmağa başladılar. Yirmi bin Moğol'u çevirüb ortaya aldılar. Bulgar'ın on bin senk endazı Sultan'ın önünde taş atarak Mer'aş askerinin dört yanın bağlayub üç gün muhkem cenk eylediler, Dördüncü gün Mer'aş Beylerin tutdular, Zülkadir oğlun zencir ile bağladılar. Ercies Beyi Evran Beyi yirmi bin er ile Bulgar askeri tutub zencire çekdiler. İbni Mehmed ve Esen ve Bahtiyar kaçub gitdiler. Karaman'iler cümle rızıkların yağma eylediler. Sultan emr eyledi : Bargâh kurub cümle Beyler gelüb sağ ve sola oturdular. Kayseriye kapuların açub, Moğol Beyi Hızır Bey gelüb Sultana buluşdu. Sultan divan idüb altmış yedi bin er gelüb karar eylediler. Cümle ülema, fudala, fukara, beyler ve vezirler Süleyman Paşa, Mahmud Paşa, İsa Paşa, Halil Paşa ve Emir Şah ve Kutlu Bey ve Oğuz Han, Mukbil ve Rüstem geldiler. Alâeddin emr eyledi, Mer'aş Beylerin ve Ercies Beyin (2) getürdiler. Sultan buyurdu : Ellerinin bendlerin çözüb hil'at virdiler.

Sultan ider : Ey Şahî Mer'aş ! Niçün Mehmed'in sözüne uyub benimle cenk eyledin. Melik Nasır ider : Ey Şah ! Hata benden, ata senden. Sultan kerem idüb gene mülkin ken-

(2) - Beylerin Ali Emiri nushası.

duya teslim eyledi. Ercies Beyi Evran Beyi de azad eyledi ve ahidnameler yazub Melik Nasır gene Mer'aş'a gönderdi. Evran Bey ziyafet idüb bir ay Kayseriyede işü safa eylediler. Ravi ider : Esen ve İbni Mehmed ve Bahtiyar kaçub Tarsus'a geldiler. Yahşihan'a ıztırab idüb sekiz bin asker dahi Bulgar'dan cem idüb Esen ve İbni Mehmed serdar olub Lârede'ye geldiler. Etrafın yıkub yakub yağmaya başladılar. Ravi ider : Sultan gitdüğü vaktin Hacı Beyler oğlu Süleyman Paşayı beş bin er ile yerine koymuş idi. Süleyman Paşa çıkub, cenk idüb sinub kal'aya girdi, Konya'ya Davud Bey'e haber gönderdi. Davud Bey Turgud oğlun alub sekiz bin er ile Lârende'ye geldi. Ezincanib; İbni Mehmed ve Esen şehrin üstüne gelüb Davud Bey, Süleyman Paşa, Turgud oğlu Emir Musa'nın Karaman namındaki dilâver oğlu çıkub bunlarla yedi gün cenk eylediler. Ravi ider : Sultan Lârendeye düşman geldiğin duyub ve heman derya gibi asker çeküb gelmeğe başladı. İbni Mehmed'e; gafil olma, Karaman oğlu geliyor, diye haber irişdi. Bir gice kaçub Tarsusa geldi, ve Yahşihan'a geçen kıssayı haber virdi. Ravi ider : Alâeddin Lârendeye gelüb düşmeni bulamadı. Beyleri istikbal idüb İbni Mehmed'in gelüb cenk idüb gene kaçduğun didiler. Sultan ider : Ey Beyler! dinmezem ta düşmen ile buluşmayınca; deyüb kırk yedi bin er alub Mir Musa'yı şehirde koyub ilgar idüb Tarsus'a geldi. Ezincanib; İbni Mehmed'e, Esen'e ve Bahtiyar'a ve Yahşihan'a haber irişdi

ki Karaman oğlu Alâeddin geldi, amma ejder gibi geldi didiler. Ne kadar varsak ve Bulgar askeri varsa cem idüb Bulgar Dağı'nın dibinde buluşdular. Öyle uğraşdılar ki sahra hayhuy ile doldu. Üç gün üç gice cenk oldu. Zulmetde birbirin göremediler, toz cihanı

bürüdü, yağmur yerine kan yağdı, gövdeler dağlar gibi yığıldı. Varsak taifesi sinub Bulgar'a çıkdılar. Sultan Tarsus'u zabt idüb yetmiş bin er ile cümle bargâh kurub kondular. Sahra bargâhla doldu.

(Ardı var)

DİL ARAŞTIRMALARI :

(KİTAPLAR ARASINDA)

MÜZEKKİ-İN NÜFUS'UN DİL BAKIMINDAN DEĞERLERİ

HİCRİ GÖNCEL

III

KARŞILAŞTIRMALAR

LÜGATLER ÜZERİNE :

1) BANLAMAK : Bağırarak, Nida etmek, Ezan okumak .

« Ol Minarenün üstünde ben hergiz banlamıyadım — Banlamazdım — » S. 187.

Tarama Dergisi, kelimenin Azerbaycanda dahi bu anlamda kullanıldığını gösteriyor; Yunus Emre divanında da kelime aynı anlamla kullanılmıştır.

Bu « Ban=Bang » kökünden Bor'da kullanılan sözleri de bir görelim :

Bangır bangır bağırarak : Şiddetle haykırmak.

Venilemek : Körpe çocuk bağırarak ağlamak.

Vengirdemek : Havlamak (Küçük köpekler) .

Bandıkmak : Bağıra bağıra ağlamaktan boğulacak hale gelmek.

Bu kelimeler Farsçanın «Bank» inden halkın diline geçmiş olamaz. Çünkü aslında bunaltılı bir sesin taklidinden ibaret olan kök halkın dilinde türlü şive değişimleriyle işlenmiş, siyğalandırılmıştır. Bu, onun dilimizde eğreti olmadığını, köklülüğünü isbat eder.

2) BULA : Abla (Hanım, bayan)

« Bu oğlan bulasına iyder : Şu benüm efendümdür, seni sevmez; diler kim senün üstüne bir karavaş ala » S. 341

Konya Derlemesi'nden bu kelime ile ilgili sözlerin bir kaçını burada görelim :

Bula : Genç tavuk, teyze oğlu.

Bulada : Piliç, yumurtlama çağına gelmiş tavuk, altı aylık piliç.

Bülle, büllü : Piliç, civciv.

Bülüç : Piliç.

Bele, Böle : Yenge, Yenge oğlu [Yakın : Pöle = Hala çocuğu. Radlof.

III. Şor] .

Billi : Abla.

Biye : Üç yaşındaki kısrak (« Do-
ğurma çağına giren » kaydı da var).

NOT :

Biye sözü, genç kızlar için «Bayan» yerine kullanılmıya pek yaraşıyor.

Kelimenin başka lehçelerdeki söyleniş biçimlerini ve anlamlarını da bir görelim :

Biye : Zevce, Hanım (Çağtay Lûgati) ;

Biçe : Prenses (Çağtay Lûgati) ;

Biçe : Kraliçe, Melike (Kırım Karayimleri) ;

Biye : Hanım (Kazan, Kırgız - Kazak, Çağtay) ;

Bige : Zevce, Hanım (Tobol) ;

Bizce bütün bu kelimeler Arapça « bikir, bakir » ve Fransızca « Fille » kelimelerinin de aslıdır.

3) ÇAK : Tam, Tıpkı, Aynile.

« Şol bir yavuz arslan yider insan gibi kim... beni yırtmasun diyü dayım sakınur. Çak şuncılayn uslu kişiler dahi dil'nden sakınur » S. 340

Kelimenin bu anlamı ilk bakışta bize yadırgı gibi geliyor. Sonra anlıyoruz ki bu da « Çağ=Ça=Ta » dan başka değildir.

Ta=Ça sözünün anlamı nedir ?

= bir şeyin iki ucu :

Gerek zamanda, gerek mekânda başlangıç ve bitim noktası ile bu iki nokta arasındaki miktar ölçüsü Çağ ve benzerleriyle anlatılır. İşte bundan

dolayı kelime, her hangi bir derece ve miktar üzerine nisbet ve mutabakat anlamına kayan bir zarf olmuş, Sonra da her ne suretle olursa olsun denklik, uygunluk, mertebe ve miktar anlamıyla eklenti vazifesi görmeğe başlamıştır.

«O» ile «Cak» birleşiginden kuran « Ancak = Anca » sözünün anlamlarını yoklayınız. « Cak » ekindeki bu anlamları açıkça görürsünüz.

Çağataycada « Andak = Ancak » sözü dahi o derece, o gibi, o kadar demektir.

Çünkü « Ca, Ce » eklentilerindeki anlam « Göre, Gibi, Kadar, Derece » ve yahuhta doğrudan doğruya « Yer, Yatak » tır (1) .

Kelimenin türlü şivelerle aldığı şekilleri şöyle bir gözden geçirelim :

Çak, Çağ, Çay, Ça, Çank, Çan;

Çek, Çeğ, Çey, Çe, Çenk, Çen;

Çık, Çığ, Çiy, Çi, Çink, Çin;

Çik, Çiğ, Çiy, Çi, Çink, Çin;

bu şekillerin başındaki «Ç» harfini « C, D, T, S, Y » ile değiştirerek elde edeceğimiz kelimelerde aynı anlam ile karşılırlar.

biz burada pek bildiğimiz kelime-lerden bir kaç örnek vereceğiz :

SİN : boy (Kaddü kamet) . boy miktarına olduğu için mezara da « Sin » denilir. (Divan-ü Lûgat-it Türk. Cilt : 3. S : 101) .

SİNAR : Küfuv, Mesil = Denk Sınur : Hudut.

SİNMEK : Tetabuk etmek = Denk gelmek, uymak (Kamusu Türkî) .

(1) - Bor'da « Tek, Yalnız » Milcerret, Sırf » anlamıyla hem « Cak », Hem de « Dak » eklentisi kullanılır : Boydak - Tek başına, Doncak - Yalnız iç donu ile.

Kelime bu anlam ile dahi Anadolu'da yaygındır.

ÇIK, ÇIKLA, ÇIK, ÇIKLA : Tıpkı, Sırf, Saf, Tamamile = büsbütün, baştanbaşa : Çıkla babası, Cık yağ. (Konya derlemesi, Bor, Nevşehir)

Çekmek : 1 — benzemek = Tetabuk etmek, uymak; anasına çekmiş, soyuna çekmiyen var mıdır ? 2 — Tatbik etmek : Kısrığa aygır çekmek. 3 — bir boydan bir boyaya uzatmak, yahut uzamak.

DAK, DAN, CAK, CEK, DEK : « Kadar » anlamıyla eklenti olarak (Konya, Bor — Niğde) : Akşamadak, Akşamadan, Akşamacak, İkindiyecek, İkindiyecek.

TAY, DEĞ : « Taydaş, Değdeğ » gibi kelimelerin nazir, akran, emsal anlamı da gösteriyor ki « Tay, Değ = Boy » dir.

DEN, SİN, SON : Had. (Bor — Niğde çevresinde Densiz, Sinsiz, Sonsuz kelimelerinin üçü de Hadsiz ve Hadnaşinas anlamlarıyla kullanılır) .

ÇÖKEŞMEK : Cinsî münasebette bulunmak. (Konya Derlemesi) .

ÇİN : Tam, Tıpatıp : Çin öğle, Çin sabah (Bor — Niğde çevresi) .

SE, Sİ : « Çağ » kökündeki denklik, uygunluk = nutabakat anlamıyla eklenti olarak : Yirsi kokuyor = Toprak gibi kokuyor; Sinirselemek = Sinir gibi olmak = Sertleşmek (Bor — Niğde) .

DAHİ, DA, DE = TAKI : « Hakeza » anlamındaki bu sözlerin de aynı soydan olduğunu söylemeğe lüzum yoktur.

Bütün bunlar İt + ek = İtek = Tek sözünden gelişen şekillerdir. Fakat burada analizlerini yaparsak konudan dışarı çıkmış oluruz.

Bir çırpıda sıralayıverdiğimiz şu bir kaç örnek te gösteriyor ki, her hangi bir söz kökü gibi bunun da bütün lehçelerdeki şekillerini Anadolumuzun içinde, hatta yalnız Konya çevresinde bulabileceğiz. Elverir ki, arayalım.

4) DÖLEK : Doğru, Düz (Müstakim) .

« Bir başını yere indürmek vardır ve bir belini büküp döklenmek vardır » . Konya derlemesinde bu sözün 1 — Düz = Müstevi, 2 — Doğru = Müstakim, 3 — Rahat, 4 — Sakin, 5 — Fazla mahsul veren torum (« Döl = Nesil » den) anlamlarıyla karşılaşırız. Kâşgarlı Mahmut bunu yalnız « Sakin » sözile izah etmektedir.

5) DÖYMEK : Dayanmak, takat getirmek, Tahammül etmek.

« Süleyman bunu işitdi, döyemedi, ağlamağın arturdu » S. 342

Konya ve Bor — Niğde çevresinde dahi kelime aynı şekil ve anlam ile kullanılır : Yüreğim döymeyor; elim ne sıcak suya döyer, ne soğuk suya.

Burdur'da bunun söyleniş « Töz-mek » tir. Tarama Dergisinde görüyoruz ki Çağatay, Kırgız—Kazak, Kuman, Kazan, Kırım Karayimleri ve Balkar lehçelerinde dahi dözmek, tözmek sözleri sabır, tahammül etmek anlamındadır.

6) GİYSİ, GİYESİ : Libas.

« Giysi yerine demür giyaydün, yiyası yerine kaygu yiyaydün » S. 360

Kelimenin « Giyesi = Giyecek » şeklinde olması ihtimali kuvvetlidir. Fakat Konyada çamaşır yerine umumiyetle « Giysi » deniliyor (1) bellidir

(1) - (Konyada « Giysi » değil « Geysi » dinilir - KONYA

ki bu « Geyesi » nin daha hafiflemiş bir şeklidir.

NOT : Türkçe « Geyme » ile Farsça « Came » arasındaki uygunlukta ayrıca dikkate değer.

7) GÜYMEK : Beklemek, İntizar etmek.

« Namazı kıla, tiz gene halvetine gele; duaya, tesbiha güymeye » S. 339

Konya Derlemesinde sabır, tahammül etmek anlamıyla bu kelimenin dört şeklini görüyoruz : Güymek, Güvmek, Küymek, Küvmek.

Bor — Niğde çevresinde Güymek şekli vardır, ve gözlemek = intizar etmek anlamıyla kullanılır : Pişirdi, kurtarmaya güymedi.

NOT : Bize göre kelimedeki Küy = Güy kökü hem « kuvvet » anlamındaki « Güç » ile hem de « Gözlemek » deki « Göz » ile ilgilidir. Birincisinden geliştiğine göre « Takat » etmek , İkincisinden geliştiğine göre de « İntizar etmek » anlamını karşılar.

8) HORATA : Lâtife, Mizah = Şaka.

« Banüm dahi kırk filorim vardur didüm. Beni horataya getürdiler, gülüşdiler » S. 469

« Müridlerine şöyle : Horata ehline karışub horata eylesünler » S. 357

Kelime, Konya çevresinde dahi bu şekil ve anlam ile kullanılır. Tarama Dergisi'nden anlaşıldığına göre bütün Anadolu'da yaygındır. « Hoşa gitmek » anlamındaki « Hora geçmek » le bir kökten olduğu anlaşılıyor.

9) IRMAK : Ayırmak, refetmek, infikâk ettirmek.

« Şeyhun sıretinden gözün ırma-

mak gerekdür » S. 349

Konya Derlemesi'nde bu kelime ayırmak = uzaklaştırmak, tebaüt ettirmek, defetmek anlamıyla görünüyor. Bor — Niğde çevresinde dahi Konya'daki anlamla kullanılmaktadır.

Birde Konya Derlemesinde « İğramak » sözü « Yerinden oynamak » diye izah ediliyor ki yerinden değil, yerinde oynamak daha doğru olsa gerektir.

Kelimenin sallanmak, oynamak demek olan « İrganmak = İgranmak » daki « İgr = İrg » ve « Irak = Uzak » daki « Ir » kökleriyle ilgisi pek açıktır ve « Uzaklaştırmak = Tebaüt, İnfikâk ettirmek » anlamıyla bütün Anadolu'da yaygın olduğunu sanırım. Fakat nedense Tarama Dergisinde bu yaygınlığı bulamıyoruz.

10) KALAN ; Bakî, Bakiye, Artık, Geri taraf anlamıyla isim olarak.

« Gayrün adını gönülden yoyar, zikr itdüğü mahbubun adını kor, kalanını anudur » S. 422

Bor — Niğde çevresinde dahi kelime aynile bu tarzda kullanılır. Hatta zarf olarak kullanılan « Artık » yerine de « Kalan » denilir : Yetişir kalan; gidelim kalan, akşam oldu.

Başka = Aher, diğer anlamıyla sıfat olarak ta kullanılır : Kalan zaman baba yiğitliği kimseye virmezsin.. Şimdi neden korkuyorsun ?

11) KILINÇ : Mümaşat, Muaşeret, Müdara.

« Sen halka ikin dahi kılınç itmeyasın, ısıcak yüz göstermeyasın » S. 399. İstanbul'da « Kılınmak » sözü hüsnü muamele, nezaket göstermek, cemilekârlık etmek gibi anlamlarda kullanılır. Buradaki « Kılınç » sözünün bu anlamla ilgisi pek açıktır.

12) MA ! ME : Bu kelime, müzekki-in nüfusta « Haydi ! » anlamile teşvik ve tenbih nidası olarak kullanılmıştır :

« Derviş, me ! Bu bezirgânların birini öldür benüm katumda » . S. 333
Me, Meh ! kelimeleri Konya'da « Al, işte » yerine kullanılmaktadır : « Meh, aradığın bu değil mi? Me, şu baltayı ! »

NOT :

1 — Kelime, bu anlam ile « Yarın yine gelin, imi ! » deki « imi » ile yakınlık gösteriyor.

2 — « Ma, Mah » kelimeleri Bor'da « A, Ay, Acayib ! » nidası yerine de kullanılır : Mah, buda nasıl sözmüş; Mah, ne yüzle buraya gelmiş o !

3 — Burdur'da hayret nidası olarak « Meh, Mah » yerine « Abuk, ebe, ebbeh ! » kelimeleri işidilir ki Bor'da dahi bunu abaru, aburu şeklinde kullanırlar.

13) SATMAK : Dokanmak, Temas etmek.

« Hakkun haram dedüğüne satmayasın » S. 404

Kelimenin tasadüf, tasallüt, tesadüm etmek anlamındaki « Sataşmak » la ilgisi pek açıktır. Konya Derlemesinde « Çat » kelimesi « iki dağın birleştiği nokta » diye izah ediliyor. Demek ki çat = Sat kelimesi « Temas » anlamından « Temas » noktası » anlamına da kaymıştır.

Bor'da kabir üstüne konulan ve gûya kabire konulduğu günün gecesi kalkınmak isteyen ölünün başına çarparak acı hakikati kendisine anlatan taş « Satma taşı » denilmektedir. Arapça « Sademe » nin şu « Satma » ile birleşmesi dikkate değer. Fransızca « Stèle »

de mezar taşı, dikili taş demektir (?) .

Yine bor'da musallat olmak yerine sitillenmek sözü kullanılır.

Konya Derlemesi'nde « Sital » sözü « Yörük çadırlarında çadırı bölen perde » ve siyeç, siyez de « duvar » diye izah edilmiştir.

« Sıtmak » sözünün bor'da « çatlamak » patlamak, kabını patlatıp tıgarı çıkmak » anlamıyla kullanıldığını görüyoruz : Ödüm sıtdı, Yumurtayı sıdır-dınız mı ?

(Çitirmek) sözü de sımsıkı dokuyub örerek sed haline getirmek demektir.

Esasen çit, çıta, çete, sed, site, çadır = çetr gibi kelimelerin; hatta Fransızca « Soutien = Dayak, Destek » sözünün hep (Değme, Dokunma) ve (Had, Hat) anlamlarıyla ilgili olduklarını söylemeğe lüzum yoktur.

NOT :

Alış veriş işlerinde kullanılan (Satmak) sözü de, eski alavere şeklinde ki « Değiş tokuş = Mübadele », yi anlatır.

14) SIKLAMAK : Sayha, nale, Feryad etmek = sızılmak.

« Tanrı düşmanları kapısına gider, düşer, ağlar, sıkılır; nesnecüğüm yoktur, fakirüm dir », S. S. 314

Kelime aynı şekil ve anlam ile bor — Niğde çevresinde dahi kullanılmaktadır.

NOT :

Şu sık, sıkı, sığı = sızı ile Arapçadır sandığımız « Sayha » birbirinden ayrı olmasa gerektir.

15) SINAR : Nazir, Mesil, Adil, Küfuv, Akran.

« Rızık için varub bir sınarı adem oğlanına tevazu etmek heman secde etmek demektir » S. 339

Konya Derlemesi'nde bu sözü hı-sım, akraba, akran anlamlarıyla görüyoruz. bor'da ise yukarıda gösterdiğimiz anlamları karşılamaktadır. [bakınız : « Çak » kelimesine]

16) UÇ : Sebeb, illet (Gaye=Ni-hayet anlamından kaymış oluyor).

« bir saatte iki kan oldu kovculuk ucundan » . S. 342

Konya ve Bor—Niğde çevresinde dahi bu kelime aynı anlam ile kullanılır. bütün Anadolu'da yaygın olduğunu sanırım. için = için ve ötürü kelimeleri de aynı köktendir.

17) YİYİ : Kötü koku, ufunet.

« Şol tabakları görmez misin.. kat-larına kimse varıamaz yiyilerinden » S. 347.

Konya Derlemesi'nde « Toprağın yaşlığınan çürüyen tohum » a « Yiy-den » denildiğini görüyoruz ki « Mü-tefessih » demektir. Kelimenin « İgi » şeklini de « İğdin ve İğrenmek » söz-lerinde görüyoruz.

Bor'da « Ufunet » ve (Tefessüh) ün karşılığı « Yiği » dir : Ne kokusu var, ne yiğisi.. gümüş gibi tertemizdir.

18) YOYMAK : İzale, İmha, Zayi etmek.

« Kişiye aşk galib olıcak kendü adını ve gayrün adını gönülden yoyar ve zikr itdüğü mahbubun adını kor, kalanını unudur » S. 422

Konya Derlemesi'nde bu kelimeyi « Yormak: Tabir etmek » anlamıyla görüyoruz; Fakat « Yoyulmak » sözü « Mahvolmak » diye izah edilmektedir. Şu halde « Mahvetmek » yerine de

« Yoymak » sözünün kullanıldığı, fa-kat derlemede eksik kaldığı anlaşı-lıyor.

Divan—ü Lûgat'ta dahi kelimenin aynı şekli « İmha etmek » ile, « Yoyul-mak » ise « İzale edilmek » le izah edilmektedir.

Yine Konya Derlemesi'nde « İzale etmek » yerine « Yoğaltmak » sözünü buluyoruz. « Zılmak » Konya'da doğru-dan doğruya « Savulmak=Zail, Mün-defi olmak » anlamındadır (1) .

Bor—Niğde çevresinde « Yoymak » şeklinde söylenen bu kelime, « Kayb-etmek = Uzaklaştırmak; bir cemiyetin bir ailenin içinden çıkarmak » anlamıyla kullanılır. « Zıymak » sözü de kaymak kayarak olduğu yerden ayrılmak de-mektir.

Aynı kelimenin başka Türk lehçe-lerinde kullanılan şekillerini de Tarama Dergisinden çıkararak burada göste-relim :

Çuymak, Çoymak : İmha etmek (Şark Türkçesi, Çağatay lûgatı);

Kıyılmak : Zail olmak (Divan—ü lûgat);

Çuğalmak : Zail olmak (Kazan);

Yazmak : Zayi etmek (Uygur);

Umumî olarak Koğmak, Savmak, Savulmak, Solmak ve Tüymek, Teğ-mek gibi sözlerin hep aynı aileden olduklarını ve bunların hepsini yalnız Konya çevresinde konuşulan dilde bulabileceğimizi söylemekle isbatı güç bir davaya girişmiş olmayız.

Yok, Yoğ, Yoy, Yav, Yoz, Çuğ, Kıy, Teğ gibi köklerin hepsi bize

(1) — Divan-ü lûgat-it Türk, (İzilmak) sözünü azad, ıtlak edilmek diye izah eder. (Cilt. 1 - S. 168) Konya'nın « Zılmak », sözü bundan ayrı değildir.

göre, « İzuk » sözünün türlü şive de-ğişmelerile söylenmesinden gelişmiş ve bunların hepsi Anadolu'muzda köklemiştir.

NOT :

Kâşgarlı Mahmud (Adak = Nezir yapıldığı için başı boş bırakılan ve mübarek sayılan hayvan) a izuk = adak denildiğini söyler. [Divan—ü lûgat—it Türk. Cilt. 1 — S. 63]

ŞİVE ÜZERİNE :

Lûgat üzerine yukarıda yapılan karşılaştırmalar dolayısıyla şiveye de biraz temas edilmişti.

Burada şive üzerine ayrıca ve kısa-cık bir karşılaştırma daha yapalım :

1) UVACIK : Ufacık = Pek ufak. « Uvacık taşları divşürür, kiselere doldurur » . S. 403

« F—V » değişmez örnek olan bu söz Konya ve Bor—Niğde çevresinde de « v » ile söylenmektedir. Konyada işidiyoruz ve Konya derlemesinde gö-rüyoruz ki tahta kurusu yavrularının adı « uvacık » tır.

Gerek Konya, gerek Bor — Niğde çevresinde « laf » a « lav », « çift » e de « çivt » denilir. Hatta halk arasında gevezelikte tanınmış kimselere « lavgar » denilir ki eskiden bunu Farsça « lâf-ger » in bozuntusu sanırdık.

Demek oluyor ki bu çevrelerin şivesinde « F » konsonu « V » ye kay-maktadır. Fakat bu gibi örneklerle bakarak bir hüküm çıkaramayız. Çün-kü tersine olarak aynı çevre halkının « V » yi de « F » ye çevirdiği görülmek-tedir. Örnek olarak « Alev » sözü « Alav » şeklinde de söylenmekle beraber daha çok « Alaf » şekliyle kullanılır.

2) İSTEYÜ : İsteye isteye = Araya araya.

« İsteyü arı bir issüzlükte buldu-lar » . S. 382.

Bugünkü yazı dilimizde hal rabıtası kurmak için masdar köklerinin sonu-na « a, e = ya, ye » eklentisi getiri-yoruz. Halbuki Müzekki-in nüfusta bütün bu eklentilerin « u, ü = yu, yü » şekliyle kullanıldığı II. nci kısımda gö-rülmüştü.

Konyada bu eklenti, kimi sözlerde bugünkü yarı dilimize uygun olmakla beraber daha ziyade « köksöz » deki vokal'e uymaktadır.

Demek'ten diyi,
İstemek'ten İsteyi isteyi,
Aramak'tan Arayı arayı,
Sürmek'ten Süre süre,
Sürünmek'ten Sürünü sürünü,
Durmak'tan Dura dura,
Bor — Niğde çevresinde de böyle-dir.

3) KORIN, KALKAMAZIN : Ko-rum, Kalkamam.

« Yanıma su dahi korın, dünle du-rub namaz kılmağa.. amma gine kal-kamazın » S. 371

II. nci kısımda da görüldüğü gibi, Müzekki—n nüfusta muzari, hal, istik-bal vücut ve iltizamî fiillerinin so-nundaki « im » zamiri hep « in » şeklin-dedir.

Konyanın dağ köylerinde de umu-miyetle böyledir. Anadolunun bir çok köylerinde ve hatta kasabalarında bu söylediğimiz fiillerin birinci şahısları hep « in » zamirile söylenmektedir.

Selçukluların Kapçak ağzı Konya-da yayıldıktan ve Türkmen ağzını bastırdıktan sonra Mevlâna'nın bu şive ile söylediği Türkçe şiirlerde « im » yerine « min » zamirini görüyoruz :

«Hem min çağır içermi, hem min tiyiş bilermi = ben hem şarap içerim, hem şiir bilirim—söylerim?—» (Divan—ı Türki — i Sultan Veled. S. 103)

Sultan Veled'in şiirlerinde ise bu zamir «ven, vün» (belki de «vin, ») şeklindedir. Fakat aynı şiirlerde aynı zaminin «in» şekli de karşılaşıyoruz:

« Kim sana olyola kılavuzun "Sen benüm südümi iç kim ağuzun, " (Divan—ı Türki-i Sultan Veled. S. 51) .

Bu karışıklığı kopyacıların mı bilmeli yoksa o çağlarda şivelerin çarpışma halinde olmasından mı ? Bize göre ikinci sebep birincisini de şümuli içine alır.

Kâşgar'da Kâşgar Türkçesiyle yazılmış olan « Hibet—ül hakayık » ta dahi iltizamî fiilleri «in» zaminile görürüz :

Ayayın=İdeyim, söyleyeyim; Kılâ-yın=Kılayım gibi. (Necip Asım. 1 nci kısım. S. 19 — 25) .

4) İRİŞİYORUR : Erişiyor.

« Gün doğusundan gün batısına irşadları irişiyorur » S. 459

Eşref Rumî, hal fiillerinin sonundaki «yor» yerine hep «yorur» kullanmaktadır. II. nci kısımda bunun daha başka örnekleri geçmişti.

Benim doğum yerim olan bor kasabasında dahi bu hal böyledir, Konyada ise bu «yorur» un şekli «virir» dir. Gelivirir = Geliyor, Yazıviririm = Yazıyorum.

NOT :

Kelimenin « yorumak, yörümek = yürümek » masdarından muzariin üçüncü şahsı olan « yörür, » den mi yoksa cevherî fiil dediğimiz «irmek=imek, » den yine muzariin üçüncü şahsı

olan «irür» den mi gelişmiş bir eklenti olduğunu ayırt etmeye lüzum yoktur. Çünkü bize göre bunların hepsi aynı yere çıkar.

Bunun bir başka şekli de yine Borda « gelibadır », Burdurda « gelibar, » gibi « batır, » ve « bar, » eklentisile söylenen fiillerde görülür ki bu eklentiler dahi bir işe halen devam edilmekte olduğunu anlatmaktadır ve Konya'daki «virir, » in şivece değişmiş bir şeklidir. 5) DEPELEN : Depeleyin.

« İdeni, dahi idileni depelen » (« Faili de, mef'ulü de tepeleyin ! » denilmek isteniliyor. « Bahis livata bahsidir. ») S. 210

Eşref Rumî, bu örnekte de görüldüğü gibi sonunda sesli harf bulunan emirler ile bütün nehi hazırların cemillerinde «yin» eklentisi yerine yalnız «n, » kullanmaktadır.

Konya çevresinde ve Bor'da dahi böyle söylenir :

Oku) (Okun = Okuyun, Okuma) Okuman=Okumayın gibi.

NOT :

Halkımızın dili kelimeleri kısaltma işinde çok ustadır. Bu ustalık, muza-rilerin ikinci şahsında daha ileri gider : « Ne dersin sen bu işe ? » yerine « Ne din sen bu işe ? » denildiği gibi (Konya, Bor).

6) KILASI : Kılacağı.

« Bunları göricek akli gider, hiç bilemez ne kılasını » S. 167

Eşref Rumî, istikbal fiillerinde «cek» eklentisi yerine hep «ser» kullanır. Fakat sıla sığası yerine kullanılan, yahut isimleşen istikbal fiillerinin sonunda yukarıki örnekte görüldüğü gibi hep «si, eki bulunmakta-dır.

Konya'da dahi bunun benzerleri çoktur. Nitekim « Giyecek = Elbise, çamaşır » yerine «giysi» denilir. «Göreceğim geldi» yerine «Göresim geldi» ve « Yiyelim yok = Yemeye iştiham yok » sözleri de bu zümredendir.

Bor'da «Gelesi olmadı» tabiri «Henüz geleceği çağ hulûl etmedi » anlamıyla kullanılır. «Cek » ile «Si » nin Anadolu'da aynı kasaba ve köy halkı tarafından aynı vazifede kullanılan bir söz olduğunu bu örnekler dahi gösterebilmektedir.

[Bakınız : Cak. Lûgat karşılaştırma bahsinde] .

7) DİMEK, YİMEK, VİRMEK :

Müzekki-n nüfusta eklenti kelimelerde «u » sesi baskındır. Fakat kök sözlerde bugünkü yazı dilimizin «e » sesini daha çok «i » şeklinde görüyoruz. Başka kelimelerde «i » sesi yerine kullanılan «y» harfi çokça ihmal edildiği halde bu gibi kelimelerde mutlaka yazılmaktadır.

Bizim de yeni yazımızdan önceki imlâ tarzımız böyle idi : «i » sesi yerine «y » harfini yazar, fakat bunları «e » sesile okurduk. Okurduk amma halkın konuşma dili bizim okuduğumuz gibi değil, yazdığımız gibiydi. Halkımız, «erken, yer, yel, demek, yemek, ermek, vermek, dermek, yer-mek, sezmek, » gibi sözlerin ilk hecelerini hep «i » sesile söylemektedir.

GRAMER ÜZERİNE :

1) «İN » eklentisi.

Bu eklentinin — Kısım II. gramer bahsinde — hal ve zarf anlamı katılmak istenilen her kelimenin sonuna getirildiğini görmüştük.

Konyada dahi aynı eklentinin aynı vazife ile kullanıldığı görülmektedir :

Yüzün yüzün = Yüz üstüne olarak Dizin dizin sürünmek = Diz üzerinde olarak sürünmek gibi.

Yalnız Müzekki—n nüfusta bu gibi çelimelerin tek başlarına kullanılışı dikkate değer : Yüzün = Yüz üstü, Ayağın = Kaimen gibi ki Arapçada aynı vazifeyi gören «en» eklentisinden ayırdı yoktur.

Konya'da bu eklentiler, sonu «iş» li masdar isimlerle birleştirilerek «dönüşün = dönüşte, hini avdette; söylemeyişin = söylemedikçe gibi rabitalar yapılıyor : Dönüşün size uğrı-yacağım, söylemeyişin içim rahat et-miyecek.

NOT :

«İN » eklentisindeki bu vakit ve hal anlamı nereden çıkıyor ? Kâşgarlı Mahmud «uk, » sözünü «hal ve hakikat, » diye izah eder ve fiillerin sonunda Arapçanın «enne, » si gibi tekit harfi olur, der. [Cilt. 1 S. 41]

Çağatayca anık ve ınk filhal, muhakkak anlamındadır. Türk lehçelerindeki enç, inç, in=çin gibi sözlerin anlamlarını yoklayınız. «in, » kökünün «inanmak, » sözünde açıkça gördüğümüz gibi «hakikat, » anlamında olduğunu görürsünüz. İşte Arapça «inne, enne, » kelimesinin de enesi budur.

«İmek, » masdarından «iken, » şeklinde kullandığımız hal sığası da ince bir analize lüzum göstermeksizin «in= en, » in hal ve hakikat anlamını gösterir ki Arapçadaki «hın, » de bu zümredendir.

2) LEYİN eklentisi.

Müzekki—n nüfusta bu eklentinin

en çok dikkate değer şekli sıra sıgalarının sonunda kullanılmasıdır. Kon-yada işitmedim, yahut işitemedim. Fakat Bor'da çokça işitilen bu gibi sözlerdeki "Leyin", eklentisi dahi "veçhile = gibi", anlamını karşılar: Sen ittikleyn — senin dediğin gibi — insan düşmemeye çalışmalı.

3) M eklentisi: Damla - Damlam.

Halkımız bu kelimenin her iki şeklini dahi kullanır. "Damla", sözünün önüne getirilen bu "m", in işi nedir? Müzekki—n nüfustaki "bir damlam süci", sözündeki "damlam", in "damla", dan farkını birdenbire göremiyoruz. Fakat biraz inceleyince "m=am, em, im", eklentisinin bu gibi kelimelerde bir tarz veya miktar için bellilik imi (teayyün alâmeti) olduğu anlaşılıyor. "Damlam", demek belli başlı bir damla miktarı demektir. Nasıl ki Çağatay ve Kırım lehçelerinde dahi "eş = çift", demek olan "koş", kelimesinden dilimizde kullanmakta olduğumuz "koşam = double", kelimesi de böyledir: Bor'da ve Konya'da iki elin birleşmesinden husule gelen ikiz avuç ölçüsüne koşam avuç denilir.

"Yortmak", sözü sevk yahut hareket etmek anlamındadır. Belli başlı (muayyen) bir sevk veya hareket etme tarzına da "yordam", diyoruz.

"Dutam = Tutam", "Kavram", gibi, halkımızın dilinde bunun bir çok örnekleri vardır.

4) U, Ü eklentisi.

Bu eklentinin hal rabitalarında "a,e", eklentisi yerine kullanıldığı II. nci kısımda görülmüştü. Müzekki—n nüfusta bu eklentinin gramer bakımından en çok dikkate değer yeri tek olarak kullanılmasıdır:

"Bizde karnımızı doyuru bir ek-

mek yisevüz", S. 242

Bugün halkımızın dilinde de bunun bir çok benzerlerini işitmekteyiz. Karnı doya bir ekmek yidi, Tanrım yüzümüze güle baksın, kileyi sile (sile-rek) ölçerler.

5) LEK, LAK eklentisi.

Bu ek, taraf ve mahâl anlatan zarflara "bir yana doğru meyilli, bir yerle alâkah", anlamını katıyor. Örneği II nci kısımda, gramer bahsinde geçmişti.

Konya, Bor—Niğde çevresinde de bu nishet eki kullanılmaktadır:

İçerlek: İçeriye doğru, Girgin, Çekkin.

Tışarлак: Tışarıya meyilli, Çıkık.

Girilek: Giriye doğru, arkada.

Yatalak: Yatağa düşkün, Yatağa ilgili (Hasta) = esiri firaş ve benzerleri gibi.

NOT:

Bu eklentinin Arapçada kelimelerin başına getirilen "harfi cer", adlı "ilâ", ile şekil ve anlam birliği çok dikkate değer.

SİNTAKS ÜZERİNE:

Halkın konuşma diline yazılmış olan bu kitaptaki cümle şekillerinden II. nci kısımda bir kaç örnek verilmişti.

Bu şekillere uygun olarak çokça kullandığımız Ata sözlerini ve tekerlemeleri bir yana bırakalım. Çünkü onların çekili düzenli birer mısra olmak ihtimalini ileriye sürenler bulunabilir. Bugünkü konuşma dilimizde de bu gibi cümlelerin bir çok örnekleri vardır:

Öpeyim alnından, arslanım!

Nasıl gidiyor işleriniz?

Anlayıvir sen artık!

Çıkartma diyorum sana, dilimin altındaki baklayı!

Şaşarım senin dipsiz kuruntularına ben!

Bu bahis üzerindeki düşüncelerimizi II. nci kısmın sonunda söylemiştik. Tekrarına lüzum yoktur.

SON SÖZ:

Bu yazıya başlarken bir iki makale ile müzekki—n nüfusun dil bakımından değerlerini göz önüne koymak istedimi söylemiştim.

Başımдан çok büyük bir işe girişmişim.

Geniş ve çok zengin bir dil hazinesi ni türlü yöneylerden incelemek, bundan çıkarılan örnekleri konuşma dilimizdeki benzerleriyle karşılaştırmak, sonra da bütün bunları bir iki makalenin çerçevesi içine sığdırmıya yeltenmek... normal düşünceli bir kafanın işi değildir bu. Bir güneş cereyanı bir zerrenin içine sığdırılır mı? — Sığdırılır... Fakat bu benim tekniği çok dağınık başıma göre değildir.

Kısa, yüzden bir araştırma ve geliş güzel bir karşılaştırma... Fakat bu, pekte faydasız bir iş olmadı; hatta

epeyce verimli oldu. Neticelerden en önemlisi şunlardır:

1 — Her hangi bir kelimenin Türk lehçelerindeki bütün şekillerini ve anlam nüanslarını yalnız Konya çevresinde bile bulmakta güçlük çekilmiyeceğinin anlaşılması;

2 — Bütün dünya dillerinin tılsımını yalnız Anadolu halkının konuştuğu dil ile çözmek imkânının varlığı;

Büyük dil davamız için taranmış ve taranacak Türkçe metinler ve sözlükler şüphesiz ki çok sağlam esaslardır. Fakat ne de olsa bu taramalar bütün bir Türk dilini kavrayamayacaktır.

Bu yolda en zengin ve canlı bir kaynak olarak halkımızın konuşma dilini bulabiliriz.

Bize göre bu kaynaktaki bütün kıymetler yetkel eller tarafından köklü ve kontrollu bir şekilde göz önüne konulduğu gün bütün dillerin tılsımı kendiliğinde çözülmüş olacaktır.

Güneş — Dil teorisine dayanarak onun aydınlattığı yoldan yürümekle bu işin de başarılmasında güçlük çekilmiyeceğine biz yürekten inanmaktayız.

GÜNEŞİN İŞİNİ YAPANLAR GÜNEŞİN İŞİĞİNA TAPANLARDIR.

S O N

KONYA İLE İLGİLİ EN ESKİ BİR SELÇUK VAKFİYESİ

ABDÜLKADİR ERDOĞAN

Bu vakfiye, yedi yüz elli yedi yıl önce Arapça yazılmış olan aslından dörtyüz yıl sonra alınmış tomar halinde bir örnektir. Başında

(رب وفق مصطفى) Konya kadısının cümlesi kazılmış bir mührü ve mührün üzerinde ((حاجي مصطفى)) imzasıyla aslına uygun olduğuna dair onun bir de tastiki vardır. Besmeleden sonra (الحمد لله الذي وفقنا الأعمال الصالحة...) ibaresi ile başlamakta ve bu dibace bitirildikten sonra maksada şu cümlelerle girilmektedir :

(هذا ما شهد على نفسه الامير الاسفها الاراجل الكبير العالم المعابد الزاهد المجاهد المرباط شمس لدين ضياء الاسلام بهاء الدولة محب الامراء والاسلاطين ابوسعيد آلتونباي بن عبد الله مرضي امير المؤمنين ضائف الله اجلاله وادعوه واقباله)

Rüknüddin Süleyman zamanında

ordu kumandanı olan Emir Altunbay'ın bütün yüksek vasıflarını bu vakfiyede yazılı görüyoruz. Yalnız babasının (عبد الله) gösterilmesine göre kendisinin mühtediliği hakkındaki rivayetlerin büsbütün doğruluğuna doğru gidilmezse de bu ihtimalin uzak olduğunda da ısrar edilemez. Büyük adamlardan bir çoklarının müslüman olmayan babalarına hep böyle atlar takılmaktadır. ve yerine göre (عبد الله) (عبد المنان) (عبد الحكم) gibi birer kelime kullanılmakta olduğu gerek Selçuklar da, gerek Osmanlılarda Âdet hükmüne girmiştir. Emir Celâlüddin Kartay ve Mimar Kelük'ün müslüman olmayan babalarına da (عبد الله) adı takılmıştır.

Osmanlı tarihindeki vezirlerin hal tercemeleri incelenecek olursa yarısının

olan kimselere, hassaten askerlere icar edilmiyecektir. [1] Eğer medrese yıkılır ve yeniden yapılmasına imkân bırakılmazsa medreseye meşrut olan akar ve emlakın gallesini müteveli ile nazır birleşerek münasip gördükleri düşkünlere sarfedeceklerdir. Medresenin tevliyetini Emir Altunbay sağ olduğça kendisi idare edecektir. Öldükten sonra da İplikçi evlâdından (نجيم الدين جمال الاسلام مؤتمن الدولة زين الكتاب اوحده اخص اياز)

(زين الامنا روزنة الشمس) , Nezalet de e tevcih edilecektir. Bu zat vakfın ütekasındandır. Gerek müteveli, gerek nazır olması tasrih edilen bu iki zat vakfın hayatında da onun emri ile tevliyet ve nezaret işlerine bakmaktadırlar. Müteveli « اياز » öldükten sonra da evlâdından, Kadı kimi ehliyetli bulursa o müteveli, nazır öldükten sonra da yine kadı vakfın azatlı kölelerinden kimi münasib görürse o nazır olacaktır. Emir Altunbay vakfettiği bu emlak ve akarı bir padişahın zulmü kahrinden yahut bir komşunun gayzu kininden değildir. Eğer böyle bir telâkkide bulunan olursa (Tanrının lânetine uğrarsın) diyor ve daha başka ilençlerde bulunuyor. Yukarıdaki Emlâkinden başka yine Konyada « يوسف بن سليمان صفار » in mahallesindeki dükkânların topunu da vakfediyor. Bu sırada çarşı halkınca « خواجه حسن بن محمد » maruf olan tacir

« صفار يوسف بن سليمان القنوي » ile « القنوي (2) » nin birer mescidi bulunduğunu da bilmünasebe söylüyor. Ve birde Konya'daki Sabunhane'den bahsediyor. « حاجي مختيار بن عبد الله » tacir « امير موسى القنوي » nin vakıflarına da temas ediliyor. O zamanki Konya'da ünlü Rumlardan bazılarının da adları zikrolunuyor. Medrese ve mensuplarının ihtiyacından artan meblâğ öyle hayırlı iki işe tahsis ediliyor ki bugünkü Kızılay'ın yapmakta olduğu bu yüksek himmeti bundan yedi yüz elli yedi yıl önce Konya'lı Emir Altunbay düşünmüş ve yalnız başına yapmıştır. Medreseye gereğen masraflardan artan Altınları kimsesiz çocukların sünnet edilmesi ve giydirilmesine ve fukaradan ölenlerin tekfin ve teçhizine meşrut kılmıştır. Daha dünya vahşet içinde yuvarlanırken Türk ülkelerinde böyle yüksek duyguların tecelli etmiş olduğunu gösteren bu gibi vesikaların Ulusal Tarihimiz bakımından ne kadar değerli olduğunu izaha hacet yoktur.

Emir Altunbay'ın Akyokuş'un ötesinde ve Beyşehir yolunun üzerinde bir de Kervansaray'ı vardır. Halk arasında (Altınkapağı Hanı) adıyla anılan hanın bugünkü durumu acınacak bir haldedir. Bundan yedi yıl önce oradan geçerken divarlarının çatlamış, kemerlerinin çökmüş oldu-

[2] : Atatürk Köşkü'nün arkasında ve Sadruddin Konevi'ye giden yolun sol yanında minaresinin üst kısmı yıkık kubbeli bir mescid vardır. Buraya Hoca Hasan Mescidi derler. Vakfiyede adı geçen mescidin burası olması kuvvetle sezilmektedir.

[1] : Büyük bir Kumandanın vakfiyesine böyle bir kaydı koyması çok gariptir. Anlaşıyor ki Selçuklar zamanında askerlerin halk üzerinde fazla bir tahakkümü varmış.

ğunu görmüştüm. Vakfiyede bu kervansaray'a temas edilmemektedir.

Medresenin bir imam ve bir müez-zini bulunacağını vakfiyede tasrih edildiğine bakılırsa içinde yahut biti-şiğnde bir de mescid bulunması zarurîdir. İplikçi Camii'nin ilk yapılışında bu medrese için yapılmış bir mescid olduğunu kabul edersek o düğüm de çözülmüş olur. Zaten cami'ye girerken dehlizin sol yanındaki divarda görülen şu kitabe ile bu görüşümüzün doğru-luğu tahakkuk etmiş olur :

«عمر وجدو وسع هذا المسجد العبد الضيف الحاج
الى رحمة الله زين الحاج والحرمين الحاج ابي بكر بن
مسعود المعروف بكيشي قبل الله خيراته وضاعف
حسيناه في واسط شهر الله الاحب رجب سنة ثلثة
واثين وسبع مائة»

Bu kitabede örtücü yahut yergancı Hacı Ebubekir adlı bir adamın (H: 733) yılında bu mescidi genişletmek su-retile yeniden tâmir ettiği görülmek-tedir.

(H : 734) tarihli diğer bir vakfi-yenin mazmununa göre de Karaman ümerasından Turgud oğlu Ahmed bey tarafından Alâeddin Türbesi'ndeki Meşhur mushaf [1] dan tefe'ül edilerek

(1) : Bu mushaf şimdi Türk ve İslâm Eserleri Müzesinin Dördüncü salonunda teş-hir olunmaktadır. (Sığır Dili) dedikleri Tu-lânî şekilde dört cild içindedir. Son cildin so-nunda tarih ve kitabesi de vardır. (Hicrî 383) yılında kâğıt üzerine yazılmıştır. Yazısı mağ-rib kâfisi'dir. Vakıfıyla (120) kurş aylıklı bir bekçinin doğruluğuna emanet edilen baha biçilmez bu mushaf Eski Müzeler Müdürü Bay Halil Edhem Konya'daki Alman Konso-losunun göz oynattığını hissederek İstanbul'a aldırması, Türk ve İslâm Eserleri Müzesine koydurmak suretiyle korunmasını temin etmiş-tir.

mütteki insanlara hüsni âkıbet ve hayır işleyenlere âhiretde ecrü mağfi-ret ihsan edileceğini müjdeleyen âyet çıkmış olduğundan böyle bir hayır işlemesine içinde bir arzu uyanmış ve medresenin bitişiğindeki bu camii yaptırmıştır.

Yalnız bu vakfiyenin tarihi ile kitabenin tarihi arasında bir yıl kadar bir fark görülmesi ve vakfiyenin Tur-gud Oğlu Ahmed Bey'e, kitabenin de Hacı Ebubekir atlı başka bir zata âid olması ikisini tevcihde bizi biraz dü-şündürüyor. Eğer kitabenin başka bir mescide âid iken sonradan buraya getirilip konmuş, yahut bu mescide âid imiş de yapıldıktan bir yıl sonra zelzele, yangın gibi bir kazaya uğra-mış ve Turgud Oğlu Ahmed Bey bunu yeniden bir daha yaptırmış olduğunu mülâhaza edersek bu düşünce de kal-dırılmış olur.

Medreseye Müteveli tayin edilen İplikçi evlâdından Emir Eyas'ın daha sonraları « بابك » olduğunu görüyo-ruz. Birinci İzzüddin Keykâvüs'ün son günlerinde ve birinci Alâeddin Key-kubad'ın hükûmeti başlangıcında bu ünvan ile « ايس » Alâeddin camii kita-belerine geçirilmiştir.

Emir Eyas Altunbay Medresesi'nin tevliyet işine nasıl memur edilmişse on sekiz yıl sonra da İzzüddin Keykâ-vüs tarafından Alâeddin Camii'nin tevsiinde ve Alâeddin tarafından in-şaatın tamamlanmasında yine müte-veli tayin olunmuştur. Kitabelerdeki müteveli kelimeleri ile bu vakfiyedeki aynı kelimenin (Eyas) adıyla birlikte yazılmış olması ve « تاريخ آل سلاجوق » da bir kumandan Eyas'ın mevcut bu-

lunması bu Eyas'ların başka başka zatler olmadığı hakkındaki kanaatimizi kuvvetleştirmiştir. (Eyas) ın bazan « س », bazan da « ز » ile yazılması bu kanaatimizi zafa uğratmaz. Araplar Eyas'ı « س », İranlılar « ز » ile söyle-mektedirler. Biz ise ikisini de yazmak-tayız.

Altunbay Medresesi o devirde bir çok gezgin ve büyük bilginlerin cev-

lângâhı olmuştur. Sultanülülema Kon-ya'ya geldiği zaman tedris kürsisine bu-rada geçmiş, Oğlu Mevlâna'da talebe-lik hayatını burada geçirmiştir.

Altunbay Medresesinin şekli tama-mıyla değişmiş olması itibarile bugün bu vakfiyenin hiç bir hükmü kalma-mışsa da Konya Tarihi bakımından çok kıymetli bulduğumuz muhteviya-tından burada kısaca bahsetmeyi fay-dalı bulduk.

DİVAN-I SULTAN VELED'DEN

(NOT)

Çü tû Noyen—i bina, Melik—i büzrük—ü dana,
Zi tû mikünem temenna Beyimiz bizi unutma,
Tü beakl—ü adl merdî, zi cihangeri neverdî,
Betü hatmgeşt merdî, Beyimiz bizi unutma.
Çü felek heme safayî, çü melek tû rehnümayî
Hemera tû dergüşayî, Beyimiz bizi unutma.
Sühanet zi rah başed, zi dem—i İlâh başed,
Zi hatar penâh başed, Beyimiz bizi unutma.
Çi beten eger Moğolî, zi reh—i hired nügolî,
Tü adu—vü—div—ü golî, Beyimiz bizi unutma.
Tultak niknamî ki cü mah der hiramî,
Tü benigûy tamamî, Beyimiz bizi unutma.
Arabest hemçü mahî, ki sipah—i rast şahî,
Meresâ ora tebahî, Beyimiz bizi unutma.
Nûmer ki cümle nurî, becemal reşk—i hurî,
Hemera ser—ü sürûri, Beyimiz bizi unutma.
Hemera zi ömr—ü ihsan, bidih ey Huda firavan,
Bihakk—ı Nebi—yü—Kur'an, Beyimiz bizi unutma.
Hele muṭrib—i yegâne, berebab zen kemane,
Begezel sera terane, Beyimiz bizi unutma.
Bigüzer zi nakş—i âlem, biniger beca—i adem
Çü yegânegîst indem, Beyimiz bizi unutma
Veledet küned duaha, zi derun—ı can senaha
(Bevefaş ?) derin vefara, Beyimiz bizi unutma

Divanı Sultan Veled de Moğol beylerinden Samgar Noyen hakkında ki Farsça övmelik tarihçe mühim bir noktanın aydınlanmasına yararak-

tadır. Manzume görüldüğü üzere bir parçası Türkçe bir dördlüdür. Belli ki memnun etmek için (Beyimiz bizi unutma) deye bu parça övülenin dili-

le tekrarlanmaktadır. Yoksa halis bir Moğol'a bu kelimeleri tekrarlamakta bir faide yoktu. Demek Samgar Ağa gibi büyük bir Moğol kumandanı bir Türktü. Kaşanî; Ulcaytu'nun bu Türk vezirlerinin ve kumandanlarının hangi oruktan olduğunu sayar. Kimisi Uyğur, kimisi Kıpçak, kimisi Mangut, kimisi bilmem hangi Türk ulusundandır. Çin Türkistanından kopup gelen ve müslüman olmıyan kütlelere eskiler Çinli derlerdi. Cengizden sonra da hep Moğol dediler. Şikâri gibi (Fihi ma fih) de de Anadolu Tarihi için derlenecek önemli kısımlar vardır. Moğollar hakkında da epeyce bilgiler geçmektedir. Meselâ birisi şu : Mevlâna huzurunda geçen bir suhbetten :

Bir gün Ata Bek dediler ki : «Rum kâfirleri deyolar ki Tatar « Moğol » kız verelim, böylece din bir olsun. Bu yeni din yani müslümanlık ortadan kalsın ». Bu ifade genişletilirse bir çok hükümler doğurur. Arada dil ayrılığı yoktur, Kâfir Rumlar da Türkçe konuşuyor, Müslüman Türkler de Türkçe konuşurdu.

O zaman Anadolu Rumlarının Türkçe konuşmakta olduğuna delil olarak adı geçen kitaptan başka bir parça da göçürebiliriz. Aynile şöyledir :

Mevlâna buyurdular ki : «Tokat tarafına gitmek istiyorum. Çünkü oranın kışın havası çok iyidir. Antalya da öyledir. Ancak orada ahalinin bir çoğu Rumilerdir. Bizim söylemek istediklerimizi anlayamazlar. Bununla beraber geçen yıl orada ekserisi kâfir bir Rumî kütlesine vaz—u nasihatte bulundum. Söz arasında ağlaştılar, zevk alarak vecde geldiler». Mevlâna'nın bu sözleri üzerine, Müslümanların

bile binde birinin anlayabileceği bu sözlerinizi onlar nasıl anlayabildiler ve ağladılar, diye soruldu. Mevlâna cevap verdi :

«Hepsi de Hakkın birliğine, Hakkın yaradıcı ve rızık verici ve her şeye mutasarrıf olduğuna inanmaktadırlar. Nihayet gidilecek yer onun dergâhı olduğuna, sevap ve azap ondan geleceğine vakıftırlar».

Bunları işidince hepsi de vecde ve cezbe, şevk ve ıztıraba düştüler (1).

Bu suhbetten de anlaşılıyor ki Antalya'da Rumlar o zamanda da son zamanlarda olduğu gibi Türkçe konuşuyorlar, Türkçe var dinliyebiliyorlardı.

Mevlâna'nın Moğollara dair daha başka sözlerini yine kitaptan göçürelim:

«Moğollar Anadolu'ya geldikleri zaman aç ve çıplak oldular. Öküze binerler, silâh yerine cop ve çomak kullanırlardı. Şimdi ihtişam peyda ettiler. Doydular, Arap atlarının en iyisine, silâh ve pusadın en değerlisine malik oldular».

Aksak Timur türlü türlü tertibat alarak Moğolları Anadolu'dan Maverâünnehr'e götürmek istedi. Aldığı tedbirlerin çok sağlam ve ciddî olduğuna göre hepsini götürdüm sanıyordu. Tetkiklerimize göre buna istediği gibi muvaffak olamamıştır.

Samgar ailesi Çelebi Mehmed za-

(1) - Bu hakikat Selçuklar zamanında olduğu gibi Osmanlılar devrinde de aynı idi. Evliya Çelebi Cild (9). Sahife (297) Alâiye Hristiyanlarını şöyle anlatır :

(Amma kadim eyyamdanberu Uram keferesi bir mahalledir. Cümle üç yüz haradır. Amma asla Uram lisani bilmeyüb batıl Türk lisani biliyorlar.) Yani kaba Türkçe konuşurlar demek ister.

manında bile Anadolu'da yaşıyordu. Eflakî Samgar'ın oğlu Arap'tan şöyle bahseder :

O sırada Samgar Noyen oğlu Arap Sivas hakimi idi. Arif Çelebi'nin halis bir müridi bulunuyordu. Camiüddüvelin Osmanlılar kısmında şu kayıt vardır :

Çelebi Sultan Mehmed Anadolu işlerini bitirdikten sonra döndü. İskiliip havalisine geldiği sırada Moğol Beylerinden Minnet Bey'in ulusuna rast geldi. Samgar oğlunun düğününe gidiyorlardı. Sultanın rikâbına gelmemişlerdi. Sultan bu bir istibâat alâmetidir deyerek hiddet eyledi. Bi-

zim emnü emanımızda yaşadıkları halde, bizim gölgemize sığındıkları halde böyle kafa tutmaları yakışmaz. Ben sefer yapayım da benim maiyeti-me bir neferle gelmesinler. Bunlar bizim memleketimize yakışmazlar. Memaliki mahrusadan hepsini tart ve icla ediniz buyurdu. Ümeranın şefaati üzerine Rumeli'ye gönderildiler. Filibe civarında iskân olundular. Şimdi Konuş denilen yerde yerleştiler. Minnet Bey'in oğlu Mehmed Bey orasını îmar eyledi.

Samgar'ın kabri Anadolu'da olsa gerektir. Kayseride bulunduğum sırada buna dair bir haber duymuştum.

KONYA

ESKİ KARAMAN VİLÂYETİNE AIT KANUNLAR

M. FERİT UĞUR

Hususî kütüphanemizde samanî kâğıt üzerine nesih kırmısı ruk'a ile yazılmış ve siyah meşinden bir kap içine konmuş bir kitap vardır. 154 sahifeden ibaret olan bu eserin her sahifesindeki yazı 17 satırdır. Sahifelerin boyu 19,5 ve eni 13,5 santimetredir. Kitap iki kısımdan mürekkeptir. Birinci kısmın başında « Kanunnamei Sultanî budur ki beyan olunur » ibaresi ve ikinci kısmın başında da « Kitabı kavanini örfiyei Osmanî » serlevhası vardır.

Birinci kısımda ; seferde Padişahla yoldaşlık ederek onun uğrunda can ve baş feda eden Subaşılardan, Timar ve Zeamet erbabının ve Emekli Sipahilerin oğullarıyla Defter Kethüdası, Defterdar ve Sancak Beyi oğullarına verilecek timardan bahsedilmektedir. Yine bu kısımda; o vakit Konya, Akşehir, Beyşehir, İçel, Aksaray, Niğde ve Kayseri livalarını ihtiva eden Karaman vilâyetine mahsus vergiler ve teamüllerle bu vilâyet içinde yaşamakta olan Atçeken kabilelerine müteâllik kanunlar yazılıdır.

Kitabın ikinci kısmı; üç bap üzerine tertip olunmuştur. Birinci babın dört, ikinci babın yedi, üçüncü babın altı faslı vardır. Birinci babın birinci faslı zinaya; ikinci faslı döğüşmeye

söğüşmeğe ve adam öldürmeğe; üçüncü faslı sarhoşluğa, hırsızlığa, gasb—ü teaddiye; dördüncü faslı siyasete aittir. İkinci babın birinci faslı timar eshabının ahvalini; ikinci faslı sipahilerin timarları dahilindeki hak ve vazifelerini; üçüncü faslı bacılarla beytülmal haklarını; dördüncü faslı çift, hennâke, sayım ve değirmen resimlerini; beşinci faslı âşarı; altıncı faslı badühava namı altındaki vergileri; yedinci faslı Müsellim ve Piyade askerlerine dair maddeleri bildirir.

Üçüncü babın birinci faslı, reayaya ait kaziyelere; ikinci faslı, hiristiyan ve Yahudilere; üçüncü faslı Azeplere dördüncü faslı Yürüklere; beşinci faslı, Eflâk ehvaline; altıncı faslı, bid'atlere tahsis edilmiştir.

Bu kanunnamenin hangi Padişah zamanında kaleme alındığı hakkında kitapta açık bir kayıt yoksa da Sadrazam Rüstem Paşa'nın adı geçerken (Damet Mealîhi) dermesine ve (Konyada Şehzade hazretlerinin hasları) gibi sözler kullanılmasına bakılırsa Kanunî Süleyman asrının yadigarı olduğu anlaşılır. Fetholunan memleket ve şehirlerdeki örf, adet ve teamüllere uygun kanunlar koymak; zamanın icap ve ihtiyaçlarına muvafık tesisat ve teşkilat vücuda getirmek Osmanlı

yükseliş devrinin şiarı idi. Bu şiarın tekâmülünü biz Kanunî Süleyman devrinde görüyoruz. Onun ahdi saltanatı idarededeki kemalin zirvesini ve zevalin de mebdaini göstermek itibarile okunmağa, incelenmeğe, düşünmeğe değer bir asırdır.

Biz bu kanunnameden yalnız Konya vilâyetini ilgilendiren bahisleri alıyoruz. Bundan takriben 390 sene evvel yazılmış olan bu eserin metni az çok ağdalı ise de okuyucularını yoracak ve usandıracak derecede değildir. İnsan biraz tatlı almak için bazan keçi boynuzı da çiğnemeğe katlanır. Sosyal hayatın nazımı ve aynası olan kanunların tarihsel değerleri pek büyüktür.

BACLAR VE KANTAR RESMİ.— Pazara turfanda gelen yemiş yükünden bir akça bac alınur. Kurtlu olacak iki üç yükünden bir akça alınur. Çıra yükünden bir akça alınur. Odur yükünden, kal'aya değin kapu bekleyen, her yükten bir ağaç alurmuş, ve sair yüklerden Karamanda kapu resmi deyu dört yükten bir akça alınurmuş. Minbaid nesne alınmaya diye eski defter kanunnamesinde mesturdur. Şimdi kapucuların timarları vardır; yüklerden nesne alamayacaklardır. Şehre deve ile gelen piring yükünden iki akça resmi kantar ve iki akça bac alınur ve incir ve üzüm ve leblebi dahi bunun gibidir. Bal, yağ ve pembe (Pamuk) ve şeker ve balmumu ve şiri rугan'ın (1) üç batmanından bir akça resmi kantar alınur. Sabun dahi bunun gibidir. Ve bir merkep yükü yünden bir akça alınur. Bir araba tahtadan bir adet tahta alınur. Şehirlerde mülk, ev ve değirmen ve bağ ve dükkân satılrsa bac alınmaz. Pazar olma-

(1) - Farsçadır. Türkçede Şırlağan derler, Susam yağıdır.

yan köylerde her ne satılrsa bac yoktur. Esir satılrsa iki akça bayiden ve iki akça müşteri den bac alınur. (2) Ve merkep ve sığır satılrsa bir akça müşteri den ve bir akça bayiden alınur. Deve satılrsa altı akça bac alınur. Koyun satılrsa iki koyundan bir akça alınur. Taşradan koyun getirtilip boğazlasalar dört koyundan bir akça kanare (3) bacı alınur. Sığır boğazlanub satılrsa bir akça bac alına. Bundan ziyade alınmak memnu ve merfûdur.

KANUNI RESMÎ KABBANİ DAKİK (1).— Deve ile pazara un gelse yükünden iki akça kantar resmi alınur ve iki akça bac alınur. Ve at ve katır yükünden iki akça, ve merkep yükünden bir buçuk akça resmi kantar ve bac alınur.

KANUNI ŞEMİHANEİ NEFSİ KONYA.— Bir vekıyye (2) şemi dört beş akçaya alınsa âmil ve mübaşir (3) on akçaya sata; ziyadeye satmaya. Amma şemihaneden hariç şem'i aselden (4) mum dökmek ve satmak yasaktır. Cerimesi (5) şemihane âmiline müteâllikdir. Badühava-ye tabi değildir. (6).

KANUNI İHTİSABI ŞEHİRİ KONYA.— Muhtesib (7) narhı marufdan noksan satan ehli pazarı kadı marifetile tazir bilmal idüb (8) kanunu mukarrer üzre cerimesin alur. Ziyade nesne alınmaz. Muhtesib mekûlât satan ehli sükdan (9) her hafta haf-

(2) - Farsçadır. Vergi ve resim demektir.

(3) - Türkçedir. Mezbeha demektir.

(1) - Un kaparı vergisi kanunu.

(2) - Okka.

(3) - Yapan ve satan.

(4) - Balmumu.

(5) - Nakdi ceza.

(6) - Hükümetin aldığı bazı para ve harçlar.

(7) - Çarşı ağası. Eskiden Belediye ve Polis vazifelerine bakan memura denirdi.

(8) - Para veya eşya alınarak yapılan ceza.

(9) - Çarşı halkı, esnaf.

talık deyu bir kaç akça alur imiş; bakkal ve aşçı ve ekmekçi ve kasab dahi rızasile muhtesibe kesim gibi ikişer akça virirlermiş; Bu vazı, ehli sūka naks üzre satmağa rıza ve icazettir, ve bir tulum peynirden bid'at resim alub andan sonra sattırır imiş. Kadı mahkemesinde verilen narhi gözleyüb ve eksüğün tutub cerimesin almağa mukayyed olduğu ecilden bid'atler refolunub kanunu kadim üzre olmak mukarrer kılındı. Narhi gözlemeyüb hakkı sükût almak minbaid caiz değildir.

KANUNI ASESANİ ŞEHİRİ KONYA (10).— Konya şehri çarşılarının bazı mevazında gice ile pasbanlar oturu gelüb beklemek kanunu kadimdir. Ol mevzılar bunlardır ki zikrolunur;

At pazarı kapusunda bir oturak, ve Haffafiyede bir oturak, İplik pazarında bir oturak ve Tahtel'kal'ada bir oturak ve Eski pazarda bir oturak ve Bezzazılarda bir oturak ve bir dahi gezer pasban. Bu mahaller hıfz oluna gelmiştir. Dükkândan dükkâna muayyen olan resim virilegelmiştir. Amma Bezzazistan (Bedestan) dükkânlarından Ases akça almaz. Bezzazistancı alur.

KANUNNAMEİ BOYAHANEİ NEFSİ KONYA.— Boyahane hususunda Âyanı şehirden bir cemmi gafir şöyle takrir itdiler ki: «Kadimüleyyamdanberi şehre gelen boyalı boğası (1) tamgalanmazdı, ve şehrin boyacıları iyi boya boyarlardı, halen ola gelmişe muhalefet iderler. Hariçten gelen boğası Bursa'da bir def'a tamgalandıysa tekrar bunda tamgalanmak caiz değildir ve tamgaya boyacının teâlluku yokdur. Ve eğer Akşehirde boyandıysa ve tamgası yoğusa ve sair noksanı zahir olmuşsa

(10) - Ases, Pasban = Pazvant, Gice bekçisi.

(1) - Astar, astarlık bez.

ol husus kadı marifetile ihtisaba müteâllıktır. Bursa boyasıyla boyanmış elli akçadan ziyade kıymetli Borlu boğası nı tamgalamak ola gelmemiştir. Bu, kumaş makulesidir. Al ve zağferanî ve jengârî boya ile boyanmış olan boğası da tamga olunagelmemiştir. Keza karaboya ile boyanmış bez kaf-tana dahlolunagelmemiştir deyu şehir halkı kadıya bilittifak takrir itmişlerdir». İmdi, Bursada boyanan boğası ve zikrolunan renk âmiz boğasaların tamgalanması bursada adet değilse bunda dahi tamgalanmaya ve kara boya ile boyanan kaftana dahlolunagelmedi ise kemakân dahlitdirilmiye. Bu husus vilâyet kadısına müfevvaz kılındı. Müslümanlar üzerine ihdası bid'ate (2) rıza vormeyüb hilafı kanun hadis bid'atı men ve def eyleye.

KANUNI RESMÎ DEŞTBANİ DER VİLÂYETİ KARAMAN (3) (Alelûmum sipahiye hasıl kaydolunmuştur, Miriliva dahleylemez).— Vilâyeti Karamanda bir kişinin atı ve öküzü ve katırı ekine girse davar başına beş çomak urub ve beş akça cerime alına. İnek girse dört çomak urula ve dört akça alına. Koyun girse ve buzağı girse her birine bir çomak urula ve bir akça alına. Küffarın kara canavarı girse canavar başına ikişer çomak urula ve ikişer akça alına. Amma mukaddema her kişiye nida ve tenbih ideler. İşlemeyüb (4) davarını hıfz itmeyen kimselerin davarlarının gallâta (5) ve terekeye yaptıkları ziyan ve hasaret kadı marifetile tazmin itdirildiği gibi tazir biddarb ve tazir bilmal de idile. Her kişi davarını saklaya. Hem galle sahibine ve hem sipahinin öşür ve salâriyesine (6) noksan müteveccih olmaya.

(2) - Sonradan bir şey çıkarmak.

(3) - Kır bekçisi.

(4) - İstemek - İsga, inkıyad ve itaat etmek.

(5) - Mahsulât, hububat.

(6) - Öşürden başka olarak çiğtçiden alınan hububat.

Eğer kasaba ve köy yanında, yahut aralarında, ya davar suvadı kurbünde ve mer'ası yanında ziraat olunmuş galle olursa; evvelâ davar uğrağı ekin sahibine ulağı (1) itdirmek teklif oluna. İhmal ve taksir iderse bir dal'a kavli mesmu olmaya, ve ziyarı tazmin idilmeye, ve sahibi davar tazir olunmaya.

KANUNI RESMÎ ARUSANE DER VİLÂYETİ KARAMAN UMUMA(2).— Resmi gerdek ve arusanenin âlâsı, bakire kızdan altmış akçadır. Evsatülhalden kırk, ve fakirülhalden yirmi akçadır. Avretten kırk ve bazı yerde otuz akça alınır. Fakire avretten nısfı resmi ganiyye alınır, cemii vilâyeti Karaman da serbest kaydolunan zeamet ve timarlardan maada. Bunun nısfı sipahiye ve nısfı âhari emirane deyu Miralivaya hasıl kaydolunmuştur (3).

KANUNNAMEİ RESMÎ TAPU DER VİLÂYETİ KARAMAN. (Umûmen sipahiye hasıl kaydolunmuştur, Miriliva dahleylemez).— Karyelerde ev yeri tapusunun âlâsı elli, evsatı otuz akçadır. Sipahi cebr ile, zulm ile raiyeti koğsa, tekrar yerine gelincek resmi tapu alınmaya. Feamma raiyet (4) kendü ihtiyarile damın ve yurdun terk idüb gitse sipahinin olur, kime dilerse tapuya virir.

KANUNI RESMÎ BEZİRHANE DER KASABAT VE KURA.— Her bir bezirhaneden (5) resim olarak yılda yirmi beş akça mukayyedir. Amma içil'e tabi Mut kazasındaki bezirhanelerin rüsumu ziyade aluna deyu defteri atıkda bulunmuş isede ol resmin edasından halk teşekki ve tazalüm itmeğin bir mikdar tahfif olunub

(1) - Ulağı ittirmek - Mania çekirmek.

(2) - Gelin olacak kızdan, kadından alınan nikâh vergisi.

(3) - İrad, hasılat.

(4) - Timar ve zeamet erbabının hüküm ve iradesine tabi olan ve ona teklîf veren halk.

(5) - Bezir yağı - Keten tohumu yağı. Vakıtle evlerde buna mahsus aletler içinde yakılmış.

nısfı mukarrer kılınmıştır. Her yerde müstakillen ana işaret olunmuştur.

KANUNI RESMÎ BAC VE SAİR RÜSUMİ ŞEHİRİ LÂRENDE, TABİİ LİVAİ KONYA.— Bacı gallât; her yirmi akçadan bir akça alınur. Her haml (6) tuzdan iki akça alınur. Kırpas penbe hamlinden iki akça alınur. Hamlden eksik olub kıt'a ile satandan bir akça alınur. İncir ve boğası hamlinden ikişer akça alınur. Hamli bozub bey idenlerden kırk akçada bir akça alınur. Kul ve cariyeden ve deveden her re'se sekiz akça alınur. Bir tulum peynirden iki akça alınur.

AHVALİ MİRABİYEİ KONYA, ELMAHRUSE. (Bermucibi ittifakı ehli vukuf ve defteri Mevlâna Hacı Ali Kazii Konya).— Konyada Mirabiyye hususunda (1) kanunu kadim budur ki bir dönüm bağdan otuz akça alınur ve iki akça da şakirdana alınurmuş. Şimdi bağlar suvarıldığı vakit dönümüne sekizer akça verilir ve şakirdile suvarırsa iki akça dahi şakirde virilir. Ve yer suvarılıb gönen ola, Yani ziraat olmayan halî yerler suvarıla, Dönümüne dörder akça alınur. Ve suvarılan şehir sınırı dahilinde ise bir baş öşür alınur ve vakıf ise bir baş öşür dahi vakıf sahibi alır. Bazı yerler serbest kaydolunmanın nesne alınmaz. Hazreti Şeyh Sadreddini Konevi ve Mevlâna Celaleddini Sahibilmesnevi gibi, ve üzerinde serbestlik kaydı olan âhar kimesneler gibi. Bağdan bozulmuş yerler ekilse öşür alınır, Mukataa alınmaz. Bostanın eyüsünden her evleği için on beş akça alınur. Kem bostandan mahsulün kıymetine göre alınur. Kanun, bostan bozulmadan görülmektedir. Şimdi tehir iderler, bostan bozulduktan sonra halkı tazyik

(6) - Yük.

[1] - Sulama işi.

iderler, yerlerini ölçüb iyi bostan resmin alurlar. Bu müslümanlara zulümdür, mübaşirleri menneylemek lâzımdır.

Mirab resminden zaim ve âmil ve şakird olanlara ekin ekmek ve bostan dikmek memnudur ve bazı dolaylarki (2) kendü suyuyla suvarıla, sebzevatından öşür alınmayub üzümünden ve yemişinden öşür alınur. Nefsi şehir içinde olan bağçelerden öşür alınmamak kanunu kadimdir, taleb olunmaya. Ve havalii Kara Arslanda (3), Aymenos (4), ve Abdürreşit (5), ve Has-san köyü (6), ve Kovan (7) ve Çumrak nam mevzilerde bostan ekile gelmemiştir deyu Mevlâna Şücaüddin elmaruf Bikartal nam Konya Kadısı sene hamse ve işrin ve tis'a mie tarihile müverreh Konya ahalişi eline hüccet virmişdir.

DER BEYANİ TAKSİMİ ABI NEHRİ KONYA.— Su taksiminin kanunu mutadî budur ki zikrolunur:

Kavak değirmeni önünde su iki kısım olub nısfı Gediklas ırmağına gider. ve Deliklutaş'a gelicek Dört okka'ya, andan Orta Irmağı ve Sahib Irmağına virilir ve nısfı âhari Meram'a gidüb andan Kaya yaruğına gelicek dört vekıyye su şehir nehrine dahi virilir ve Andan Ahi İlyas Değirmenine gelince evvelâ geldiği veçhile eshabı hukuk hissaların bittemam aldıktan sonra zikrolunan değirmenden çıkub taksim için vazolunan kebir taş üzerinden bir sülüsü çaya ve sülüsani şehir nehrine tayin olunur. Andan aşağı sahraya akar ki orada da muktezayı ahvâl üzre intifa olunagelmışdir deyu sabıkda Kazii mumailiyh ünvanı.

[2] - Dolay - Türkçedir, Etraf ve hudud anlamındadır.

[3] - Konyaya yakın bir köy.

[4] - Konyanın Aymanas bağları.

[5] - Konyanın Evdireşe bağları.

[6] - Evdireşe bağlarının üstünde bir köy.

[7] - Kovan ağzı denilen bağlar.

le muanven ve sene hamse ve işrin ve tis'a mie tarihile müverrah Hüccet ve Emri Humayun Konya ahalisinin elinde mevcuttur.

Meram'dan yukarı Değirmen Deresinde Hatun Yokuşu (Kadın Yokuşu) demekle maruf mevziden yukarı olan bağlar için kadimüleyyandan emin Mir'aba her sene 120 akça virildiği ve bağların öşrü alınageldiği mutemedünaleyh kimselerin takrir ve şahadetile malûm oldu. Miraba müteâllık ahval budur ki alelicmal defter dibacesinde kaydolundu.

Sadrül'eâli ve zuhrülmevali Müfti ve Kazasker olan Mevlâna Kadri Çelebi efendi nefsi Konya'da olan çeşmelerini ki tamir ettirmişdir. Bunlardır. Bey Hekim mahallesinde ve Şadi Bey zaviyesi ardında ve İmaret mahallesi önünde inşa eylediği hanından ve şadırvanından taşan su Kara Arslan mahallesinde çeşme olmak tayin olunmuştur. (1). Bu cümlelerin rekabatı han mahsulünden ve bezzazistan (2) mahsulünden sarfolunub bakisi ve ziyadesi vakıfnamesi mucibince masarifi muayyeneye sarfolunacaktır. Mucibile amel oluna.

BİDAİ MERFUAYI BEYAN EYLER.— Konya bağları evailde beklenmeğe muhtaç olmuş. Ol cihetden çavuşlar bekleyüb her dönümden bir akça ve her harmandan bir kile galle takdir olunub alurlarmış. Ol zaman danberi adettir diyerek şimdiyedegin beklemeden almışlar. Bid'at olduğu sebebden refolundu. Evailde Mirablığı mukataaya alan kimesne bağları suvarıcak vakıta şehirli ittifakla emin ademler çıkarub su kısmetine (taksimine) mütevellî kılınurmuş ve her dö-

[1] - Meşhur Müfti çeşmesi.

[2] - San'atlar mektebinin bulunduğu yerde idi.

nüme sekizer akça Mirablık resmi alınurmuş. Sonra su kısmetine âmil olan kendu müteveli olub resim almakda da asıl kanunu tecavüz idermiş.

Bağların suvarılacak vakıtda tertibleri varmış. Böyle olduğu halde ziyade resim viren kişiye nevbeti gelmede. nevbet virirler imiş. Su az olduğu zamanlarda sonradan hadis olan bağlara zarar olacağı yerde kadim bağlara, ki şüreb anlarındır, zarar olurmuş. Öyle oldıysa yine evvelki gibi şehirlu ittifakile emin müslümanlar müteveli nasbolunub suyu kısmet itmeleri emrolundu, ta ki kimesneye zarar olmaya. Sonradan hadis olan bida refolundu. Ve Mir'ablığı amele alan kimesne bazı kimesnelere bostan ekdirüb, sülüs hasılıni kendu alub sülüsünün bostancı almak kavleyler imiş, bu sebe'le bağların hakkı şürebü zayı olurmuş. Karaman oğlu zamanında mezkûr su ile (Yani Meram çayı ile) heman üç bostan suvarırlar imiş. Birisi Dizdar (1) ve Birisi Hatun ve biri Merhum Mevlâna Celâleddin Hazretlerinin türbei mutaharesi için ekilirmiş. Suyun bakisi bağlara ve çeşmelere ve hamamlara sarfolunurmuş. Ve Cem Sultan (2) kal'adan taşrada bir köşk yapub ve asıl sudan köşküne bir mikdar alub köşk havalisinde bağ dahi idermiş (3). Sonra ol bahane ile köşke nazır olan kimesneler asıl sudan çokça ayırub yolda bostanlar ihdas idüb suyu harcederlermiş. Müslümanların hamamlarına ve çeşmelerine haylı noksan târi olarak zarar

olurmuş. Öyle olsa Mirablık idenler ve köşke nazır olanlar menolunub adeti kadimden tecavüz itmiyeler. İşlemeyenleri Kazii Şehir Dergâhı Muallâya arz ide. Ve Konya askeri, bezzazistan dükânlarının her birinden aydan aya birer akça alurmuş, içinde bezzazistancı varken ve askerin beklediklerine ihtiyaçları yogken. Ahalii bezzazistanın talebleriyle refolunması mukarrer kılındı.

Çelebi Sultan halkı ve Karaman, Hamid sipahileri Konyaya gelicek cebr ile şehirlünün evlerine konmayalar. Şehirlünün ihtiyarile konalar. Kadılar cebr ile konmak isteyenleri menedeler ve işlemeyeni Dergâhı Muallâya arz ideler. Konya civarında bir süpürgelik varmış Şehir halkı andan faydalanırlarmış. Bir defa anın içinde tavşan bulunmuş. Andan sonra süpürgeliğe gelen kimesneyi kullar, koruya girdin deyu incidirlermiş. Gerekdir ki Müslümanlar evvelden müntefi oldukları yerden men olunmayalar.

Karaman vilâyetinin bazı hırsuzlukla müttehem kişileri bir vilâyetin (Bir nahiyenin) ceraimini ve koyunu mukataa olarak alurlarmış. Sonra kenduları emsali bir nice hırsuzları kefil yazdırub ve yanlarına onbeş yirmi mikdarı kişi alub il üzerine çıkarlar imiş; konukları köyden cebir ile koyunnu ve kuzu ve at yemi ve ekmek alurlar imiş. Ve ol köyde bir kişi bir kişiden şikâyet itse kadıya iletmeden ve suçı sabit olmadan ayağından asmağla ve envai tehdidat ile alabildikleri mikdar akçasın alurlarmış. Gerekdir ki anlar gibi töhmetlüye iş virmiyeler, ve âmillere yasak oluna ki Kadı marifetsiz kimesneyi tutmayalar, ve akça ve yem ve yemek almayalar.

(335) inci sayfanın sol sütunundaki (1) numaralı not'a ek :

[O sayfalar basıldıktan sonra geldiği için buraya konmak mecburiyeti hasıl olmuştur.]

Camiü'ttevarih'in kısmen Paris'te basılan nüshasının mukaddemesinde bahsedildiğine göre Müellefatı Residiye yalnız bu umumî tarihten ibaret değildir. İstanbul kütüphanelerinde Mecmual Resaili Residiye deye geçen ve müteaddit kütüphanede bulunan ciltte yüzlerce dinî felsefî, içtimâî risalemiiz vardır. Anlaşıldığına göre bir insanın din ve dünya hakkında muhtaç olduğu malûmatı havî bir ansiklopedi mahiyetinde idi. İstanbulda henüz bulamadığımız Paris nüshasının mukaddemesinde okuduğumuz dünyaya müteallik risaleler bugünün eserleridir. Onların adlarını veriyoruz :

- 1 - Senenin, fasılların, sıcak ve soğuk havalının beyanı. Rüzgâr ve yağmurun alâmetleri.
- 2 - Su ve Hararet. Aktârı harre ve haride.
- 3 - Her imara hangi ve ne gibi şahıs yarar. Hangi edevat ve âlât gerekir. Nereden ve nasıl başlamalıdır. Bunları bildirir.
- 4 - Kanallar, Su yolları, tağımalar ve bunlarla ilgili mebahisi hikemiye.
- 5 - Tohumların, köklerin ilmi. Eyi ve kötü-sünüü tefriki.
- 6 - Tohumdan ve kökten hasıl olan şeyler.
- 7 - Eşcarı müsmire ve gayri müsmire. Ehli ve yabani. Bizde bulunanlar ve başkaları.
- 8 - Ağaç aşılmalari.
- 9 - Gübrenin kullanışı ve neveleri, fayda ve hassaları hakkında.
- 10 - Kavun, karpuz ve sebzeler hakkında.
- 11 - Buğday, arpa ve diğer hububatın ziraat ve fevaidi hakkında.
- 12 - Şeker, Pamuk, Susam, Keten, Çivit, Kendir ve emsali hakkında.
- 13 - Çekirgelerin, farelerin, karıncaların yılan ve akreplerin ve emsalinin def ve izalesi hakkında.
- 14 - Güvercinler, tavuklar ve sair tuyuru

ehliye hakkında.

15 - At, bakar, himar ve sair hayvanatı ehliye ve vahşiy hakkında.

16 - Arı ve emsalinden alınan tatlılar ve bunların muhafazası.

17 - Eşcarı müsmireye ve mezruata âriz olan afaatin izalesi.

18 - Hububat ve tatlıların ve içkilerin ve üzüm vesairenin muhafazası hakkında.

19 - Şehirlerin, mebaninin, hayrathanelerin, kal'aların ve sair binaların inşası hakkında.

20 - Sefinelerin, taş ve tahta köprülerin inşası hakkında.

21 - Hayvanat ve menafii hakkında.

22 - Cevahiri madeniyenin istihraç'ı ve âlât ve edevatı hakkında.

23 - Cevakir ve ahcarın hassaları ve keyfiyetleri hakkında.

Diğer Kategoriler arasında ;

11 - Cederinin sebebini tahkik. Etibbanın bu hususta söylediklerine karşı itirazlar.

12 - Hararetin aslı ve envai.

Bunları nakilden maksadımız Aksarayî'nin fırsat buldukça tezyif ettiği işlerin böyle ciddî ve âlimane esaslara iptina ettiğini göstermek ve bu suretle Aksarayî'yi okurken ihtiyat eylemenin lüzumunu söylemektir.

İstanbul kütüphanelerinde bulunan ve ahi-rete müteallik gibi görülen risalelerden birisinden şu satırları göçürüyorum. (Sel'im Ağa Kütüphanesi Sahife. 325) :

« Biz bir oyunla mümarese eden adamı görüyoruz. Uzun müddet idman eylediğinden üzerine müteaddit eşhas tarafından atılan topları derhal iki elile yakalıyor ve hiç birisini de yere atışmıyor. Halbuki idmanı olmayan adam tek bir adam tarafından atılan tek topu bile tutmayı beceremez. »

[1] - Kal'a muhafızı.

[2] - Fatihin oğlu ve Karaman eyaleti valisi.

[3] - Bu bağ ve köşk Hoca Fakî'nin ileriinde Alavardı semtinde imiş.

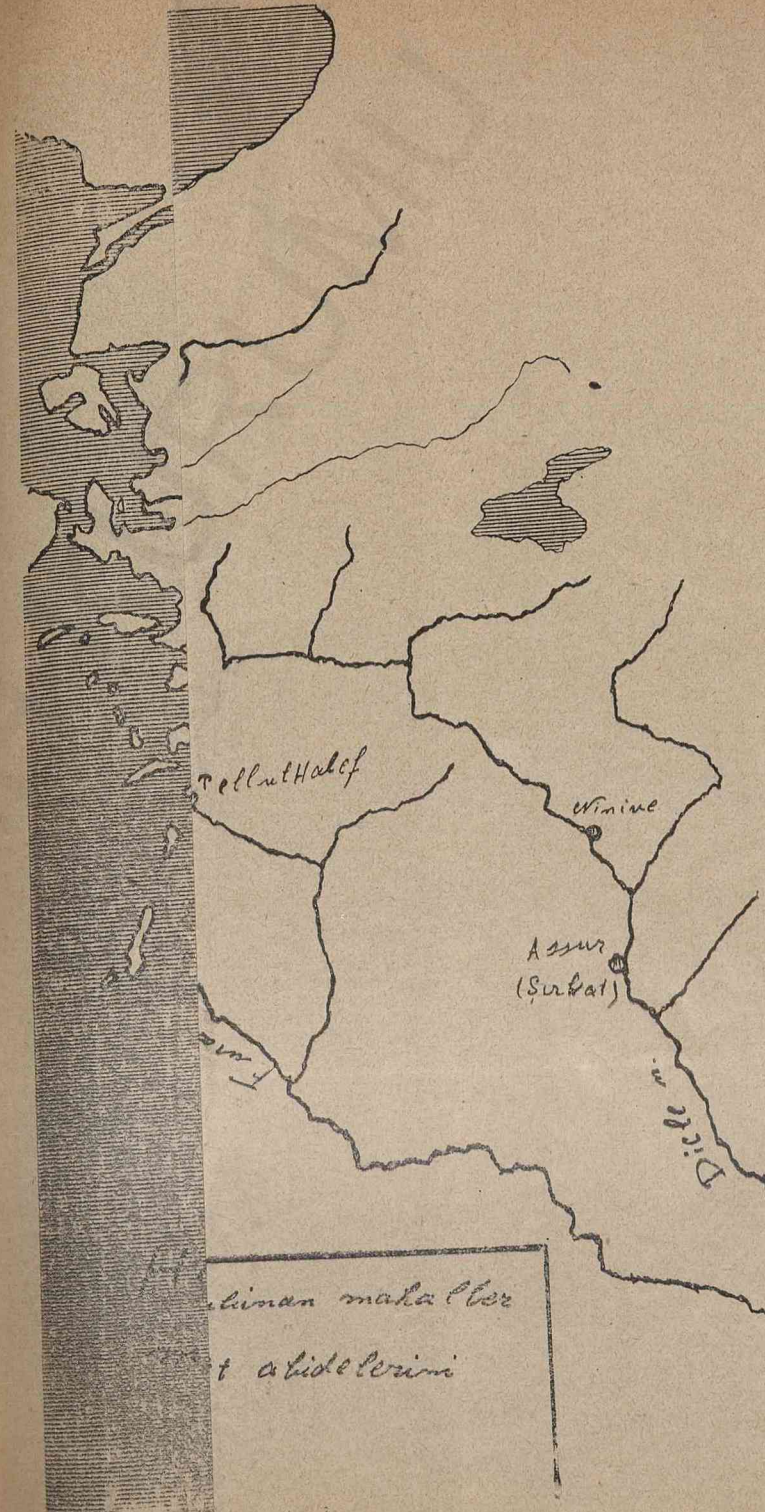
[Sonradan geldiği için bizzarûre buraya konmuştur]

Yeni Cami kütüphanesindeki Ak-sarayî nüshasının son sahifesinde ve her yerde şu hulâsa vardır : Timurtaş'ı mehdî yapan ifratkâr yazıların bir tefriti olan hamîşi biz de naklediyoruz :

Çoban, Ebusaid'in büyük veziri idi. Üç oğlu vardı. Birisi Horasan'da Emir, diğeri Bağdad'da Emirdi. Timurtaş'ta Rum'da yani Anadolu'da idi. Ebusaid küstahlıkları kabul idemeyince Çobanı öldürdü. Etrafındaki ordu dağıldı. Timurtaş o sırada Rum'da bulunuyordu. Bunun için Şam'a kaçdı. Nerede teğayyüp ettiğİ bilinemedi. (1) Ebusaid ölünce Şeyh Hasan, Han oldu. On dört yıl hanlık eyledi. Dimeşk Hoca'nın son derece güzel olan kızını aldı. Dilşad deye ad verdi. O da ölünce Timurtaş'ın oğlu Şeyh Hasan'ı Küçük, Han

1) - Timurtaş'ın Şam'a, Mısır'a firarı basit bir iş olmadı. Bay Mükrimin Halil'in elinde bulunan Paris Selçuknamesine göre Çobanlı'nın ve oğlu Dimeşh Hoca'nın ölüm haberi Alâşehir'den iken geldi. Timurtaş Baltu'nun oğulları olan Sultançadı, Melikşahı öldürdü. Ayrıca Hezare kumandanlarından on iki Moğol Beyini de öldürdü. Kayseri tarafına hareket edince önünden Ertena Bey, Sungur Ağa Karamana kaçdılar. Bunlar 727 Zilhiccesinde oluyordu. Aynı tarihte Şam'a gitti. Timurtaş'ın Mısır hükümdarı tarafından nasıl öldürüldüğü Çobanlılar bahsinde gelecektir.

oldu. Altı ay sonra o da öldü. Sonra Eşref Han, Şah oldu. Bu çok fena ahlaklı bir adamdı. Müslümanların haremlerine taarruz iderdi. Büyük küçük saymazdı. Bu sebepten âlimler ve büyükler firar ettiler. Kıpçakta hükûmet süren ve adaleti ile maruf olan Canî Han'a gittiler. Ondan imdat istediler. Kırımdan büyük bir ordu ile Tebriz'e geldi. Eşrefi yakaladı. Sonra tam bir ikramına ve nevazişine mazhar eyledi. Eşref'in gayet güzel bir kızı vardı. Bununla evlendi. Kız bakir çıkmadı. Kimin tarafından bikri izale edildiğini söylemesi için kızı tehdit eyledi. Babam cevabını aldı. Bunun üzerine Canî Han, Eşrefi tutub öldürdü. Tebriz'de oğlu Berdi Han'ı bırakarak Kırıma döndü. Memleketinin hududuna gelince müthiş bir hastalığa yakalandı. Ordu kendisinden ümidini kesti. Berdi Han'a haber gönderildi. Altı ay sonra Berdi Han dönüb Kırıma geldi. Canî han sağalmıştı. Ahali Berdi Han'ı çok seviyordu. Eğer onu saltanat-görmezlerse hepsini öldüreceklerini söylediler. Berdi, Han oldu. Ahi Cok adında birisi Muzaffer namı altında ona mukavemete kalktı. Henüz bu kavga devam ettiği sırada Üveys Han Bağdad'dan gelerek tebriz'i zabteyledi ve Han oldu,

le

Paritader

Dergideki bazı yanlışlar

Sayfa	Sütun	Satır	Yanlış	Doğru
330	Sağ	11 (Hemiş)	iarhte	tarihte
331	Sol	25	Erzeni Rum	Erzenirum
333	Sağ	5 (Hemiş)	Rütüphanesi	Kütüphanesi
334	Sol	10 (Hemiş)	hazur	huzur
335	Sol	12	Tabrizde	Tebrizde
335	Sol	2 (Hemiş)	mukaddimesinde	mukaddemesinde
336	Sol	12 (Hemiş 1)	yoktnr	yoktur
371	Sol	3 (Hemiş 1)	Kuzasker	Kazasker
373	Sol	9	oldugça	oldukça
373	Sağ	1 (Hemiş 2)	koşkü'ünün	koşkü'nün
374	Sol	6	bitsiğlnde	bitişiginde
377	Sağ	16	Türkçe var	Türkçe varız
385 (ek) Sağ		17	Cevakir	Cevahir
« « «		30	göçürüyorym	göçürüyorum
« « «		36	aüşürmiyor	düşürmüyor

Arapça yazıların fena çıkması harflerin eskimiş ve yıpranmış olmasından münbaistir.

Derginin beşinci sayısında göze ilişen diğer yanlışlar

Sayfa	Sütun	Satır	Yanlış	Doğru
277	Sağ	20	gibi dururdu	gibi durdu
281	Sol	27	yetmiş direm	yetmiş bin direm
286	Sol	10	çadırına	çadırından
286	Sağ	19	kararı	fırası
237	Sol	23	betikçi	bitikçi
287	Sol	2 (Hemiş)	Şikârf	Eflâkf
288	Sol	8	Cahi Oğlu	Hacı Oğlu
291	Şiir	2	Lillâh derrüi	Lillâhi derrü
291	«	8	merrih	Mirrih

Gene bu nüshada 317 inci sayfanın sağ sütunundaki 21,22 inci satırlar bu sütunun başına geçecekken yanlışlıkla bulundukları yere konmuştur.

Tutarı (20) kuruştur.